Lilia Govornean, Maria Popa, Elena Burla

Limba română

Manual de clasa a 6-a pentru şcolile de învăţământ general
cu predarea în limba română

Recomandat de Ministerul Învăţământului şi Ştiinţei al Ucrainei

Львів
Видавництво «Світ»
2014

УДК 811.135.1(075.3)
ББК 81.474.1я72
Г 57

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 07.02.2014 р. № 123)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Наукову експертизу проводили:

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Експерти, які здійснювали експертизу:

В.Г. Тодощук – кандидат культурології, асистент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

М.Ф. Бирка – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Інституту післяди пломної педагогічної освіти Чернівецької області

Відповідальні за підготовку підручника до видання:

Ж.О. Кошкіна – науковий співробітник Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України;

О.Б. Хомяк – методист вищої категорії відділу науково-методичного забезпечення змісту освіти загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською та іншими мовами національних меншин та освітніх зв'язків з діаспорою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

Говорнян Л.

Г 57 Румунська мова : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. румунською мовою / Л. Говорнян, М. Попа, О. Бурла. – Львів : Світ, 2014. – 184 с.

ISBN 978-966-603-869-5

УДК 811.135.1(075.3)
ББК 81.474.1я72

ISBN 978-966-603-869-5

© Говорнян Л.С., Попа М.К., Бурла О.К., 2014
© Видавництво «Світ», 2014

Dragi prieteni!

A sosit toamna. Frunza copacilor s-a îngălbenit şi s-a rărit. Natura îşi schimbă verdele verii cu galbenul amărui al toamnei. Voi vă grăbiți din nou la sunetul zglobiu al clopoțelului.

Începe un nou an școlar, o nouă treaptă în Țara Cunoștințelor. Cartea este considerată ca fiind un adevărat izvor de înţelepciune, pentru că prin intermediul ei aflăm multe lucruri interesante, ne imbogaţim vocabularul, ne dezvoltam spiritual, moral şi multilateral.

Limba română este cartea de nobleţe a neamului nostru. Nu există nimic mai de preţ pentru un popor decât graiul matern, întrucât acesta este plămânul prin care respiră întregul neam şi suflarea în care se contopeşte sufletul român.

Calitatea de nepreţuit a graiului matern se explică prin harul ei de a oglindi întreaga istorie a neamului, zestrea noastră strămoşească.

Limba maternă este limba pe care trebuie să o cunoaştem profund şi s-o vorbim corect apărând-o de împrumuturile inutile de cuvinte, cu expresii forţate.

Acest manual vă va ajuta să descoperiți noi taine ale Limbii Române. Studiind mai mult și mai bine veți putea cunoaște nu numai forma cuvântului, ci şi veți pătrunde în adâncul conținutului și structurii lui. Însușind materialul expus în manual veți avea posibilitatea să vă formați o comunicare perfectă și să fiți bine înțeleși de cei din jur.

Să preţuiti, să iubiti, să respectaţi, să învățați cu sârguință și să păstrați pentru generațiile viitoare limba, fiindcă aceasta e datoria fiecăruia dintre voi, dragi copii.

Apropiați-vă cu dor de bucuria cunoașterii.

Actualizarea cunoștințelor acumulate în clasa a 5-a

Propoziția
Fraza

§ 1. Actualizarea cunoștințelor acumulate în clasa a 5-a
Propoziția. Fraza. Fonetica.

I Terminologie:

propoziție
părți de propoziție
propoziție simplă
propoziție dezvoltată
propoziție afirmativă
propoziție negativă
propoziție enunțiativă
propoziție interogativă
propoziție exclamativă
frază
propoziţie principală
propoziţie secundară

- Citiți cu atenție textul:

E toamnă iar. Un soare mai puţin prietenos îmi face cu mâna. Copacul de pe marginea drumului pare puţin speriat de ce i s-a întâmplat: toate frunzele i s-au îngălbenit şi au început să-i cadă pe jos. În bătaia firavă a vântului pare că-şi tot învârte crengile în stânga şi-n dreapta şi încearcă să-şi adune din frunze. Două păsărele, care toată vara m-au trezit dis-de-dimineaţă cu ciripitul lor, sunt foarte agitate. Se pregătesc de drum lung, îşi fac bagajele să plece prin străinătăţi mai calde, unde să petreacă iarna. De ce oaresunt aşa grăbite? Poate se tem că nu vor mai găsi hrană, sau că le va fi frig. Dar mai bine mă îmbrac şi ies puţin la joacă.

Cu siguranţă, vara iarăşi va veni!

- Selectați din text propozițiile simple.
- Găsiți două propoziții dezvoltate.
- Explicați prin ce se aseamănă şi prin ce se deosebesc ele.
- Explicați ortografia cuvintelor scrise prin cratimă.

II Ce ştim?

Propoziția este o comunicare cu un singur predicat.
Părțile de propoziție sunt:
- *principale* – subiectul, predicatul;
- *secundare* – atributul, complementul.

Părțile de propoziție sunt cuvinte sau grupuri de cuvinte care îndeplinesc în propoziții anumite funcții sintactice.

- Citiți cu atenție textul:

Nu cu mult timp în urmă, copacii *verzi* au început a rugini. Frunzele lor au primit nuanțe *diferite*. Toamna, ca un artist desăvârșit le-a pictat în tonuri *triste*, dar *pline* de culoare și expresivitate. Întreg tabloul, conturat de pastelurile toamnei, are ca subiect *principal* frunzele copacilor. Adormite deja, ele participă din plin la punerea în scenă a unui spectacol extraordinar – spectacol plin de culoare, de cântec şi dans.

- Intitulați textul.
- Găsiți antonime pentru sensurile din text ale cuvintelor evidențiate.
- Identificați verbele la modurile nepersonale.
- Precizați mijlocul de formare al cuvântului *îngălbenit*.

Nu uitați!

Clasificarea propozițiilor:

• după structură, propoziţiile pot fi:
simple – alcătuite din predicat şi subiect;
dezvoltate – alcătuite din predicat, subiect şi alte părţi de propoziţie.
• după aspect, propoziţiile pot fi:
afirmative – când au caracter afirmativ, sens pozitiv;
negative – când au caracter de negaţie şi semn distinctiv adv. *nu.*
• după scopul comunicării propoziţiile pot fi:
enunţiative – când dau o informaţie;
interogative – când cer o informaţie.
exclamative – când exprimă o admiraţie, plăcere, dorinţă, regret, etc.

Exersați!

1 Dezvoltați următoarele propoziții:

Frunzele cad. *Bruma sclipește.*
Toamna a sosit. *Plouă.*

2 Transformați următoarele propoziții dezvoltate în propoziții simple.

• *Biblioteca școlii lucrează în fiecare zi.*
• *Cărțile pentru lectură sunt interesante.*
• *Elevii silitori citesc cărți de la bibliotecă.*
• *Bibliotecara se bucură de succesele lor.*

3 Transformați următoarele propoziții afirmative în propoziții negative.

• *Adriana vine duminică la noi.*
• *Grivei latră la copiii din stradă.*
• *Animalele pădurii se pregătesc de iernat.*

Reţineţi!

***Fraza** este o comunicare alcătuită din două sau mai multe propoziţii.*

• După rolul lor în frază, propoziţiile pot fi:
principale – când au înţeles de sine stătător, nu depind de înţelesul altei propoziţii din frază;
secundare (subordonate) – când înţelesul lor depinde de înţelesul altei propoziţii din frază.
• După relaţia lor în frază, propoziţiile pot fi:
principale; subordonate – când fac parte dintr-un text fără a face parte dintr-o frază;

4 Citiţi versurile. Subliniaţi subiectele şi predicatele.

Cântecul legumelor

Tare-mi plac legumele,
Le ştiu toate numele.
Ce-mi dau ele-i o avere:
Vitamine şi putere!

Castraveţi, roşii, ardei,
Ceapă verde, dacă vrei,
Ridichi, morcovi şi spanac
Varză, cartofi, toate-mi plac!

Exersați!

1 Alcătuiţi:

- *două propoziţii enunţiative;*
- *două propoziţii exclamative;*
- *două propoziţii interogative.*

2 Identificați tipurile de propoziții din următoarele fraze:

- *Vrăbiuțele ciripeau şi veseleau natura.*
- *Aceasta este prietena care m-a ajutat.*

3 Efectuați analiza sintactică a următoarelor propoziții:

- *Seara limpede și blândă se coboară peste văi.*
- *Văl de brumă argintie mi-a împodobit grădina.*

4 Transformați propozițiile simple de mai jos în propoziții dezvoltate:

- *Un câine ... latră.*
- *Florile au adormit ... .*
- *... a răsărit luna ... .*
- *Copiii ... învață ... .*

5 Precizați numărul de propoziții în cadrul frazei:

- *„Frunzele-i cad, zbor în aer și de crengi se deslipesc,*

Ca frumoasele iluzii dintr-un suflet omenesc...”

(Vasile Alecsandri)

- Stabiliți tipul fiecărei propoziții:
  - după structură;
  - după aspect;
  - după scopul comunicării.

Să ne amintim:

Cunoaştem următoarele semne de punctuaţie: virgula, semnul întrebării, semnul exclamării.

Virgula este semnul de punctuaţie care delimitează grafic o pauză între părţi de propoziţie sau între propoziţiile unei fraze, despărţindu-le pe baza raporturilor sintactice.

Semnul întrebării este folosit în scriere pentru a marca intonația propozițiilor sau a frazelor interogative.

Semnul exclamării marchează grafic intonaţia frazelor şi a propoziţiilor exclamative sau imperative.

- Citiți cu atenție textul:

Cu mult timp în urmă, la începutul timpurilor, culorile lumii s-au certat. Fiecare dintre ele pretindea că era cea mai bună, cea mai frumoasă, cea mai importantă, cea mai folositoare, cea mai iubită. Verdele spuse: „Uitați-vă la iarbă, frunze și copaci. În mod evident, vedeți și voi că sunt cea mai importantă culoare. Sunt culoarea vieții și a speranței. Uitați-vă în jur și o să vedeți că sunt peste tot”. Albastrul l-a întrerupt

și exclamă: „Gândiți-vă la cer și la mare. Apa stă la baza vieții și fără mine n-ar exista cerul albastru. Fără mine n-ar exista nimic!”

- Lămuriți utilizarea semnelor de punctuație în textul de mai sus.

Ce știți despre curcubeu?

Alcătuiți o mică compunere despre celelalte culori ale curcubeului, folosind enunțuri în care să utilizați diferite semne de punctuație.

Exersați!

1 Completaţi cu semnele de punctuaţie potrivite:

– Dar tu Marcel ce ai făcut în această vară

– Am fost la munte Părinţii mei sunt iubitori de munte Cred că mi-au transmis şi mie această pasiune

– S-a întâmplat ceva interesant în această excursie

– Da şi încă ce interesant. Într-o noapte ne-a vizitat o ursoaică cu doi pui

– Nu pot să cred aşa ceva O ursoaică Şi nu v-a fost frică

– Ba da Ne-a fost frică

– Şi ce a făcut ursul acela v-a atacat

– Nu doar era în căutare de hrană pentru puii ei *(Din presă)*

Să ne amintim:

Fonetica este ştiinţa care studiază sunetele unei limbi.

Clasificarea sunetelor:

Vocalele sunt sunetele care *se pot rosti fară ajutorul altor sunete* şi *pot alcătui şi singure silabe*.

În limba română sunt şapte vocale: a, ă, â (î), e, i, o, u

Semivocalele sunt sunete care *se aseamănă cu vocalele*, dar *nu pot alcătui singure silabe*. Acestea sunt: e, i, o, u, când participă la formarea diftongilor şi a triftongilor.

În rol de vocale: erată, iritabil, orar, umăr;

în rol de semivocale: seară, iar, soare, ouă.

Într-un anumit context, o vocală poazte avea valoarea unui cuvânt.

Consoanele sunt sunete care se rostesc numai numai cu ajutorul vocalelor şi nu pot alcătui singure silabe.

În limba română sunt 22 consoane:

b, c, c’ (ce,ci), k’ (che, chi), d, f, g, g’ (ge, gi), g’ (ghe, ghi), h, l, m, n, p, r, s, ş, t, ţ, v, x, z.

Exersați!

1 Despărţiţi în silabe cuvintele următoare:

jertfă, despre, soartă, stilou, punct, observaţie, penar, exerciţiu.

2 Scrieţi câte două cuvinte cu: o silabă, două silabe, trei silabe, patru silabe.

3 Citiţi cu atenţie textul:

Priveşti de pe poteca ce urcă-n deal la noi,
Din zbor întâia barză cum cade pe zăvoi.
Vezi trenul care intră încet de tot în gară
Şi omul care sapă, şi plugul care ară.

(Ion Pillat)

a) Indicaţi diftongii existenţi în cuvintele din poezie.
b) Grupaţi cuvintele după numărul de silabe.
c) Puneţi accentul pe silabele potrivite ale cuvintelor din prima strofă.
d) Explicaţi scrierea cu cratimă a următorului exemplu *urcă-n*.

4 Arătaţi din ce sunete sunt alcătuite următoarele cuvinte:

arbori	ghindă
boare	veghea

5 Marcaţi cu semnul specific semivocalele din exemplele ce urmează:

Doar luna-i trează şi petrece
La dans cu stelele şi vântul,
Nu simte timpul care trece,
Nici roua ce udă pământul.

Răcoarea-i dulce şi dorită.
Miros de fân, miros de vară,
Peste o lume obosită
Se-aşterne preţioasa seară.

Căprioara

Peste podul de la moară
A trecut o căprioară.
Am strigat-o din cărare
Să nu fugă-așa de tare.

Că nu-s lup și nici dulău
Ca să-i fac cumva vreun rău.
Ea de mine nu se teme,
Dar mi-a zis că n-are vreme.
În pădure lângă tei
O așteaptă puii ei.

NATURA TREBUIE OCROTITĂ!

Să ne amintim:

Litera este semnul grafic al unui sunet. În limba română o literă transcrie un sunet.

Exemple: *car* – 3 litere, 3 sunete;
tulpină – 7 litere, 7 sunete;

Diftongul este grupul de sunete alcătuit dintr-o vocală şi o semivocală, pronunţate în aceeaşi silabă.

Exemplu: iar-nă, broas-că, deal, soa-re, pia-tră, mai, grâu, ca-dou, câi-ne.

Triftongul este grupul de sunete alcătuit dintr-o vocală şi două semivocale, pronunţate în aceeaşi silabă.

Exemplu: ari-pioa-ră, cre-ioa-ne, i-ni-mioa-ră, le-oai-că; do-reau, tră-iai; fo-iau, so-seau.

Hiatul apare între două vocale alăturate, pronunţate în silabe diferite:

Exemplu: ca-i-să, a-e-ro-port, al-co-ol: f i-in-ţă; i-de-e: po-e-zi-e.

Citiți cu atenție textul:

În *răcoarea* dimineţii, pădurea părea de aramă, *poleită* de razele timide ale soarelui. Toamna târzie îşi *îngrămădea* norii negri şi mişcători deasupra lumii.

Pe pământul amorţit cad amintiri stinse şi frunze vestejite. Vântul adie uşor prin livezi, *împrăştiind* arome deja uitate. Se simte parfumul umed al

iarbii îmbătrânite.

Liniştea o înăbuşă strigătele de despărţire ale păsărilor călătoare. În curând nu se va mai auzi nimic, decât vuietul tăios al vântului.

Toamna se sfârşeşte, ascunzând tainice mistere. *Câmpiile*, care adineauri erau pline de *viaţă*, acum se uită cu tristeţe la cerul plumburiu.

Copacii şi-au pierdut podoaba, frunzişul lor ruginiu aşternându-se covor moale în calea timpului. *Fiecare* frunză ne şopteşte de speranţă, iar bruma argintie stăruie pe lângă ele să le astupe şoaptele, să le calmeze durerea.

Frigul se lasă uşor şi în curând va stăpâni pe Pământ Împărăteasa Albă. Sfârşit de toamnă. E trist? Nu. Aşa e viaţa.

- Alegeți din text cuvintele care conțin:
  - diftongi;
  - vocale în hiat.
- Precizați numărul *de silabe, de litere, de sunete* în cuvintele evidențiate.

Exersați!

1. Identificaţi vocalele, semivocalele, diftongii şi triftongii din cuvintele de mai jos:

abia, astăzi, alteori, ieri, auriu, au, aveau, aeroport, aerisit, bietul, bou, biată, biologie, bieţii, băiat, baie, alee, credeau, ceas, coif, cuib, ciubăr, cui, creier, cădeau, coseau, cosiră, coasă, dau, deal, dădeai, clădeau, dezmierdă, doi, miere, fluierau, femeie, fumurii, floare, geam, grai, greu, gheaţă, ghindă, iar, iepure, ieşi, iau, ideal, idee, îndoială, încheagă, lunea, luai, leoarcă, liotă, leoaică.

2 Construiţi cuvinte cu diftongii *ea, ie, oi, ai, au* şi cu triftongii *eau, iai, oai*.

3 Citiţi cuvintele ce conţin vocale în hiat. Alcătuiţi cu unele dintre ele propoziţii.

Aeroport, aerodrom, cereale, alee, poezie, alcool, cooperativă, istorie, vie, creaţie, coordonare, respectuos, aspectuos, casierie.

4 Despărţiţi în silabe cuvintele de mai jos. Explicaţi regula folosită: *accent, acru, acrită, adjunct, alarmat, agricol, agronom, african, alcool, aleg, alteori, antract, an, ambiţie, ambrozie, aortă, aprilie, astru, aştri, astăzi, astfel, axă, baie, corp, casă, căscioară, castravete, cartofi, conuri, copci, certuri.*

5 Arătați câte litere şi câte sunete au cuvintele de mai jos:

ceapă, ceas, cerere, cercei, cerceluş, cheiţă, chiar, chin, cinci, cincime, coarne, corp, curăţenie, exagera, examen, excelent, exersa, exprima, explicaţie, enunţa, flux, geam, geamgiu, gheaţă, ghicitoare, ghindă, gard, kilogram, kiwi, unchi, ticsit.

6 Identificați vocalele, semivocalele, diftongii, triftongii din cuvintele ce urmează:

abia, aerisire, aeroport, alee, astăzi, au, aurie, auriu, aveau.

Să ne amintim:

Lexicul este totalitatea cuvintelor dintr-o limbă.

Cuvântul este unitatea de bază a vocabularului.

Cuvântul reprezintă un sunet sau o îmbinare de sunete, care se redă în scris printr-o literă sau un grup de litere (formă) şi la care se asociază un anumit înţeles (sens).

	citi	
	citi	**tor**
re	**citi**	

III Să vorbim şi să scriem corect!

Scrieți forma corectă în spațiile punctate *(o dată – odată)*:

a) ... și ... tot vei veni.
b) Ți-am spus ..., de două ori, dar degeaba.
c) A fost ... un împărat.
d) ... din caiet e scrisă greșit.

V Atelierul creativ

Lucrați în perechi!

- Alcătuiți o compunere cu tema „***La vie***”, în care să folosiți cuvinte cu:
  - diftongi;
  - triftongi;
  - vocale în hiat.

- Alcătuiți un dialog din 4 replici.
  - folosiți propoziții enunțiative, interogative și exclamative;
  - indicați numărul de silabe, de litere, de sunete din 2 cuvinte plurisilabice;
  - transformați o propoziție afirmativă în propoziție negativă.

Lexicul și frazeologia (actualizare)

§ 2. Noțiune de vocabular. Vocabularul fundamental. Masa vocabularului

I Terminologie:

vocabular (lexic)
lexicologie
vocabular fundamental
masă a vocabularului
arhaisme
regionalisme
termeni științifici și tehnici
frazeologisme

II Ce ştim?

Vocabularul (lexicul) unei limbi este format din totalitatea cuvintelor din această limbă.

Disciplina care studiază lexicul se numește lexicologie.

Vocabularul unei limbi este în continuă modificare, deoarece unele cuvinte vechi dispar din limbă, altele își schimbă sensul, apar alte cuvinte noi.

Să ne amintim:

- Câte cuvinte cuprinde vocabularul limbii române?
- Ce este dicționarul?

Să descoperim:

- Citiți fragmentul. Identificați arhaismele:

…Curând intrară, sub cortul unde el ședea *încongiurat* de boierii și căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrâni, iar doi juni. Aceștia erau vornicul Moţoc, postelnicul Veveriţă, spătarul Spancioc și Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-Vodă, se închinară până la pământ, fără a-i săruta poala, după obicei.

(Costache Negruzzi)

- Indicați forma literară a cuvântului evidențiat din text. Explicaţi sensul şi indicaţi funcţia lui sintactică?
- Găsiți în text un arhaism. Care este sinonimul acestui cuvânt?
- Care cuvinte din text le cunoașteți foarte bine?

III Ce vrem să ştim?

- Ce este vocabularul fundamental?
- Ce este masa vocabularului?
- Ce este frazeologia?

Reţineţi!

Lexicul limbii române are la bază lexicul limbii latine, dar s-a îmbogățit, de-a lungul anilor, prin modificarea cuvintelor **moștenite** *(frate, pâine, bun, frumos)* şi prin cuvinte **împrumutate** din alte limbi *(*turcă – *cafea, hazliu;* greacă – *caligrafie, a plictisi;* franceză – *parfum, persoană;* italiană – *operă, bancă) etc.*

Frazeologia este știința care se ocupă cu studierea îmbinărilor stabile de cuvinte, sensul cărora se echivalează cu sensul unui cuvânt *(a-l băga în boale – a-l speria; a da bir cu fugiții – a fugi).*

Lucrați în grup!

- Împărțiți-vă în 4-5 grupuri și scrieți în caiete cuvinte care denumesc:
- ființe, obiecte;
- însușiri;
- stări, acțiuni;
- părți ale corpului omenesc;
- fenomene ale naturii.

Reţineţi!

Vocabularul fundamental *cuprinde cuvintele cunoscute și utilizate de către toți vorbitorii unei limbi.*

Nu uitați!

- Vocabularul limbii române cuprinde peste 120.000 cuvinte
- În vocabularul fundamental sunt aproximativ 1500 cuvinte din diferite domenii cu vechime și stabilitate mare care aparțin tuturor părților de vorbire.

Observați!

Ajută-l pe Andrei să selecteze din lista de mai jos cuvintele care nu fac parte din vocabularul fundamental:

trandafir, formulă, a reține, soare, miercuri, frumoasă, voievod, cariocă, lac,vișină, miel, ciocârlie, verde, iarna, miocard, râșniță,scund.

Reţineţi!

Masa vocabularului *cuprinde cuvintele care nu intră în vocabularul fundamental.*
Din masa vocabularului intră *arhaismele, neologismele, regionalismele, termenii tehnico-ştiinţifici.*

Vocabularul se împarte în două părți:

- vocabularul fundamental;
- masa vocabularului.

Notă!

Cuvintele din masa vocabularului reprezintă aproximativ 90 % din cuvintele limbii române.

Exersați!

1. Identificaţi arhaismele din exemplele următoare:

a) „El, Sobieski, fala leşilor, eroul creştinătăţii, mântuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da pas turcilor...; a-şi privi oastea ticăloşită de lipsa merindelor, horopsită de duşmanii carii îl urmează...”

(*Costache Negruzzi)*

b) „Și de când m-am depărtat,
Multă lume am îmblat.”
(Mihai Eminescu)

c) „Să iubeşti pre aproapele tău ca însuţi pre tine”, şi să ne iertăm unii pre alţii, pentru că suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos să ne ierte nouă greşalele”.

(*Costache Negruzzi)*

2 Găsiţi regionalismele în textele ce urmează:

„– Da! să semănăm ceapă, morcovi, fasole, barabule şi curechi”.

„Scump lucru-i norocu,
Da nu-l are tăt omu,
N-am avut niș eu unu.
Niș eu n-am avut, niș n-am,
Niș nu l-oi ave-ntr-un an.”

(*Folclor*)

3 Citiţi perechile de cuvinte. Determinaţi, în fiecare caz, care cuvânt ţine de vocabularul fundamental şi care –de masa vocabularului.

Lac – iaz, pernă – căpâtâi, căun – zemos, sahan – farfurie, grădină – harman, pivniţă – beci, coţofană – jiletcar, nasture – bumb, praf – colb, colţunaşi – chiroşte.

4 Ponunţaţi următoarele cuvinte în modul cum se folosesc în localitatea voatră:

vie, ciuperci, fierbinte, piatră, şosea, a vorbi, bine, a privi, a zice, Varvara, Elizaveta, Alexandru, Vasile, Profira.

5 Grupaţi cuvintele de mai jos în două categorii, reprezentând fondul moştenit şi fondul de împrumuturi din alte limbi:

buză, cafea, mânz, cap, persoană, sarmale, neam, popor, mazăre, fiică, piept, soră, politicos, handicap, cer, stres, belşug, valută, icoană, caligrafie, bun, boiler, prospect, soare.

6 Grupaţi cuvintele de mai jos în categorii ce ţin de vocabularul fundamental:

obiecte uzuale, alimente, părţi ale corpului, rudenie, păsări şi animale, plante şi fructe, culori, marcarea timpului, acţiuni importante, însuşiri, nume de unelte, mediu înconjurător:

izvor, cireş, carne, primăvară, cinstit, alb, casă, pâine, inimă, vas, nepot, a ara, gură, a face, marţi, oaie, floare, sapă, găină, a mânca, plug, înalt, mamă, câmp, vânt.

7 Împărţiţi cuvintele de mai jos în *arhaisme, regionalisme, neologisme, termeni tehnico-ştiinţifici*:

apendicită, păpuşoi, hatman, radar, perje, psaltire, verzi, tautologie, parolă, hidroliză, concurent, acuzat, feregea, gioc, interviu.

Mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului
§ 3. Derivarea. Compunerea (actualizare). Sufixele și valorile lor semantice. Conversiunea. Familia lexicală (cuvinte derivate și compuse)

I Terminologie:

derivare:
prin sufixare
prin prefixare
sufixe:
augmentative
diminutivale
familie lexicală

compunere:
prin alăturare
prin sudare
prin abreviere
conversiune

II Ce ştim?

Mijloacele de îmbogățire a vocabularului sunt *derivarea, compunerea, conversiunea*.

Derivarea este mijlocul de îmbogățire a vocabularului prin care se formează cuvinte noi cu ajutorul prefixelor și sufixelor.

Sunt trei tipuri de derivare: sufixarea, prefixarea și derivarea parasintetică.

Compunerea este mijlocul intern de îmbogățire a vocabularului care constă în fomarea cuvintelor noi prin unirea sau alăturarea a două sau mai multe rădăcini.

Procedeele compunerii sunt: sudarea, alăturarea şi abrevierea.

- Sudarea este îmbinarea în care elementele s-au contopit: *binefacere, doisprezece, fărădelege.*
- Alăturarea este îmbinarea în care elementele s-au alăturat: *verde-deschis, prim-ministru, sare-de-lămâie, argint-viu.*
- Abrevierile sunt prescurtări de cuvinte sau de grupuri de cuvinte unanim recunoscute şi aplicate:

U.E. – Uniunea Europeană; ș.a. – și altele; kg – kilogram.

DEX - (Dicționarul explicativ al limbii române).

Conversiunea este mijlocul intern de îmbogăţire a vocabularului care constă în fornarea unui cuvânt nou prin trecerea de la o parte de vorbire la alta. *om muncitor (adjectiv) – muncitorul (substantiv)*

■ Citiți cu atenție textul:

Pădurile joacă un rol deosebit în viața noastră. *Pădurarii* se ststrăduiesc să lărgească terenurile *împădurite*. Familia *Păduraru* locuiește lângă o *pădurice*.

- Ce părți de vorbire sunt cuvintele evidențiate?
- Ce este comun între ele?
- Care este cuvântul de bază de la care s-au format?
- Ce procedee s-au folosit la formarea cuvintelor noi?

III Ce vrem să ştim?

- Sufixele și valorile lor semantice.
- Ce este conversiunea.

Reţineţi!

Cele mai răspândite sufixe în limba română sunt: ***-ian, -ean, -esc, -ar, -aş, -tor, -ătate, -ie, -re*** *etc.*

Îmbogățiți-vă cunoștințele!

■ Sufixele lexico-gramaticale formează un cuvânt nou, precizează o caracteristică gramaticală:

- sufixe colective

- **ăra** – apăraie;

-**ări** – stufărie, rufărie;
-**iș** – luminiș, aluniș;
-**im** – tinerime, studențime.

● sufixe adjectivale

-**atic** – tomnatic, vânturatic;
-**eț**, (-**ăreț**) – măreț, vorbăreț.

● sufixe verbale

a-iz – ecraniza, activiza;
-**ur-a** – vântura;
-**u-l** – fulgui, locui.

● sufixe adverbiale

-**ește** – bărbătește, ostășește;
-**iș** – fățiș, pieptiș;
-**îș** – târâș, chiorâș.

■ Sufixele diminutivale sunt sufixele care se alătură la rădăcina cuvântului pentru a arăta micșorarea dimensiunii:

-**el** – băiețel, bobocel, clopoțel;
-**uș** – cățeluș, găinușă;
-**or** – obrăjor, frățior, oușor;
-**aș** – copilaș, scăunaș, iepuraș;
-**iț** – grădiniță, căciuliță, fetiță;
-**uț** – căluț, căsuță;
-**eț** – ursuleț, brăduleț;
-**ic** – lăptic, păpușică, mătușică;

■ Sufixele augmentative (cu sens peiorativ)

-**an** – băietan, juncan, flăcăuan;
-**oi** – băietoi, fătoi;
-**andru** – băiețandru, copilandru.

Observați!

Părți de vorbire obținute prin schimbarea valorii gramaticale (**conversiune**):

substantive *(substantivizarea)* – după articulare orice parte de vorbire devine substantiv: *frumosul, eul, treiul, cititul,* etc.;

adjective *(adjectivizare)* – în general se folosesc cu valoare adjectivală verbele la participiu (*cartea citită*) sau la gerunziu (*femeia suferindă*);

adverbe *(adverbializare)* – cu valoare adverbială se folosesc mai frecvent, unele substantive sau adjective:

Toamna a sosit. *Toamna* se strâng roadele.
Răsună un cântec *frumos*. Cântă *frumos*.

Exersați!

1. Formați trei cuvinte noi cu sufixe diminutivale și trei – cu sufixe adjectivale.

2. Identificați în enunțurile de mai jos cuvintele obținute prin schimbarea valorii gramaticale. Precizați de la ce părți de vorbire s-au format;

a) Cerul era de culoare albastră. Culmile muntoase se proiectau pe un albastru pur.
b) A răspuns bine la lecție. Am făcut un bine.
c) Am rănit un cățel din greșeală. Era un rănit într-un accident de circulație.

3. Precizaţi procedeele compunerii în următoarele exemple:

Strâmbă-Lemne, Nu-mă-uita, bunăvoinţă, cincizeci şi trei, devreme, Făt-Frumos.

4. Transformaţi denumirile de mai jos în abrevieri:

Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române, Obiecte Zburătoare Neidentificate, Uniunea Europeană, Organizaţia Naţiunilor Unite.

5. Identificaţi în textele de mai jos adjectivele obţinute prin conversiune:

a) Pământul bătătorit dogoreşte. Umbra se ţine pitulată pe lângă o parte din ziduri.

(I. A. Bassarabescu)

b) Înainta grăbit sub umbrelă, adus din umeri, cu privirile plecate, căutând să evite şuvoaiele.

(M. Eliade)

6. Selectaţi cuvintele obţinute prin conversiune din textele următoare:

a) „Auzi atunci din nou clopotul Mitropoliei şi toate celelalte clopote şi, foarte aproape de el, un altul, zbătându-se singuratec, deznădăjduit. „M-am speriat” îşi spuse şi începu să tremure. E din cauza apei, înţelese câteva clipe mai în urmă, dându-şi seama că zace întins în băltoaca din marginea trotuarului.” *(M. Eliade)*

b) „În ţihla măruntă de la margine, lumina se cernea în ploaia deasă şi caldă de raze; roiuri de musculiţe se roteau ici-colo sticleau în lumină...

■ Alegeți varianta corectă:
a) împodobit / înpodobit; îmbătrânite / înbătrânite,
b) înoda / înnoda; înnota / înota; înourat / înnourat,
c) dezcompune / descompune; răzgândi / răsgândi,
d) conbate / combate; compunere / conpunere.

Nu uitați!

Atunci când prefixul *în-* stă înaintea rădăcinii ce începe cu *n*, cuvântul se scrie cu doi de *n*: *nod – înnod*.

Atenție!

Prefixele *îm-, com-* se scriu înaintea rădăcinii care începe cu consoana *b* sau *p*.

Prefixele *în-, con-* se scriu înaintea rădăcinii care începe cu orice literă, în afară de *b* şi *p*.

V Atelierul creativ

Lucrați în perechi!

■ Alcătuiţi propoziţii în care să folosiţi cuvintele *bine-crescut / bine crescut, niciodată / nici o dată, cumsecade / cum se cade.*

Familia lexicală (cuvinte derivate și compuse)

Reţineţi!

Familia lexicală *este totalitatea cuvintelor formate de la acelaşi cuvânt de bază.*
Exemple:
bun – bunicel – bunişor – bunuţ – a îmbuna

Atenție!

■ Nu confundaţi familia lexicală (desemnează cuvintele care pornesc de la o rădăcină comună) cu câmpul lexical (desemnează cuvinte cu trăsături de sens comune, care pot fi grupate singure în categorii).

Exemple:

- *familie lexicală*: casă, căsuţă, căscioară, căsişoară, căsulie, căsoaie, căsoi, căsean, casnic(ă), căsnicie
- *câmp lexical:* casă, bordei, vilă, palat etc.

Familia lexicală sau familia de cuvinte cuprinde toate cuvintele formate prin derivare sau prin alte procedee de la un cuvânt de bază.

Exersați!

1. Formaţi familia de cuvinte, pornind de la cuvintele de bază: *tânăr, român, a învăţa.*

2. Împărţiţi-vă în grupuri şi alcătuiţi câte un mic dicționar care să cuprindă cuvinte ce alcătuiesc familia lexicală a cuvintelor de bază *școală, pădure, sat.*

3. Formați familia lexicală a cuvântului *om*.

4. Găsiți sinonime pentru cuvintele evidențiate:

Însă a doua zi după asta, iaca şi mătuşa Măriuca lui moş Andrei vine la noi, *c-o falcă-n cer şi cu una în pământ*, şi *se ia la ciondănit* cu mama din pricina mea:

– Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza, care, zicea mătuşa cu *jale*, ne *trezeşte* dis-dimineaţă la *lucru* de atâţia ani? Grozav era de *tulburată*, şi numai nu-i venea să *lăcrimeze* când *spunea* aceste. Şi acum văd eu că avea mare dreptate mătuşa, căci pupăza era ceasornicul satului. Însă mama, sărmana, nu ştia de asta nici cu spatele.

– Ce spui, cumnată?! Da' că l-*aş ucide în bătaie*, când aş afla că el a prins pupăza, s-o chinuiască. De-amu bine că mi-ai spus, las' pe mine, că ţi-l iau eu la depănat!

(I.Creangă)

- Alcătuiţi familia lexicală a cuvântului *sat.*
- Găsiţi în text expresiile frazeologice şi explicaţi-le

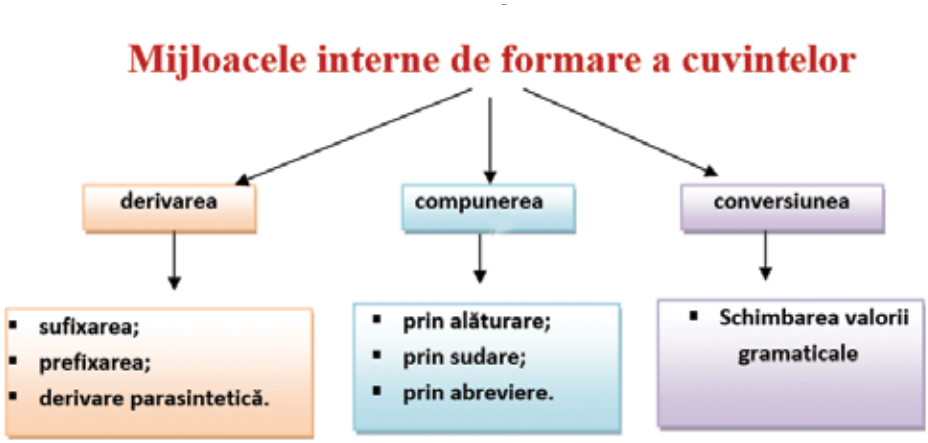

● Citiți cu atenție textul:

Pe malul drept al râului Prut, la poalele munților Carpați, la aproximativ 40 de kilometri de frontiera cu România, descoperim unul dintre cele mai frumoase orașe din Ucraina – Cernăuți, în trecut fiind centrul istoric al Bucovinei, iar în zilele noastre este un important centru cultural al Ucrainei.

În timpul domniei lui Ștefan cel Mare, orașul a fost numit de către acesta „Puterea Chernovskaya”, considerându-l una dintre cele mai importante rute comerciale din țară.

Cernăuţi – oraş care ascunde istorie la fiecare colţ de stradă, oraș cu numeroase monumente istorice și arhitecturale, oraș cu oameni foarte harnici, ospitalieri, sociabili şi prietenoşi.

Exersați!

1. Ce mai știți despre orașul Cernăuți?

2. Continuați oral textul de mai sus, folosind cuvinte formate prin derivare, compunere şi conversiune.

3. Alcătuiți familia lexicală a cuvântului *oraș*.

§ 4. Sinonimia și antonimia (actualizare). Sinonimele lexicale, sinonimele frazeologice, sinonimele lexico-frazeologice. Paronimele

I Terminologie:

serii sinonimice:
- **sinonime lexicale**
- **sinonime frazeologice**
- **sinonime lexico-frazeologice**

paronime, antonime

II Ce ştim?

■ **Sinonimele** sunt cuvintele cu formă diferită, dar cu înţeles asemănător.

■ **Antonimele** sunt cuvintele cu forme diferite și cu sens opus.

Exemplu: *mic /mare; bun/rău* etc. Opoziţia realizată de antonime poate fi:
- calitativă: *frumos – urât*;
- cantitativă: *mult – puţin;*
- spaţială: *departe – aproape;*
- temporală: *acum – atunci.*

- Citiți cu atenție textul:

Un cer de un albastru pur, *neobișnuit* pentru o zi de toamnă, sta cocoțat în înălțimi. Pe alocuri, era *murdărit* de câte un nor mare și pufos. Cu chipurile albe, norii zâmbeau liniștit lanului de porumb aşternut sub el. Plantele *îngălbenite* și uscate, cu podoaba zdrențuită, ar fi vrut să le răspundă în același fel. Însă o tristețe apăsătoare, venită din interior, îi oprea. Simțeau cum frigul le amenimţa că le va şterge de pe faţa pământului. Tulpinele li s-au uscat pe dinafară, iar pe

dinăuntru au putrezit de-a binelea. Rădăcinile, bine ancorate în pământ astă vară, sunt acum o amintire. Cu *ultimele* forțe, cu energia adunată din fiecare frunză, porumbul face eforturi disperate să se mențină drept cu toate că această luptă este fără sorți de izbândă. Toamna *nemiloasă* şi-a făcut treaba din plin. Cea mai mică adiere de vânt stârneşte şoapte îndzrerate printre plantele *ruginite*. Norocul lor este că se sprijină reciproc, ceea ce le ajută să se mai reţină puţin sub cerul albastru, până le vine rândul.

- Găsiți antonimele cuvintelor evidențiate.
- Scrieți sinonimele cuvintelor *zâmbeau, putrezit, cer, amintire.*
- Ce procedee s-au folosit pentru a forma cuvinte noi?

III Ce vrem să ştim?

- Seriile sinonimice:
  sinonimele lexicale;
  sinonimele frazeologice;
  sinonimele lexico-frazeologice.
- Ce sunt paronimele.

Reţineţi!

Un cuvânt cu mai multe sensuri (polisemantic) are câte un sinonim pentru fiecare dintre sensurile lui.

Alegerea sinonimului depinde de enunțul în care apare cuvântul.

Îmbogățiți-vă cunoștințele!

Mai multe cuvinte cu sens asemănător formează o serie sinonimică:

Exemplu: *dor, alean, jale, jind, năzuinţă, dragoste, dorinţă* etc.

Se poate stabili o relație de sinonimie:

- sinonime lexicale (între două cuvinte) – *a muri = a deceda*; *a fugi = a evada.*
- sinonime lexico-frazeologice (între un cuvânt şi o expresie) – *a muri = a-şi da obştescul sfârşit*; a fugi = *a spăla putina*;
- sinonime frazeologice (între două expresii) – *a-şi da obştescul sfârşit = a trece în nefiinţă*; *a o lua la sănătoasa = a da bir cu fugiții.*

Sinonimele ne ajută să evităm repetiţiile supărătoare.

Exemplu: În casa lor a fost întotdeauna *armonie* (liniște, înțelegere).

Exersați!

1. Găsiţi sinonimele potrivite pentru cuvintele subliniate din textul ce urmează:

Şi cu cât *creştea se făcea* mai *frumoasă* şi mai *fermecătoare*. Şi tocmai din pricina aceasta nu *ieşea* ea la plimblare, temându-se să nu o fure cineva.

(S.F. Marian)

Exemplu: creştea – a creşte = a se mări.

2. Găsiţi sinonimele următoarelor părţi de vorbire:

milos, milă, a se milostivi; respectuos, respect, a respecta; grijuliu, grijă, a se îngriji.

3. Alcătuiţi o scurtă compunere gramaticală în care să folosiţi următoarea serie sinonimică:

hoinar, pierde-vară, rătăcitor, pribeag, drumeţ.

4. Găsiţi câte un sinonim potrivit pentru fiecare dintre sensurile verbului *a trece* din exemplele date:

a) Au trecut trei ani de când a fost în tabără.
b) Cu ajutorul medicamentelor mi-a trecut boala.
c) Profesorul şi-a trecut elevii în catalog în ordine alfabetică.
d) Mai treci pe la noi când ai timp!
e) Nu trece strada prin locuri interzise.

5. Grupaţi în perechi de sinonime următoarele cuvinte:

a aduna, a acuza, a zăpăci, a protesta, a strânge, a ticsi, a învinovăţi, a năuci, a îndesa, a cârti.

6. Găsiţi cel puţin trei sinonime pentru fiecare dintre cuvintele de mai jos:

adevărat, abătut, boare, dârz, gras, măiestrie, nenorocire, a socoti.

7. Grupaţi în perechi de sinonime expresiile ce urmează:

a da o mână de ajutor, a o lua la fugă, a o pune de mămăligă, a fi de folos, a ţine piept, a pune în discuţie (ceva), a o lua la sănătoasa, a pune mâinile pe piept, a nu se da bătut, a ridica o problemă, a da greş, a intra în mormânt.

8. Formulaţi propoziţii în care cuvintele următoare să aibă sensuri diferite:

broască, port, toc, ochi, lin, somn, cap, a bate, a spune, a izbuti, a alerga, prieten, a înţelege, odată.

9 Priviți imaginea.

Continuați compunerea după începutul dat. Folosiți grupuri de sinonime.

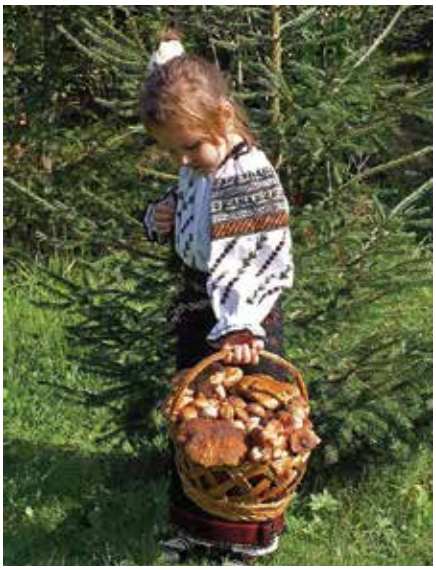

În pădure după ciuperci

După câteva zile ploioase de vară, Irinuca s-a dus în pădure să culeagă ciuperci.

Reţineţi!

Paronimele *sunt cuvinte cu forme foarte asemănătoare confundabile), dar cu sensuri diferite.*

Confuzia poate proveni din faptul că în structura cuvintelor apar:

- *rearanjarea sunetelor* – releva – revela;
- *diferenţa de un sunet* – scală – scară; scală – escală; investi – învesti;
- *sufixe asemănătoare* – literal – literar;
- *prefixe asemănătoare* – prenume – pronume.

Exersați!

1 Indicaţi paronimele cuvintelor:

iluzie, cauză, a evalua, a preveni, complement.

2 Alcătuiţi propoziţii cu următoarele cuvinte şi cu paronimele lor:

a desena, eminent, fişă, ruletă, a scurta, solidar.

3 Căutaţi în dicţionar sensul următoarelor cuvinte. Alcătuiţi cu ele propoziţii.

familial	familiar
eminent	iminent
original	originar
propoziție	prepoziție

4 Alcătuiţi enunţuri din 6-8 cuvinte cu fiecare din perechile de mai jos:

anunţ / enunţ *monah / monarh* *a propune / a prepune*

5 Puneţi în locul punctelor din propoziţiile date cuvintele potrivite din paranteză:

a) Am trimis o scrisoare prietenului meu, dar s-a întors, căci (*adresatul, adresantul*) între timp se mutase.

b) În compunerea elevului a fost (*invocată, evocată*) măreața figură a lui Ștefan cel Mare.

c) Am observat că Andrieș are (*atitudini, aptitudini*) spre pictură.

d) Am fost induși în (*oroare, eroare*) de un necunoscut.

e) Îmi place să-l citesc pe Șevcenko în (*originar, original*), dar nu în traducere.

f) Elefantul (*s-a adoptat, s-a adaptat*) la mediu.

g) Mi-a plăcut mai mult (*interiorul, anteriorul*) casei. Am cumpărat pâine în (*elementară, alimentară*).

h) Grigore Vieru a murit într-un (*accident, incident*) rutier.

i) Anual din diferite țări mii de oameni (*imigrează, emigrează*).

IV Să vorbim şi să scriem corect!

■ Explicați ortografia cuvintelor evidențiate din următoarele exemple:

- Ne întâlnim după amiază la *ceai. Ce-ai* pățit?
- *N-ai* vrea să cânți la *nai*?
- *Mie mi-e* sete.

V Atelierul creativ

Lucrați în perechi!

■ Transcrieţi următorul text, înlocuind cuvintele nepotrivite contextului cu paronimele lor:

Am citit cu atenţie fragmentul din opera literală. Am identificat în prima prepoziţie un numeral ordinar, apoi câteva prenume nehotărâte, dar nu mi-am dat seama că erau, de fapt, adjective pronominale. Testul epic conţinea numeroase complimente exprimate prin adverbe prevenite din adjective.

● Citiți cu atenție textul:

Veveriţa trăieşte în pădurile de conifere sau de foioase din America şi Europa. Ea are corpul mic şi zvelt, acoperit cu blană bogată, de culoare roşcată sau brună. Are o coadă stufoasă, lungimea ei fiind între cincisprezece şi douăzeci şi doi de centimetri. Coada sa, mai lungă decât întreg restul corpului, o face să fie atât de ușor de recunoscut de toată lumea.

Este acrobatul lumii animalelor. Uimește prin săriturile sale, de pe o creangă pe alta, la mare înălțime, și prin viteza cu care aleargă pe ramurile arborilor, de care se agață cu ghearele ei ascuțite.

Acest mic animal este activ în tot timpul anului, neintrând iarna în hibernare.

(extras din Enciclopedia copiilor)

■ Găsiți antonime pentru cuvintele *mic, zvelt, bogată, lungă, ușor, iarna.*

■ Găsiți sinonime pentru cuvintele *brună, creangă, arborilor*.

■ Ce mai știți despre veveriță? Alcătuiți oral o mică povestioară despre ea.

§ 5. Dinamica lexicului în timp și spațiu: arhaisme, neologisme, regionalisme (identificarea tipurilor)

I Terminologie:

arhaisme
neologisme
regionalisme.

II Ce ştim?

Vocabularul se împarte în două categorii:

● vocabularul fundamental;

● masa vocabularului.

Vocabularul fundamental sunt cuvintele cunoscute și folosite de către toți vorbitorii unei limbi. Vocabularul fundamental limbii române conţine cca 1500 cuvinte.

Din masa vocabularului fac parte: arhaismele, neologismele, regionalismele.

■ Citiți fragmentele și explicaţi sensul cuvintelor evidențiate:

a) Au aveţi cu marea decât un contact estival, o relaţie *de sezon*. *Preumblaţi-vă* însă pe *plaja* mării în aprilie, când nisipul e rece şi vântul scutură valurile. Nu veţi găsi un *spectacol* mai înfiorător.

b) Şi numai cu acest ultim cuvânt *aţipea* băieţelul, liniştit, că *lighioaia* cea fioroasă, cu multe capete, şi toate cu ochi de cărbune, nu mai este.

c) Pe zidul cetăţii apăru un *crainic* ce vesti porunca domnului. În aceeaşi zi călăreţii au dus *cărţi domneşti* până la cetăţile de hotar. Iubirea de *moşie* chema sub steagurile ţării pe oricine putea ţine arma în mână.

■ Ce sensuri noi au primit aceste cuvinte în contextul dat?

■ Daţi exemple de propoziţii în care cuvintele *carte, crainic, moşie* au un alt sens decât cel din textul de mai sus.

III Ce vrem să ştim?

Ce sunt arhaismele, dialectismele, neologismele.
Tipurile arhaismelor și dialectismelor.

Reţineţi!

Arhaismele sunt cuvinte vechi ieșite din uz, care sunt caracteristice unei epoci: *voinic, flintă, hrisov.*

Arhaismele pot fi:

- fonetice (forme vechi ale unor cuvinte de uz actual): coprinde, împle, pârău, derege;
- lexicale (cuvinte dispărute prin ieşirea din uz a obiectelor şi a noţiunilor denumite): armaș, işlic;
- semantice (sensurile unor cuvinte dispărute din uz, dar care continuă să existe cu alte sensuri): a săruta (a saluta), rost (gură), a tăbărî (a-și instala tabăra);
- morfologice: forme arhaice de plural (inime, ruinuri), de perfect simplu, pers. a III-a plural (văzum);
- sintactice: construcţia prepoziţională a caz. G. (Gazeta *de Herța*).

Reţineţi!

Regionalismele sunt cuvinte folosite într-o anumită regiune. Sugerează culoarea locală și au rol în caracterizarea personajelor: *perje, lubeniţă*.

Regionalismele pot fi:

- fonetice (cuvinte de uz general, pronunțate într-un mod specific unei regiuni): frunce (Banat), gioc (Moldova);
- lexicale (cuvinte folosite într-o anumită regiune): păpuşoi, cucuruz, scrânciob;
- morfologice (forma de perfect compus): o fost, fostarăm;
- sintactice (lipsa acordului dintre subiect și predicat).

Reţineţi!

Neologismele sunt cuvinte noi împrumutate din alte limbi sau create recent în limbă: *lexic, valută, chimie, hipersensibil, familist, epuizabil, nociv.*

Aflați!

În graiurile limbii române atestăm mai multe dialectisme pentru un cuvânt din limba literară. E interesant să le cunoaştem pe toate. În acest scop se efectuează ancheta dialectală. Vorbitorii din diferite localităţi sunt rugaţi să numească obiectele prezentate în desene, fenomenele descrise, să răspundă la diverse întrebări. Astfel, dacă vrem să aflăm cum se numeşte în localitatea dată vasul în care se aduce apă de la fântână, trebuie să arătăm persoanei anchetate imaginea vasului sau însuşi vasul.

Folosiți-vă cunoștințele!

Multe elemente neologice (neologisme) se înregistrează în majoritatea limbilor, adică sunt de circulaţie internaţională. Cuvintele acestea se deosebesc de la o limbă la alta, deşi au aceeaşi origine.

■ Copiaţi în coloană cuvintele şi marcaţi accentul. Indicați cum sună acest cuvânt în alte limbi.

Troleibuz, autobuz, magnetofon, televizor, garderobă, telefon, cinema, automat.

Model: Automobil: *fr.* – automobil; *germ.* – automobil; *eng.* – automobile, *sp.* – automuvil, *rus.* – автомобиль.

■ Cum se numeşte: omul care coase haine, omul care coase cojoace, omul care coase căciuli, omul care repară încălţăminte, omul care acoperă case, omul care face poloboace?

■ Priviți cu atenție imaginile:

■ Cum se numesc aceste unelte de muncă şi obiecte casnice vechi?
■ Ce fel de cuvinte sunt aceste denumiri?

Exersați!

1. Citiți şi examinaţi cu atenţie fragmentele, determinând arhaismele din primul text şi cuvinte ce le corespund din textul al doilea:

a) Toată ţara pe care o numim în ziua de azi Moldova, împreună cu pământurile cele de cătră apus ce se hotărăsc cu dânsa, le-au stăpânit dintru început silnicii în scurt a celor trei părţi ale lumii, adecă schitii (sciţii). Însă întru acest – feliu, ca ei, dupre obiceiul lor cel strămoşesc, umbla strămuţindu-se de la un loc la altul. Afară de numele cele multe, care le punea acestor ţări, hoardele cele ce urma una după alta numiia şi greci! pre lăcuitorii ţării aceştia uneori goti (geţi) şi alteori – dachi. Iară mai la

urmă, supt stăpânirea romanilor au dovedit mai mult numele Daciei.

b) Tot ţinutul, pe care-l numim azi Moldova, cu toate regiunile împrejmuitoare dinspre apus, constituia aproximativ a treia parte din teritoriul pe care-l stăpâneau năvălitorii sciţi, fără a le fi aşezare statornică, după cum era felul de trai al nomazilor. La cele multe denumiri, date pe rând acestor meleaguri de către hoardele ce s-au succedat, locuitorii acestei regiuni sunt numiţi de greci când geţi, când daci, până ce, în sfârşit, sub împăraţii romani a precumpănit denumirea de daci!

(Dimitrie Cantemir)

2. Găsiți în text dialectismele și explicaţi sensul lor:

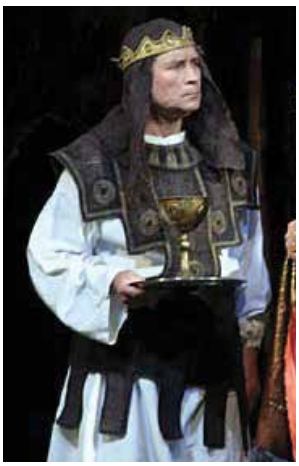

...Logofătul cel mare, care este mai marele peste cancelaria domnească, se află asupra tuturor celorlalţi prin cinstea şi rangul său, precum este şi conducătorul şi prezidentul tuturor sfaturilor. Vornicul Ţării de Jos, conducătorul Moldovei Inferioare, descurcă toate pricinile şi treburile acestei regiuni lângă curtea domnitorului. Hatmanul este conducătorul întregii armate. Spătarul cel mare, principalul purtător al spadei domnului, este conducătorul spătăriei. Serdarul, comandant de câmp, călăreţii ţinuturilor Lăpuşnei, Orheiului şi Sorocăi se află sub conducerea lui.

(Dimitrie Cantemir)

3. Scrieţi cuvinte-denumiri de profesii în trei coloniţe: *cuvinte de uz general, arhaisme, neologisme.*

Brodeză, arămar, coafeză, negustor, băcan, merceolog, ciurar, vameş, macaragiu, tălmaci, sudor, anesteziolog, interpret, metranpaj, ajustor, livădar, cafegiu, profesor, birjar, lustragiu, buchetieră, dactilografă, stenografistă, dispecer, ambasador, ataşat, taxator, conabil, programator, regizor, tinichigiu, argintar, giuvaiergiu, măcelar, aurar.

4. Indicaţi formele literare corespunzătoare ale regionalismelor următoare:

bumb, hulub, paporniţă, colb, hârtoape, scrânciob, vătămătură, vataman, clop, guzgan, blid, catană, horn, pită, sfadă.

5. Dați exemple de cinci regionalisme întâlnite în textele literare studiate. Explicați-le.

6. Repartizaţi cuvintele ce denumesc rechizite şcolare în trei coloniţe: cuvinte de uz general, arhaisme, neologisme:

Gumă, riglă, gumă arabică, răboj, pană, peniţă, călimară, stilou, sugativă, plaivaz, pleier, nisiparniţă, pix, toc, creion, toc, rezervor, prespapie, perforator, caiet, videoclip, roker, carnet, bloc-notes, penal, cutie de compas, trusă de desen, clei, radieră, echer, raportor, clamă, blugi, cerneală.

7 Căutați în DEX pentru fiecare neologism din lista **a)** câte un sinonim de natură neologică din lista **b)**.

a) enorm, prudent, propice, aport, a aclimatiza, ilustru, supliciu, infirmitate, stomatolog, imaginaţie.

b) gigantic, contribute, celebru, fantezie, precaut, a ovaţiona, favorabil, tortură, handicap, dentist.

8 Citiți cu atenție textul:

Toate ca toatele, dar la cusut și sărăduit sumane și mai ales la roată, mă întreceam cu fetele cele mari din tors; și din astă pricină, răutăcioasa de Măriuca Săvucului, care, drept să vă spun, nu-mi era urâtă, făcea adeseori în ciuda mea și-mi bătea din pumni, poreclindu-mă Ion Torcălău, cum îi zicea unui țigan din Vânători. Însă pentru asta tot îmi era dragă, și torceam împreună cu dânsa, la umbra nucului lor, câte-o movilă de drugi de canură, de mă săruta mama, când i le arătam seara acasă. Așa ne duceam băieții și fetele unii la alții cu lucrul, ca să ne luăm de urât, ceea ce la țară se cheamă șezătoare și se face mai mult noaptea, lucrând fiecare al său; cum torceam eu, de-a mai mare dragul pe întrecute cu Măriuca, și cum sfârâia fusul roții, așa-mi sfârâia inima-n mine de dragostea Măriucăi! Martor îmi este Dumnezeu!

- Selectați regionalismele şi arhaismele din textul dat.
- Explicați sensul cuvintelor: *drugi de canură, să ne luăm de urât, șezătoare.*

9 Scrieți o mică compunere pe tema „La șezătoare”, după imaginea de mai sus, folosind cât mai multe arhaisme și regionalisme.

Știați că...

Cuvântul *player* provine de la englezul *player* (interpret, muzician) şi numeşte un magnetofon de buzunar, destinat numai pentru reproducerea sunetului, fără a-l înregistra.

Cuvântul *videoclip* este format din două rădăcini: latinescul *video* „văd“ şi englezul *clip* „a tăia”. El numeşte un nou gen muzical, un mini-film ce ilustrează un cântec.

Cuvântul *roker* este împrumutat din limba suedeză. În Suedia grupurile de motocicliști care se poartă obraznic, încălcând regulile de circulaţie, sunt numite *roggare*.

Cuvântul *flomaste*r (cariocă) este luat din limba engleză. Aceasta este denumirea unui instrument pentru scris în formă de creion, în interiorul căruia se află un pix îmbibat cu coloranţi.

Cuvântul *blugi* are o istorie foarte curioasă. La mijlocul secolului trecut căutătorii de aur din California îşi coseau pantaloni dintr-o stofă trainică de doc, iniţial destinată pentru pânze de corăbii, care se producea în oraşul italian Genova. Aceşti pantaloni au primit numele *jeans* de la numele oraşului, în zilele noastre pantalonii aceştia devenind foarte populari. Apare necesitatea unei concretizări: „albaştri”, „bleumarini“, iar apoi îmbinarea se contopeşte într-un singur cuvânt: *blugi*.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

- Scrieți în caiete următoarele neologismele:
  plonjor, hebdomadar, mass-media, parching, colaj.
- Pronunțați aceste cuvinte, punând corect accentele pe ele.
- Căutați-le sensul în DEX.

V Atelierul creativ

- Alcătuiți o compunere descriptivă pe tema:
  „Bucovină – plai de dor...”
- Folosiți arhaisme.

§ 6. Câmpurile lexicale (actualizare). Pleonasmul

I Terminologie:

câmp lexical
pleonasm

II Ce ştim?

Câmpul lexical reprezintă totalitatea cuvintelor care aparţin aceluiaşi domeniu şi care au trăsături de sens comune.

Câmpul lexical conţine cuvinte derivate, compuse, sinonime înrudite ca sens.

Observați!

- Priviți cu atenție imaginea: *„Arborele genealogic al familiei lui Andrei.”*
- Din ce părți de vorbire este alcătuit el?
- Ce au comun între ele persoanele sus-numite?

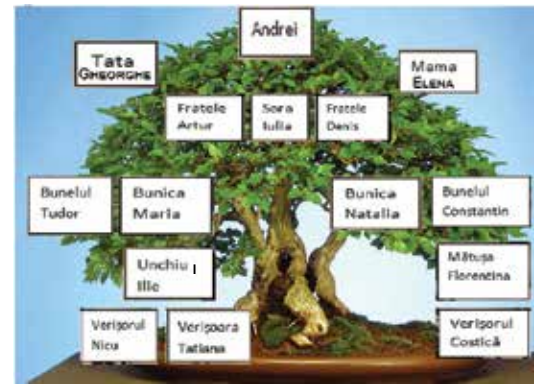

Nu uitați!

Părinții, moșii și strămoșii tăi sunt rădăcinile familiei tale!

Să ne amintim:

Câmpul lexical este alcătuit din aceleași părți de vorbire (substantive, adjective, verbe).

În câmpul lexical pe lângă cuvintele ce aparţin aceluiaşi domeniu cu trăsături de sens comune intră şi sinonimele lor, derivatele lor și expresiile care le cuprind.

Atenție!

Nu confundați câmpul lexical cu familia lexicală. Din familia lexicală fac parte cuvintele care au aceeași rădăcină!

III Ce vrem să ştim?

Ce este pleonasmul?

Explicați!

- Ce este greșit în următoarele enunțuri?

Eu *continuu mai departe* drumul. *Mi-am revăzut din nou* prietenii. Studiem *structura lexicală* a cuvântului. Fetița are o *migrenă la cap*.

Reţineţi!

Pleonasmul *este o greşeala de exprimare constând din combinarea a doi termeni care au acelaşi înţeles.*
Exemple: *a colabora împreună cu; a reveni din nou; propria proprietate; nivel mai superior etc.*

Folosiți-vă cunoștințele!

- Grupaţi cuvintele de mai jos în trei câmpuri lexicale:

îmbrăcăminte încălțăminte lenjerie

Pantofi, cearșaf, sandale, fustă, fular, plapumă, impermeabil, cizme, ciorapi, perină, ciupici, rochie, costum, învelitoare, saltea, cămașă, papuci, pantaloni.

Folosiți-vă imaginația!

- Alcătuiţi un text de volum mic cu tema ***„În grădina de flori”***.
- Folosiţi un câmp lexical.

Exersați!

1. Indicaţi zece cuvinte ce aparţin câmpului lexical al alimentelor.

2. Indicați câte cinci cuvinte ce aparţin câmpurilor lexicale ale substantivelor:

scaun, animale sălbatice, casă, unelte agricole.

3. Corectaţi pleonasmele

a) Intercondiționarea reciprocă este o caracteristică a ramurilor economiei mondiale. b) S-a organizat o comemorare în memoria eroilor la Casa de Cultură. c) Concluzia finală a discuţiilor a fost urgentarea reformei. d) Proiectul de lege a primit aprobarea favorabilă a Cabinetului de Miniștri. e) Vorbitorii au discutat firesc şi natural despre protecţia pădurii. f) Japonia a înregistrat câteva performanţe de vârf în domeniul electronicii. g) Pare puţin probabil ca bugetul să fie aprobat. h) Primul debut ca actor a fost strălucitor. i) Ei preferau mai bine să se plimbe. j) A rezolvat cazul printr-o legătură directă şi nemijlocită.

4. Corectați construcțiile greșite:

Comisia refuză să accepte modificările. Simţea o repulsie împotriva violenţei. Lacrima este un simbol emblematic al poeziei lui Goga. Este schiţat sumar portretul personajului. Acest pod peste Dunăre este cea mai grandioasă realizare a constructorilor români. Intervenţia a fost rapidă şi promptă.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

- Evitați pleonasmele în exprimare:

Urcați sus pe scări!
Am televizor cu telecomandă la distanță.
Așează-te jos.
Ridicați-vă în picioare!

V Atelierul creativ

- Scrieți o minicompunere cu tema „***Cartea a fost copac prima oară...***”
- Folosiți câmpul lexical al cuvântului „carte” *(copertă, foaie de titlu, foi, pagini, cotor* etc).

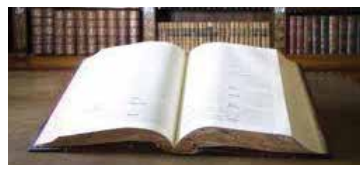

Lucrați în grupuri!

- Scrieți în două minute cât mai multe cuvinte care aparțin câmpurilor lexicale:
  - animale domestice;
  - veselă;
  - planete;
  - ciuperci;
  - pești.

TESTE DE EVALUARE A CUNOȘTINȚELOR

1 Cuvintele *stative, hrisov* sunt:

a) neologisme;
b) arhaisme;
c) regionalisme.

2 Cuvintele *original* și *originar* sunt:

a) sinonime;
b) antonime;
c) paronime.

3 Cuvântul *băiețandru* este format cu ajutorul:

a) prefixului;
b) sufixului augmentativ;
c) sufixului diminutival.

4 Numiţi şirul în care sunt doar cuvinte ce aparțin unei familii lexicale:

a) bucurie, fericire, liniște, speranță, binefacere, convingere;
b) a povesti, povestitor, povestire, poveste, povestioară;
c) cuvânt, propoziție, enunț, frază, text.

5 Mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului sunt:

a) derivarea și compunerea;
b) derivarea și conversia;
c) derivarea, compunerea și conversia.

6 Conversia este:

a) procedeul prin care se formează cuvinte noi cu ajutorul sufixelor;

b) procedeul prin care se formează cuvinte noi prin alăturarea a două rădăcini;
c) schimbarea valorii gramaticale.

7 *Ileana Cosânzeana* este un cuvânt compus, format prin:

a) sudare;
b) alăturare;
c) abreviere.

8 Din masa vocabularului fac parte:

a) cuvintele care se schimbă cel mai rapid, aparțin unor domenii diferite și sunt utilizate limitat (arhaisme, dialectisme, neologisme etc.);
b) cuvintele cunoscute și utilizate de toți vorbitorii;
c) numai cuvintele vechi, împrumutate din alte limbi.

9 Expresiile *a-şi da duhul, a pune mâinile pe piept* sunt:

a) sinonime lexicale;
b) sinonime frazeologice;
c) sinonime lexico-frazeologice.

10 În proverbul „*Bogatul mai tare se plânge decât săracul”* identificăm:

a) antonime;
b) sinonime;
c) paronime.

11 Pleonasmul este:

a) combinarea armonioasă a doi termeni care au acelaşi sens;
b) repetiția obligatorie a doi termeni având care au acelaşi sens;
c) o greşeala de exprimare constând din combinarea a doi termeni care au acelaşi sens.

12 Cuvintele *bumb, colb, clop* sunt dialectisme:

a) morfologice;
b) lexicale;
c) fonetice.

Noțiuni de morfologie și ortografie

Părțile de vorbire

Clasificarea părților de vorbire

§ 7. Părțile de vorbire
Clasificarea părților de vorbire

I Terminologie:

gramatică:
morfologie
sintaxă

părți de vorbire:
a) flexibile (schimbătoare)
neflexibile (neschimbătoare)
b) independente;
auxiliare.

Citiți cu atenție textul de mai jos:

Mulţi ani s-o fi tot rugat călugărul cela *acolo* sus, în vârful dealului, până ce într-o noapte rece şi ploioasă i-a zărit *lumina* domnitorul ţării. *Venea* de la război, se întorcea după înfrângerea suferită *la* Valea Albă. Biruit de păgâni, rămas fără oaste, rănit la picior, domnitorul tocmai căuta un adăpost să-şi odihnească oasele, să-şi limpezească sufletul. Ademenit de zarea de lumină din vârful dealului, a venit, a bătut în uşa cocioabei, rugându-se să fie primit peste noapte. Călugărul a deschis, dar nu l-a lăsat să intre, ci a rămas în pragul cocioabei. L-a privit pe sub streașina palmei *să* vadă dacă într-adevăr el este, marele Ştefan, după care i-a zis că nu-l poate primi.

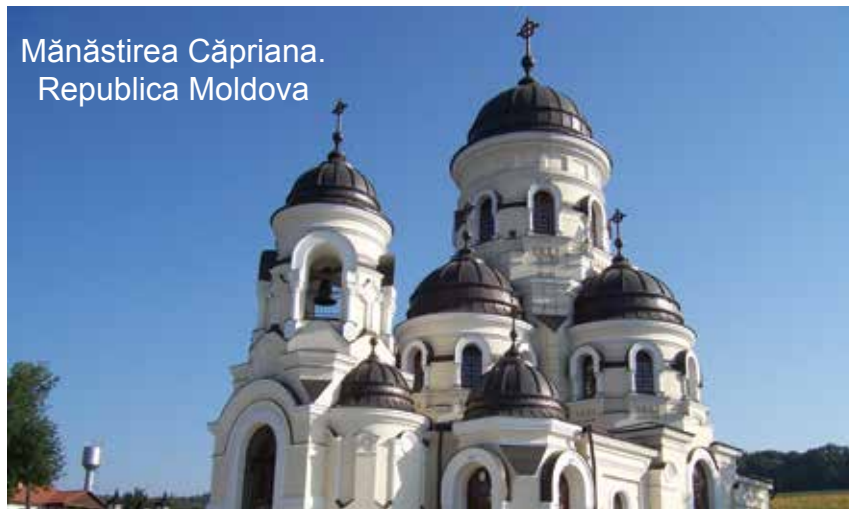
Mănăstirea Căpriana.
Republica Moldova

- Transcrieți în caiete cuvintele evidențiate, indicând ce parte de vorbire este fiecare.
- Indicaţi, după posibilitate, categoriile lor gramaticale.

II Ce ştim?

Părțile gramaticii sunt morfologia şi sintaxa.

- Morfologia studiază forma cuvintelor (ca părţi de vorbire).
- Sintaxa studiază raporturile dintre cuvinte (ca părţi de propoziţie), propoziţia, fraza.

Nu uitați!

Sintaxa se referă la îmbinarea cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze.

Morfologia se referă la modificarea formei cuvintelor în vorbire.

Observați!

- Examinați cuvintele evidențiate din textul de mai sus.
- Care dintre ele își modifică forma şi care – nu?
- Stabiliți care dintre ele pot îndeplini singure funcție sintactică.
- Ce părți de vorbire sunt ele?

Să descoperim!

Cum se clasifică părțile de vorbire?

III Ce vrem să ştim?

Părțile de vorbire:

a) - flexibile (schimbătoare);
   - neflexibile (neschimbătoare);

b) - independente (de sine stătătoare);
   - auxiliare (ajutătoare).

Reținеți!

Părţile de vorbire			
flexibile	neflexibile	independente	auxiliare
articolul adjectivul substantivul verbul numeralul pronumele	adverbul prepoziția conjuncția interjecția	substantivul verbul adjectivul numeralul pronumele adverbul	articolul prepoziția conjuncția interjecția

Observați!

Exemplu: *un copil – unui copil;*
vesel – veseli;
citesc – citeam;
tu – pe tine;
doi – al doilea, îndoit, amândoi;

/el învață/ *bine* – /ea învață/ *bine* – /voi învățați/ *bine*;

Reţineţi!

Ținând cont de sensul lexical pe care îl au și de sensurile gramaticale pe care le pot exprima prin diferite forme, cuvintele se împart în părți de vorbire.

Tabloul plin de culoare al livezii mai poate fi admirat pentru *puțin* timp. Gospodari cu scări înalte și panere largi se îndreaptă spre livadă pentru a culege rodul *pomilor* fructiferi. Pe fețele lor se poate citi *încântarea*, însoțită de uimire, semn că rodul de anul acesta este mult peste așteptări. Înainte să înceapă propriu-zis culesul, fiecare din gospodarii *prezenți* în livadă se înfruptă cu nesaț din fructele aromate. După ce le-au degustat și le-au apreciat calitățile, oamenii au început să culeagă fructele. Coșurile mari se umpleau cu *repeziciune* şi asta i-a îmbucurat pe toţi cei care au luat parte la ritualul culesului.

- Identificați în text toate verbele.
- Identificați categoriile gramaticale ale cuvintelor evidențiate din text.
- Explicați modul de formare al lor.
- Analizați morfologic două cuvinte.
- Reprezentaţi schematic *încântarea*.

Exersați!

1 Extrageți din textul care urmează cuvintele evidențiate. Stabiliți ce fel de părţi de vorbire sunt ele:

a) *flexibile* (schimbătoare); *neflexibile* (neschimbătoare);
b) *independente* (de sine stătătoare); *auxiliare* (ajutătoare).

Dacii și romanii sunt **strămoșii** noştri. Dacia era renumită pentru frumusețea și bogăția locurilor. **Înainte** de a pleca la luptă, dacii **sorbeau** apă din **Dunăre**. Dunărea era considerată o apă sfântă. Curajul și înțelepciunea lui Decebal erau renumite. În timpul luptelor dintre daci și romani, dacii și-au arătat vitejia. Curajul dacilor a fost recunoscut **chiar** și de Traian.

- Efectuați analiza sintactică a primei propoziții din textul de mai sus. Stabiliți tipul predicatului.
- Analizați sintactico-morfologic cuvântul *strămoșii*.
- Alcătuiți câteva propoziții în care cuvântul *strămoșii* să fie în cazurile genitiv și acuzativ.
- Găsiţi în text câte două cuvinte cu *diftongi, triftongi, vocale în hiat*.
- Găsiți câte un sinonim și câte un antonim pentru sensul din text al următoarelor cuvinte: *bogăția, înțelepciunea, curajul.*

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Să ne amintim:

Formulaţi propoziţii, respectând următoarele cerinţe:

- să conțină cuvinte cu *nn*;
- să conțină cuvinte cu *mp* şi *mb*;
- să conțină cuvinte cu *ii* şi *iii*;
- să conțină cuvinte cu *ee*.

Lucrați în perechi!

- Pronunțați și scrieți corect! Explicaţi ortografia cuvintelor-omonime.

- El crede *c-ar* fi mai bine să se suie în *car.*
- *Ție ți-e* dat să cunoști soarta oamenilor.
- El a luat-o pe *căi* greșite *că-i* fire slabă.

- Citiți cu atenție poezia:

A căzut întâia brumă
Și-au rămas copacii goi.
Toamna trena și-o adună -
Vrea să plece de la noi.

Pleacă toamna, iarna vine!
Nu-i nimic, ne pare bine.
Peste frunze vor cădea
Fulgii albi, fulgii de nea.

Crizantemele-s brumate,
Toate florile-nghețate,
Dimineața-i ceață, rece,
Vine iarna, toamna trece.

Și *pădurea*-i *supărată* -
Și-a pierdut podoaba toată.
Cântăreții îi plecară,
Vor veni la primăvară.
(Niculina Mureșan)

- Numiți părțile de vorbire flexibile din prima strofă.
- Analizați morfologic și sintactic cuvintele evidențiate din ultima strofă.
- Încercați să alcătuiți și voi o mică poezie despre toamnă.
- Analizaţi fonetic cuvintele *toamna, cântăreţii*.
- Explicaţi sensul cuvântului *podoaba*.

Articolul

§ 8. Articolul substantival hotărât și articolul nehotărât. Articolul posesiv (*genitival*). Articolul adjectival (*demonstrativ*)

I Terminologie:

articol hotărât **articol nehotărât**
articolul posesiv (genitival)
articolul adjectival (demonstrativ)

Citiți cu atenție textul de mai jos:

Cartea este considerată ca fiind un adevărat izvor de înţelepciune, pentru că prin intermediul ei aflăm multe lucruri interesante, ne îmbogăţim *vocabularul*, ne dezvoltăm spiritual, moral şi multilateral. Cartea a avut dintotdeauna o semnificaţie aparte, pentru că anume în cărţi este păstrată istoria neamului. Filele din cărţi sunt martore a progresului tehnologic, ştiinţific și creativ.

Cartea este o sursă de *inspiraţie*, o cale către viitor.

Cartea este călăuză omului în viaţă, un izvor al cunoaşterii, al imaginaţiei, care de multe ori ne duce în lumea basmelor.

Recunoașteți în cuvintele evidențiate următoarele părți de vorbire:

a) *flexibile* (schimbătoare), *neflexibile* (neschimbătoare);
b) *independente* (de sine stătătoare), *auxiliare* (ajutătoare);
c) alcătuiți cu două părți de vorbire propoziții.

II Ce ştim?

Unele părţi de vorbire sunt însoţite de articole.

Observați!

Cuvintele *al, unei* nu sunt părți de vorbire de sine stătătoare. Ele se analizează împreună cu partea de vorbire pe care o însoțesc.

Să ne amintim:

- Care sunt părțile gramaticii?
- De ce se ocupă morfologia?
- Cum se clasifică părțile de vorbire?

III Ce vrem să ştim?

- Articolul substantival (*hotărât şi nehotărât*).
- Articolul posesiv (*genitival*).
- Articolul adjectival (*demonstrativ*).

Să descoperim!

Reţineţi!

Articolul *este partea de vorbire flexibilă auxiliară care însoțește substantivul și arată în ce măsură obiectul denumit de substantiv este cunoscut vorbitorilor.*

Caracteristici ale articolului:

- însoțește un substantiv;
- este instrument gramatical;
- nu îndeplineşte funcție sintactică;
- se analizează împreună cu substantivul.

Clasificarea articolului:

- Articolul substantival:
  - hotărât*: -l, -le, -lui, -lor, -a, lui, -i*;
  - nehotărât: *un, o, nişte, unii, unele, unor, pe unii*.
- Articolul posesiv (genitival): *al, a, ai, al.*
- Articolul adjectival (demonstrativ): *cel, cea, cei, cele*.

Reţineţi!

Substantivele pot fi:
- *nearticulate;*
- *articulate.*

***Articolul însoţeşte un substantiv**, arătând în ce măsură obiectul în discuție este cunoscut vorbitorilor.*

***Articolul substantival hotărât** se adaugă direct la sfârşitul substantivului, formând cu acesta o unitate sonoră şi grafică.*

Reţineţi!

Articolul substantival nehotărât *se află înaintea substantivului (proclitic), fiind un cuvânt scris separat.*

Articolul hotărât *se scrie la sfârşitul substantivului (enclitic), formând cu acesta o unitate. El arată că obiectul denumit e bine cunoscut vorbitorilor.*

Formele articolului substantival hotărât			
Forme	*masculin*	*feminin*	*neutru*
singular	-l, -le, -a/-lui, lui	-a/-i,	-l/-lui
plural	-l/-lor	-le/-lor	-le/-lor

Atenție!

■ Substantivele terminate în consoană la singular primesc o vocală de sprijin pentru a adăuga articolul: *copacul, vaporul*.

■ Substantivele terminate în vocală la singular își pot schimbă vocala cu articolul: *casă – casa, mamă – mama*; iar uneori primesc vocala de sprijin: *stea – steaua, radio – radioul*; alteori primesc articolul adăugat direct formei nearticulate: *frate – fratele*.

Observați!

● Echipa învingătoare este a Cristine*i*.
● Echipa învingătoare este *a lui* Marin.

■ Articolul hotărât poate fi **enclitic**, situat la sfârşitul substantivului (mam*a*, Mari*a*, mame*i*, Mărie*i*) sau **proclitic** (situat în faţa substantivului, ca un cuvânt separat: *lui* lonuţ, *lui* Mihai).

■ Articolul nehotărât se scrie înaintea substantivului (forma din dicţionar), fiind un cuvânt separat. El arată că obiectul denumit este mai puţin cunoscut vorbitorilor:

o rochie, **nişte** rochii; **un** câine, **nişte** câini; **un** vapor, **nişte** vapoare **unei** rochii, **unor** rochii; **unui** câine, **unor** câini; **unui** vapor, **unor** vapoare.

■ Articolul posesiv (*genitival*) este articolul care face legătura între posesor și obiectul posedat.

Comparați!

Exemplu: I-am dat o carte ***fratelui.*** (dativ).
I-am dat o carte ***a fratelui.*** (genitiv).
↓ ↓
obiectul posedat ***posesorul***

Articolul posesiv se acordă întotdeauna cu *cuvântul determinat* (și nu cu *cel determinativ*!) în gen și număr.

Acordul se realizează în felul următor:
- al – pentru genul masculin (sau neutru), numărul singular;
- a – pentru genul feminin, numărul singular;
- ai – pentru genul masculin, numărul plural;
- ale – pentru genul feminin (sau neutru), numărul plural.

Exemplu: *caiet **al** elevului,* *lumină **a** zilei,*
*ochi **ai** mamei,* *jocuri **ale** copiilor.*

Articolul adjectival (demonstrativ) este articolul care leagă adjectivul (sau numeralul) de substantivul determinat.

Articolul adjectival are forme speciale pentru indicarea categoriilor gramaticale:
- genul;
- numărul.
- cel – pentru genul masculin (sau neutru), numărul singular;
- cea – pentru genul feminin, numărul singular;
- cei – pentru genul masculin, numărul plural;
- cele – pentru genul feminin (sau neutru), numărul plural.

Exemplu: *băiatul **cel** isteț,* *cei **doi** copii,*
*fata **cea** mare,* *cele **două** fete.*

Nu uitați!

Articolul genitival se acordă în gen şi număr cu substantivul determinat de substantivul în genitiv.

Atenție!

- Nu confundați articolul adjectival cu:

pronumele demonstrativ: ***Cel** din față este fratele meu.*
adjectivul pronominal demonstrativ (forma populară):
*Pe **cel** deal*
*Pe **cel** colnic*
Trece-o fată și-un voinic... (*Folclor*)

substantivul: „***Cel***” este în text adjectiv pronominal.

Folosiți-vă cunoștințele!

- Citiți cu atenție textul de mai jos:

Din *cel* din urmă arc *al* Carpaților, de sub poalele Călimanului, se lasă pe coasta despre răsărit a țării, un lung șir de coline, care merg – ridicându-se și culcându-se ca valurile *unei* mări. Pe la căpătâiul acestor dealuri, *frumoasele* și roditoarele dealuri ale Moldovei – se îndoaie *Prutul* în șerpuiri mari, așternut ca de pe întinsul unei stepe. *Izvorât* de departe, din Carpații Galiției, râul vine tulbur la hotarele noastre, sparge măgurile Mamorniței și-și împinge apa-i gălbuie, lină, fără nici o încrețitură, în lunca largă, ce se desface de la Cotul *Boianului* de jos.

(Alexandru Vlăhuță)

- Identificați în text articolele.
- Numiți tipul lor.

Exersați!

1 Completaţi spaţiile libere cu forma articulată sau nearticulată a substantivului propriu *Cernăuți*:

... este un oraş frumos. Îmi place ... . Clasa noastră a fost în excursie la ... Am stat două ore în oraşul ... . Cu toții am rămas impresionați de arhitectura frumoasă a Cernăuţiului.

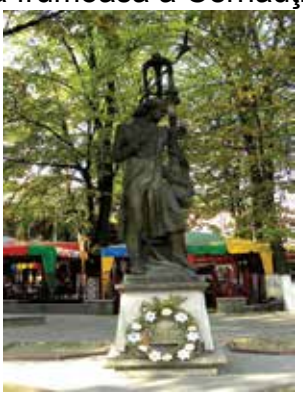

2 Analizaţi substantivele însoţite de articolul hotărât propriu-zis. Arătaţi cazul substantivului şi al articolului şi funcţia sintactică a substantivului.

Numai la domnia lui Ştefan-Voievod a fost tot astfel, s-a împieptoşat foindu-se cu mărire Harcimin. Sabia lui Vodă a ocrotit pe mişei. Dar eu aş putea spune cu dreptate că a lui Ion-Vodă sabie a tăiat mai mulţi boieri decât a bătrânului. *(Mihail Sadoveanu*)

3 Construiţi patru propoziţii în care să se afle substantive la genitiv-dativ însoţite de articolul *lui*.

4 Identificaţi articolul genitival-posesiv din textele de mai jos:

a) De după depărtările umbroase ale pământului se deschise, ca un colosal semicerc de aur înflăcărat, geana aprinsă a soarelui şi, cât ai clipi, trunchiurile neclintite şi netede ale brazilor se poleiră de o lumină curată şi rece. *(C. Hogaş)*

b) Gânditoare şi tăcută luna-n cale-i se opreşte,
Sufletul cu voluptate în extaz adânc pluteşte,
Şi se pare că s-aude prin a raiului cântare
Pe-ale îngerilor harpe lunecând mărgăritare.
(V. Alecsandri)

5 Construiţi patru propoziţii în care substantivul în genitiv să fie însoţit de articolul genitival-posesiv.

6 Completaţi spaţiile libere cu articolul posesiv potrivit:

a) Eram în gimnaziu când am citit primele poezii... lui Eminescu.

Şi de multe ori am căutat să construiesc în închipuirea mea de copil figura necunoscută... acestui zeu, care părea că trebuie să trăiască într-o lume supraumană, în basme. *(Al. Vlahuţă)*

b) „Aicea este țara mea și neamul meu ... românesc”.

c) Prietenului ... bun îi poți încredința o taină.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Atenție!

- Alegeți forma corectă:

cheamă – chiamă	findcă - fiindcă
eftin – ieftin	aleia - aleea
poiet – poet	idee – ideie

V Atelierul creativ

Lucrați în grupuri!

- Precizați valorile gramaticale ale lui „**a**” din exemplele:

a) „***A***” este prima literă din alfabet.
b) Cartea este ***a*** colegului.
c) Mare***a*** ne impresionează.
d)***A*** cânta este frumos.
e) Ea ***a*** câștigat concursul.
f) ***A***! Am uitat de el…

- Plasați în locul punctelor articolele posesive necesare:

Acesta-i numele unei străvechi şi frumoase aşezări în codrii seculari ... Moldovei. Un nume de o seamă cu Făt-Frumos şi Ileana Cosânzeana. îl găsim în cronici şi legende, alături de numele vestiţilor voievozi ... Moldovei: Alexandru cel Bun şi Ştefan cel Mare. Sub conducerea lor strămoşii noştri, neînfricaţi luptători ... plaiului mioritic, au învins de atâtea ori oştile numeroase ... duşmanilor care veneau să ne înrobească. Le-a ajutat în această luptă grea vitejia fără seamăn, însă şi priceperea de a folosi drept adăpost pădurile seculare ... acestui plai.

(Ion Druță)

Analiza articolului:

1. Articol.
2. Substantival (hotărât sau nehotărât), posesiv genitival, demonstrativ adjectival (după sens).
3. Enclitic sau proclitic (după poziție).
4. Genul (masculin sau feminin).
5. Numărul (singular sau plural).
6. Cazul (nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ).
7. Fără funcție sintactică.

Model: Harap Alb era fiul cel mic ***al*** împăratului.

Al (împăratului) – articol posesiv genitival, proclitic, masculin, singular, cazul G., fără funcție sintactică.

TESTE PENTRU EVALUAREA CUNOȘTINȚELOR

1 Alegeți șirul în care sunt scrise numai părți de vorbire flexibile:
a) adjectiv, substantiv, articol, verb;
b) adverb, prepoziție, conjuncție, interjecție;
c) numeral, pronume, conjuncție, articol.

2 În propoziția: *„Poezia aceasta este **a lui** Mihai Eminescu”,* cuvintele evidențiate sunt:
a) pronume personal;
b) adjectiv pronominal posesiv;
c) articol posesiv.

3 Indicaţi varianta în care „**a**” este articol posesiv:
a) A trăi înseamnă a munci.
b) El a ajutat-o pe colega de bancă.
c) A noastră este fericirea.

4 Stabiliți valoarea morfologică a cuvântului evidențiat în următoarea propoziţie:

*„**Ochii** care nu se văd – se uită.” (Folclor)*
a) articol substantival hotărât;
b) substantiv articulat hotărât;
c) adjectiv.

5 Precizați ce parte de vorbire este cuvântul evidențiat din enunţul:

*„Peste codrul meu străbun / lese soarele **cel** bun.” (Grigore Vieru)*
a) pronume demonstrativ;
b) adjectiv pronominal demonstrativ;
c) articol adjectival (demonstrativ).

6 Identificați varianta în care toate substantivele sunt articulate:
a) mamă, limbă, un plai, pământul;
b) copii, niște păsări, unele fapte, frunze;
c) copilăria, patria, omului, elevei.

7 Descoperiți varianta care indică categoriile gramaticale ale cuvântului evidențiat: *„Ochii **înţeleptului** văd mai departe.”*
a) substantiv, gen. masc., num. sg., articulat nehotărât, c. G.;
b) adjectiv relativ, gen. masc., num. sg., c. Ac.;
c) substantiv, gen. masc., num. sg., articulat hotărât, c. G.

8 Precizați varianta în care articolul și substantivul sunt acordate corect:
a) caiet a elevei;
b) cărți ale Elenei;
c) păreri ai colegilor.

9 Stabiliți varianta care indică tipul articolului evidenţiat, genul lui, numărul și cazul: *„Copilului **celui** talentat i s-a înmânat o diplomă.”*

a) articol adjectival, g. masc., num. sg.;
b) articol posesiv, g. masc., num. sg.;
c) articol substantival, g. fem., num. sg.

10 Identificaţi afirmarea corectă:
a) articolul este parte de vorbire flexibilă;
b) subiectul este parte principală de vorbire;
c) propoziţia este comunicare cu un singur subiect.

11 Alegeţi varianta care indică categoriile gramaticale ale cuvântului evidențiat:

*Limba noastră-i **o** comoară*
În adâncuri înfundată,
Un șirag de piatră rară
Pe moșie revărsată.
(Alexei Mateevici)

a) pronume personal, g. fem., num. sg., c. Ac.;
b) articol substantival nehotărât, g. fem., num. sg, c. N.;
c) numeral cardinal propriu-zis.

12 Numiţi parte vorbire care însoțește substantivul și arată în ce măsură obiectul denumit de substantiv este cunoscut vorbitorilor
a) adjectivul;
b) articolul;
c) pronumele.

§ 9. Substantivul
Felul substantivelor. Ortografia substantivelor. Articularea substantivelor cu articolul hotărât și nehotărât

I Terminologie:

substantive proprii și comune
substantive simple și compuse

II Ce ştim?

Substantivul. Categoriile gramaticale.

■ Priviți atent imaginea. Alcătuiţi enunţuri în care să folosiţi cât mai multe substantive.

■ Subliniaţi substantivele din textul dat:

Veveriţa a strâns alune într-o scorbură. Acestea erau proviziile ei pentru iarnă. Intr-o zi, ea a văzut coji de alune în scorbură. Veveriţa s-a pus la pândă. Când colo, a venit ciocănitoarea. Ciocănitoarea a fugit , însă o caută pe veveriţă prin toţi copacii. Doar îi va da de urmă să îşi ceară scuze.

Reţineţi!

Substantivul este partea de vorbire flexibilă care denumeşte obiecte, fiinţe, lucruri, fenomene ale naturii, nume de însuşiri, stări sufleteşti, acţiuni, relaţii dintre oameni etc. şi răspunde la întrebările **cine? ce?**

III Ce vrem să ştim?

- Clasificarea substantivelor.
- Ortografia substantivelor.

Observați!

- Cum se scriu substantivele din enunţurile următoare?

1. Noi avem o grădină.
2. Floarea-soarelui se roteşte după soare.
3. Am fost la Curtea de Argeș.

Clasificarea substantivelor

Rețineți!

Substantivele se clasifică în felul următor:

1) după sens:

- comune: grădină, floarea-soarelui, soare, om, râu, alergare;
- proprii: Curtea de Argeş, Mihai, Bucovina.

2) după structură:

- simple: grădină, soare, căprioară;
- compuse: floarea-soarelui, Curtea de Argeş, Alexandru cel Bun.

Folosiți-vă cunoștințele!

- Găsiţi substantivele din textul de mai jos și explicaţi ortografia lor:

Un moş cărunt cu sprâncenele puțin scăpătate în jos trece tăcut înainte – poate n-aude, poate se face, că n-aude. Cândva i se zicea Andrei Ciobanu, ori, şi mai des, Andrei. Peste o vreme, însă, numele i s-a irosit şi, de când a trecut de şaptezeci, toți îi zic moş Ciobanu. E poreclit tot moş Ciobanu, şi nu se supără, că cioban a fost toată viaţa lui.

(I. Druță)

- Formaţi antonime de la substantivele de mai jos, adăugând unul din prefixele: ne-, in-, im-.

atenţie	înţelegere
capacitate	posibilitate
corespondenţă	egalitate

exactitate	comoditate
competenţă	responsabilitate
regularitate	succes
perfecţiune	noroc

■ Alegeţi cinci cuvinte şi analizaţi structura lor.

Ortografia substantivelor

Substantivele comune se scriu cu literă mică:

lume, porumb, pace, zăpadă;

Substantivele proprii se scriu cu majusculă:

- numele de persoana: Vasile, Gheorghe, Marian;
- denumirile geografice: Ucraina, România, Prut, Carpaţi, Ţara Fagilor;
- denumirile geografice, nume de persoane care au în componență un cuvânt de legătură: Sinăuții de Sus, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân;
- denumiri de planete: Marte, Jupiter, Uranus;
- nume de publicaţii, de instituţii, mărci de obiecte: Zorile Bucovinei, Universitatea națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți;
- evenimente deosebite: Anul Nou, Ziua Mamei;
- denumiri de organizaţii: Organizaţia Naţiunilor Unite.

Substantivele compuse se scriu conform următoarelor reguli ortografice:

■ **se scriu într-un cuvânt**:

- substantivele compuse din două sau mai multe substantive cu forme de nominativ-acuzativ: voltampermetru, metalazbest etc.;
- substantivele compuse dintr-un substantiv precedat de un adjectiv sau de un pronume: bunăstare, bunăvoinţă, botgros, burtăverde, dreptunghi, duracid, scurtmetraj, primăvară etc.;
- substantivele compuse din prepoziţie + substantiv: demâncare, deochi, dedeochi.

■ **se scriu cu cratimă:**

- substantivele comune compuse din două substantive în nominativ: câine-lup, zi-muncă, vagon-cisternă, mașină-unealtă, meșter-lăcătuș, redactor-șef etc.;
- substantivele comune compuse dintr-un substantiv și un adjectiv care precedă sau urmează substantivul: bună-credință, bună-cuviință, argint-viu; dintr-un substantiv în nominativ și un substantiv în genitiv: floarea-soarelui, gura-leului, ciuboțica-cucului etc.; din două substantive legate prin prepoziție: buhai-de-baltă, drum-de-fier etc.

- substantivele compuse din două substantive legate prin prepoziţie, ai căror termeni nu corespund realităţii denumite: floare-de-leac, iarbă-de-mare.

- substantivele compuse din verb + substantiv sau substantiv + verb: târâie-brâu, pierde-vară, gură-cască.

Atenție!

Se scriu cu cratimă sau cu liniuţă de unire substantivele compuse: Cluj-Napoca, Harap-Alb, Sinan-Paşa.
Se scriu într-un cuvânt substantivele compuse: Câmpulung, Rompres, Delavrancea.

Exersați!

1 Împărţiţi cuvintele în două coloniţe: substantive comune şi substantive proprii. Explicaţi, prin ce se deosebesc aceste substantive

a) gramatical; b) ortografic.

Ursu, lup, urs, Aluat, Lupu, dor, Luminiţa, aluat, Doru, luminiţă, viorică, Dumitriţa, Sobar, dumitriţă, sobar, Viorica.

2 Citiţi textul. Subliniaţi substantivele proprii.

Luna răsare la Jolkev ca pe timpul „Dosofteiului”. Şi toată vremea-i pâraiele îşi susură „zglobiu“ melancolia pe sub zidul aşezării voievodale. Castelul Jolkva îşi profilează umbra închizând o ogradă plină cu arbori grei de floare. În preajmă văzduhul e atât de încărcat de miresme, încât, dacă ar lovi cu o nuia, urma s-ar cunoaşte în aer. Jolkev (azi orăşelul Nesterov, regiunea Lvov).

Eu sunt de locul meu de aproape de Bugiac, sunt dintr-un sat de pe apa Răutului, sunt adică orheian. Şi într-o cumpănă mare, când s-au ridicat toate neamurile mele răzeşeşti, un frate mai mare m-a luat cu el peste hotare, în pribegie. Am trăit o vreme la Kiev, eram un copilandru. A murit bădiţa, ş-am rămas singur pe lume; şi m-am ridicat şi eu ca ucenic la un meşter de săbii. (*Mihail Sadoveanu*)

3 Alcătuiţi propoziţii cu următoarele substantive compuse:

Harap-Alb, Dănilă Prepeleac, Ştefan Voievod, Mănăstirea Bănceni, Gara de Nord, voievodul Mircea cel Bătrân, Ţepeş-Vodă.

4 Citiţi textul. Identificaţi substantivele comune şi explicaţi sensul lor.

Tremură, pică şi străluce aurul în dulce târgul leşilor: *steaua, frunza, felinarul*.

E un adânc de noapte cu atâta tărie de plină lună, că toate îs ca de pe un alt tărâm, alături, dar departe, ca şi sub pleoapele închise de visare ale lui Mihai Eminescu.

Parcă miroase a frunze de nuc amar. Parcă au plecat rândunelele, ostenind. Pe toate însă le adună versul:

Vezi, rândunelele se duc,
Se scutur frunzele de nuc,
S-aşază bruma peste vii –
De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?

(I.Teodoreanu)

5 Comentaţi ortografia substantivelor proprii din textul de mai jos.

Kievul, capitala Ucrainei este considerată a fi unul dintre cele mai frumoase oraşe din lume – Kievul. Numeroasele monumente de arhitectură, ca de exemplu: rămăşiţele Porţilor de Aur, Catedrala Sofia, Lavra Pecerska,

Biserica Spasului de pe Berestov, precum şi mereu aglomeratul Hreşciatik, principala stradă a capitalei, cartierele vechi ale oraşului, numeroasele teatre şi muzee, lasă turiştilor o impresie de neuitat.

6 Alegeţi forma corectă a următoarelor substantive compuse:

- binefacere / bine-facere
- bunăcredinţă / bună-credinţă
- bunăstare / bună-stare
- dreptunghi / drept-unghi
- scurtcircuit / scurt-circuit.

7 Scrieţi formele de G.şi D. singular articulat hotărât ale substantivelor *stradă, farfurie, floare, farmacie, baie, hârtie, coajă, afirmaţie, margine, felie, pradă.*

■ Explicaţi modul de formare al lor.

8 Scrieţi substantivele la plural nearticulat şi articulat cu articol hotărât:

flăcău, socru, avocat, codru, uliu, maestru.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

■ Subliniaţi substantivele simple cu o linie, iar pe cele compuse cu două linii:

- Fetiţa se împiedică de o gura-leului.
- Moşneagul era un gură-cască şi un zgârie-brânză.
- Săracul ieşi înaintea binefăcătorului.
- Sosise Mustafa-Paşa cu Bogdan-Vodă.
- El este membru al Academiei Române.
- Statu-Palmă-Barbă-Cot se repede la foc.
- „Gazeta de Herța“ îl prezenta elogios pe Gheorghe Asachi.
- Drumul spre Valea Albă e plin de jale...
- În Ţara Românească a domnit Mihai Viteazul.
- Am citit „Povestea lui Harap-Alb“.

Atenție!

Scriem: a) Verde-împărat, Mihnea-Vodă, Mihai-Voievod;
b) împăratul Verde, vodă Mihnea, voievodul Mihai.

■ Găsiţi şi alte exemple echivalente. Alcătuiţi cu ele enunţuri.

V Atelierul creativ

Lucrați în perechi!

- Alcătuiți un text de volum mic după imaginile propuse mai jos. Folosiți substantive proprii și comune, simple și compuse.

§ 10. Genul și numărul substantivelor

I Terminologie:

categorii gramaticale
gen (masculin, feminin, neutru)
număr (singular, plural)

II Ce ştim?

În limba română, substantivul are forme distincte pentru gen, număr și caz.

III Ce vrem să ştim?

- Genul substantivului.
- Cazul substantivului.

- Citiți expresiv textul și intitulați-l:

E minunată iarna în Carpaţi. Gerul parcă stoarce toată umezeala din copaci şi tufari. Pe firele de iarbă uscată licăresc razele soarelui, acoperindu-le cu luciul rece al luminilor de diamant.

Zilele de iarnă sunt uneori luminoase, liniştite şi scurte. Dar iată că gerul a început să scadă, cerul s-a întunecat, a suflat un vânt dinspre răsărit şi la orizont au apărut nori albi. Vântul, parcă făcându-şi datoria, a încetat şi fulgi mari de zăpadă au început să cadă pe pământ. Ce frumuseţe! La

început fulgii zburau lin, iar apoi ei deveneau tot mai mulţi şi mai mici.

Întotdeauna îmi place să urmăresc acest tablou. Am ieşit în câmp pentru a admira din nou priveliştea minunată. În jur totul pare ca un şuvoi de zăpadă neşfârşit

Dar iată că s-a lăsat amurgul de iarnă. Zăpada a acoperit cu un covor alb pământul şi casele, a îmbrăcat brazii cu căciuli fantastice.

(E. Schipor)

- Selectați substantivele.
- Precizaţi genul și numărul lor.

Să ne amintim!

Genul și numărul substantivelor

Reţineţi!

Genul substantivului.
În limba română substantivul are forme distincte pentru trei genuri: masculin, feminin și neutru.
Numărul substantivului.
Substantivul are forme pentru singular și plural la toate cele trei genuri:
masculin: *copil-copii*
feminin: *fată-fete*
neutru: *stilou-stilouri*

Folosiți-vă cunoștințele!

- Alegeţi forma corectă a următoarelor substantive şi indicaţi genul lor:

asterix / asterisc, capod / capot,• foarfece / foarfecă, mănuşă / mânuşă, mărfar / marfa, personaj / personagiu, pulover / pulovăr, sarma / sarmală

- Indicaţi forma de plural a următoarelor substantive:

căpşună, *cireş*, *copertă*, *cratiţă*, *cravată*, *fabrică*, *piersică, prun, salată,visin.*

● Indicaţi formele de plural ale următoarelor substantive şi construiţi şi construiţi câteva propoziţii:

colţ, cristal, curent, difuzor, ghid, masă, minut, nivel.

● Indicaţi forma de plural a următoarelor substantive şi accentuaţi-le:

noră, radio, soră.

Exersați!

1 Daţi exemple de substantive la genul neutru. Alcătuiţi propoziții cu ele.

2 Subliniaţi substantivele din textul următor. Precizaţi genul lor.

Ciprian Porumbescu s-a născut la 1853 în sânul familiei Golembiovschi (care ulterior își va schimba numele în Porumbescu) ca fiu al Emiliei și al preotului Iraclie. Ciprian era un copil timid, stângaci și firav, însă extrem de inteligent. Anii copilăriei, așa cum consemnează muzicianul însuși, au fost poate anii cei mai frumoși și îndrăgiți din viața compozitorului. Băiețandrul a crescut ascultând muzica dulce, săltăreață a folclorului românesc care îl fascina, trezindu-i un interes viu și făcându-i ochii să sclipească de entuziasm.

(Din presă)

3 Analizaţi substantivele din următoarele enunţuri folosindu-vă de tabelul dat.

„Vodă, iute ca focul cum era el, încruntă sprâncenele când auzi cererea ce i se făcuse şi zise:

– Ţine-ţi darul, creştine! Eu îţi poruncesc să-ţi duci avutul pe oricare din uliţe, la orice răspântie şi acolo să-l laşi, fără paznic!

Florentinul, cu inima îngheţată de frică, se supuse poruncii. Toată noaptea nu dormi de grijă.“

„A doua zi, neguţătorul îşi veni în fire când îşi găsi avutul precum îl lăsase. Merse la Vodă şi-i spuse că tot bănetul lui s-a găsit neclintit şi, lăudându-i ţara, spuse că asemenea lucru n-a mai văzut prin alte locuri.“

(P. Ispirescu)

Substantivul	Genul	Numărul

4 Subliniaţi substantivele. Arătaţi felul, genul şi numărul lor.

Cine-i zmeul îmbufnat,
În postav roş îmbrăcat,
Pe vatră, râzând se plimbă.
Pe coş scoate câte-o limbă.
Care se umflă cu fală
Cu creasta de poleială?
De necaz pe loc pocneşte,
Pe uşa sobei porneşte.

(G. Călinescu)

5 Scrieţi trei exemple de substantive la numărul singular, la cele trei genuri. Arătaţi forma lor de plurall.

6 Copiaţi textul, punând în locul punctelor literele ce lipsesc. Identificaţi substantivele şi subliniaţile.

S-a dus zăpad... albă de pe întins... ţăr...,
S-au dus zi... Bab... şi nopţ... vegher... .
Câmpi... scoate abur....; pe umedul pământ
Se-ntind cărăr... uscate de-al primăver... vânt.

(V. Alecsandri)

7 Citiţi textul:

S-a desprins raza din *ghemul* ei de aur și a rătăcit prin *senin*. Și-n întâia zi, tremurătoare, căută pe ce să se oprească.

Într-o poiană, în mijlocul unei păduri, găsi *urma copitei unui cerb*, plină ochi, de apa ploilor. Vru să se strecoare în unda rece dar, în clipa aceea, *un* biet *lup*, de i se vedeau *coastele*, dădu buzna dintr-*un desiş*, se repezi, sorbi *apa* tulbure ce mai rămăsese, apoi se prăbuşi în cealaltă margine *a pădurii* după *o căprioară* care tocmai trecea.

(E. Gârleanu)

- Indicaţi genul şi numărul fiecărui substantiv evidenţiat.
- Enumerați substantivele neevidențiate.

Folosiți-vă imaginația!

- Scrieți o compunere despre şcoala voastră. Folosiți substantivele *şcoala, elevii, clasele, frumuseţea, ordinea, disciplina, renumele, învăţătura, grădina, ferestrele, lumina, veselia, curiozitatea, învățătorii.*

IV Să vorbim şi să scriem corect!

- Scrieți şi pronunţaţi corect următoarele substantivele: *Irac, Luxemburg, Vietnam, Marocco, Togo, Monaco, Londra, Odesa, Soroca.*
- De ce gen sunt aceste substantive?

V Atelierul creativ

Lucrați în grupuri!

Grupul I. De obicei, denumirile de copaci, sunt de genul masculin. Unele sunt, însă, de genul feminin. Dați cât mai multe exemple de denumiri de copaci de genul masculin și feminin.

Grupul II. Denumirile de țări sunt, de obicei, de genul feminin. Dar unele sunt și de genul masculin. Numiți cuvinte-denumiri de țări de genul feminin și genul masculin.

Jocul didactic *„Ciorchinele”*

Se dau două cuvinte diferite. Alcătuiţi ciorchine în baza sensului fiecărui cuvânt.

Genul Geniul

Atenţie! Cuvintele se aseamănă foarte mult ca formă. O singură literă le diferențiază și sensul lor.

Se va folosi dicționarul pentru stabilirea sensului cuvântului „geniu” (dacă este nevoie).

- Citiți cu atenție textul.

De-a lungul si de-a latul lui, pământul dă roade bune, zemoase și gustoase, parfumate, colorate, agățate în crengi, ghicite printre frunze, ascunse bine în tufișuri sau chiar direct în sol, dar cele mai gustoase, parfumate și mai pline de arome fructe, sunt frăguțele.

Delicate, mult prea mici, verișoarele depărtate ale căpșunilor pântecoase, bobițele astea mici cresc la poala pădurilor, prin poieniţe sau chiar răspândite după cum le e locul, soarele și apa. Judecând după mulțimea frunzelor pe care le zăresc, se înmulțesc repede.

Numele lor e special, frăguțe sau fragi, la fel de seducător, așa cum le e parfumul și gustul.

Am mereu dor de frăguțe, mă bucur de ele ca de o minune și găsirea lor mi se pare un joc mereu nou. Frăguțele, foarte mici, aproape se topesc în gură, dar în palma, în care au fost adunate, aroma rămâne încă mult timp.

- Identificați în text toate substantivele.
- Numiți genul și numărul lor.
- Alcătuiți cu substantivul ***pădure*** două propoziții, unde acest cuvânt să fie la numărul singular și numărul plural.

§ 10. Cazurile substantivului. Funcțiile sintactice

I Terminologie:

Categorii gramaticale
Cazuri ale substantivului:
nominativ (N.)
genitiv (G.)
dativ (D.)
acuzativ (Ac.)
vocativ (V.)

II Ce ştim?

Categoriile gramaticale ale substantivului sunt: **genul**, **numărul** și **cazul**. În limba română substantivul are cinci cazuri: **nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ**.

Observați!

■ Determinaţi substantivele din text. Indicaţi cazul lor. Care cazuri sunt identice ca formă? Cum le deosebim?

De treci codri de aramă, de departe vezi albind
Ş-auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămâiet...
(M. Eminescu)

III Ce vrem să ştim?

- Ce este cazul substantivului.
- Cum se schimbă substantivul după cazuri.

Reţineţi!

***Cazul** este forma pe care o ia substantivul pentru a îndeplini o funcție sintactică în propoziție: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ, vocativ. Substantivul își schimbă forma nu numai în funcție de gen și număr, dar și în funcție de caz.*

Cele mai generale caracteristici ale cazurilor sunt:

Cazul	Întrebarea cazuală cea mai frecventă	Funcţia sintactică
1. N.	*cine?, ce?*	Subiect
2. G.	*al (a, ai, ale) cui?*	Atribut
3. D.	*cui?*	Complement
4. Ac.	*pe cine?, ce?*	Complement şi atribut
5. V.	–	Cazul adresării directe

- Cazurile substantivelor se exprimă cu ajutorul următoarelor mijloace gramaticale:

a) **articolul substantival hotărât** (*-l, -a, -i, -le, -lui, -i, -lor)* şi nehotărât (*un, o, nişte, unui, unei, unor*); diferenţiază forma de N.Ac. de cea de G.D.

b) **desinenţa cazuală** însoţită uneori şi de alternanţa sunetelor (realizează distincţia dintre cele două perechi de cazuri – N.Ac. şi G.D).

c) **articolul genitival** (*al, a, ai, ale*). Apare ca element constitutiv al unei variante poziţionale a cazului genitiv (al colegului, a copilului), având rolul de a distinge cazul genitiv de dativ.

Cazul nominativ

Reţineţi!

Nominativul** este un caz gramatical care indică obiectul despre care se vorbește. Răspunde la întrebările: **cine? ce?

***Subiectul** din cazul nominativ răspunde la întrebarea **cine?** sau **ce?**.*

***Numele predicativ** din cazul nominativ răspunde la întrebarea **cine este?** sau **ce este?**.*

● Citiți propozițiile:

- **Apa** *sună*-ncetișor.
- Pe o creangă *cânta* **o pasăre** măiastră.
- Peste ramuri *trece* **luna**.

Substantivele *apa, o pasăre, luna* au în propoziţiile din care fac parte, funcţia sintactică de subiect, deoarece despre ele se spune ceva cu ajutorul predicatelor *sună, cânta, trece*.

Substantivele *apa, o pasăre, luna* sunt în cazul nominativ (se scrie prescurtat N.)

Reţineţi!

***Substantivul** care este în propoziţie **subiect** (deoarece despre el se spune ceva cu ajutorul predicatului) stă în **cazul nominativ**.*

● Citiți propozițiile:

- Mihai Eminescu este poetul nostru iubit.
- Mihai Eminescu este cel mai mare poet român.

Substantivul poetul (*poet*) formează împreună cu verbul (*a fi*) predicatul şi este nume predicativ.

Reţineţi!

Substantivul care este în propoziţie nume predicativ (arată cine este sau ce este subiectul) stă în cazul nominativ.

Atenție!

Când întâlniţi în text verbul ***a fi*** (*este, era, va fi, fusese* etc.), verificaţi dacă are înţelesul de „a se afla“, „a exista” „a se găsi. Dacă nu are acest înţeles, înseamnă că verbul formează predicatul împreună cu un alt cuvânt:

Exemplu: Omul *era un meşter* iscusit.

Nu putem spune:

Exemplu: Omul *exista un meşter* iscusit.

Exemplu: Omul *se afla un meşter* iscusit.

Predicatul este *era un om,* în care substantivul *un om* e nume predicativ (substantiv în cazul nominativ).

Dacă verbul *a fi* are înţelesul de „a exista“, „a se afla“, „a se găsi”, el poate forma singur predicatul:

- Satul copilăriei lui Mihai Eminescu *este* lângă Botoşani.

Cazul acuzativ

Reţineţi!

Cazul acuzativ *indică obiectul asupra căruia se îndreaptă acțiunea. Răspunde la întrebările:* ***pe cine? ce?***

La cazul acuzativ substantivele au aceleași forme precum la nominativ.

Substantivele la cazul acuzativ pot fi folosite fără prepoziție sau cu prepoziție.

Exemplu: Îmi plac *dimineţile de vară*.
Exemplu: *Un rai din basme* văd *printre pleoape*...

În exemplele date substantivele care au funcţia sintactică de **complement** sunt însoţite sau nu de prepoziţie (*dimineţile, un rai, printre pleoape*); substantivul care are funcţie sintactică de **atribut** este însoţit de prepoziţie (*de vară, din basme*).

Substantivele însoţite sau nu de prepoziţii care au funcţia sintactică de complement şi răspund la întrebările: *pe cine?, ce?, cu cine?, la cine?, pentru cine?, unde?* etc., precum şi substantivele însoţite întotdeauna de prepoziţii, care au funcţia sintactică de atribut (şi răspund la întrebările *care?, ce fel de?*), stau în cazul acuzativ. (Ac.)

Atenție!

Nu confundați acuzativul fără prepoziție cu nominativul!

Atenție mai mare cer propozițiile în care subiectul nu este exprimat sau în care substantivul la acuzativ se află la începutul propoziției.

Exemplu: Ceața a acoperit munții. (*munții* – Acuzativ)
A acoperit văile. (Subiectul este subînţeles: *ceața* – Nominativ)
Văile le-a acoperit ceața. (*văile* – complement; *ceața* – subiect)

Pentru a evita greşelile, trebuie să faceți analiza în ordinea următoare:

- subliniaţi predicatului;
- aflaţi subiectului, adică substantivul la nominativ care arată cine face acţiunea; dacă subiectul nu este exprimat, îl scrieți deasupra predicatului (*el, ea* etc.). Numai după aceste operaţii puteți trece la analiza celorlalte substantive.

Cazul genitiv

Reţineţi!

Genitivul *este cazul care exprimă posesia, apartenența sau dependența obiectului. Răspunde la întrebarea:* **al/ a/ ai/ ale cui?**

- Substantivul la genitiv poate sta imediat după substantivul pe care îl determină sau poate fi legat de acesta prin articolul posesiv (sau genitival) *al, a, ai, ale*.
  - copilul *vecinului*;
  - (un) copil *al vecinului*;
  - (nişte) copii *ai vecinului*;
  - (o) casă *a vecinului*;
  - (niște) case *ale vecinului*.

- Articolul posesiv este indice gramatical al cazului genitiv; chiar când lipsește înaintea substantivului, articolul posesiv este cuprins în întrebarea de identificare a substantivului la genitiv: *copilul vecinului;* **al cui copil**?

În cele mai multe construcții substantivul la genitiv arată pe posesorul obiectului denumit prin substantivul determinat:

cartea	***Mariei***
obiectul posedat	posesorul obiectului *cartea*

În alte construcții, mai ales când substantivul determinat denumeşte o acțiune, substantivul la genitiv nu arată pe posesorul unui obiect:

plecarea *trenului,* sosirea *oaspeților,* ocrotirea *naturii.*

- Substantivele la cazul genitiv pot fi folosite cu prepoziții sau cu locuțiuni prepoziționale: a*supra, deasupra, (în) contra, împotriva, înaintea, înapoia, dedesubtul, dinaintea, dinapoia, dindărătul, îndărătul, înăuntrul, împrejurul*, precum şi de locuţiunile prepoziţionale: *în dreptul, în mijlocul, în timpul, în vremea, la începutul, din cauza, în ciuda, cu ajutorul, în privinţa, în afara, cu excepţia, de-a lungul, în jurul* etc.

Funcții sintactice:

nume predicativ: Caietul este *al Mariei*.
atribut: *Casa Mariei* este frumoasă.

Cazul dativ

Reţineţi!

Dativul *indică în folosul cui se face acțiunea. Este cazul complementului. Răspunde la întrebarea:* ***cui?***

La *cazul dativ* substantivele au aceleași forme ca și la *cazul genitiv*.

Notă!

Nu confundați genitivul cu dativul!

Deosebirea dintre aceste două cazuri cu forme comune constă în faptul că *substantivul la genitiv* determină de obicei *un substantiv*, răspunde la întrebarea *al (a, ai, ale) cui*? și are funcția de *atribut*, pe când *substantivul la dativ* determină de obicei *un verb*, răspunde la întrebarea *cui?* și are funcția de *complement*.

Funcții sintactice:

complement: Mașina verde îi aparține *Mariei*.
nume predicativ: El va deveni aidoma *tatălui*.

Folosiți-vă cunoștințele!

■ Citiţi textul. Subliniaţi substantivele şi explicaţi de ce ele îşi schimbă forma (de număr, caz), îşi modifică articolul. Determinați cazurile lor.

Cine poate dormi într-o noapte de toamnă cu lună plină? Trec umbre, vin umbre, fulgeră stele, cad frunze, pâlpâie lumini. Totul s-amestecă: fum, argint, aur, clipă, stea, flacără. Şi clopotul mitropoliei bate atât de adânc miezul nopţii că nu mai ştii: e dulce tângul leşului sau stinsa viaţă a falnicei Veneţii.

(I.Teodoreanu)

■ Citiți cu atenție textul.

Legenda albinei și a păianjenului

O *femeie* săracă avea doi copii: un baiat și o fată. Ei au plecat în lume, spre a-și câștiga cele necesare traiului. Băiatul a intrat ucenic la un țesător de pânză, iar fata căra pietre pentru zidari. În *ceasul* morții, mama își chemă copiii lângă ea. Fata a venit imediat, dar băiatul n-a vrut să vină. Mama l-a iertat, dar după moartea ei, fata s-a prefăcut în albină, iar băiatul în păianjen.

De atunci, *păianjenul* trăiește singur, veșnic singur, fără frate, fără *surori* și fără părinți. El fuge de *lumină* și veșnic își țese pânza prin locuri întunecoase și e posomorât și supărat, iar oamenii îl urgisesc și, oriunde îl află, îi strică pânza și pe el îl fugăresc și îl omoară. Albina, de atunci, este veselă și toată ziua zboară de pe o *floare* pe alta și trăiește cu părinții ei, cu frații și cu surorile ei la un loc. Oamenii o iubesc și o văd cu drag, căci ea la toți împarte ceea ce adună – mierea dulce.

- Redați conținutul legendei.
- Ce v-a impresionat mai mult?
- Stabiliți categoriile gramaticale (gen, număr, caz) ale cuvintelor evidențiate.

Nu uitați!
Iubește pe aproapele tău ca pe tine însuți!

Reţineţi!

Vocativul *indică ființa sau lucrul cărora li se adresează vorbitorul. Substantivul în cazul vocativ nu este parte de propoziție. Substantivul în cazul vocativ se separă de restul propoziției prin virgulă împreună cu determinantele lui.*

- Citiţi şi observaţi în ce formă sunt redate substantivele evidențiate.

- *Nistrule*, pe malul tău
  Creşte iarbă şi dudău. *(Folclor)*
- *Mamă*, tu eşti patria mea… *(G. Vieru)*
- O, *mamă, dulce mamă*, din negura de vremi… *(M. Eminescu)*

Substantivul în cazul vocativ arată o chemare, o atenţionare.
Substantivul în cazul vocativ poate sta :
– *la începutul propoziţiei:*
Carte frumoasă, cinste cui te-a scris...
– *în interiorul propoziţiei:*
Dar bine, *ghiavole*, aici ţi-i scăldatul?...
– *la sfârşitul propoziţiei:*
Apoi dar, mai rămâi sănătoasă, *mătuşă Mărioară*!...

Atenție!

Pot avea cazul vocativ, mai ales substantivele (nume de persoană), iar, în cazuri mai rare, şi unele nume de animale și alte vietăți. Numele neînsufleţite se folosesc la acest caz numai dacă sunt personificate.

– *Făt-Frumos, Făt-Frumos*, nu mă omorî…
(N. Filimon)

– *Peștișorule, peștișorule*! Vino încoace…
(A.S.Pușkin)

– *Codrule, codrușule*,
Ce mai faci, drăguțule?
(M. Eminescu)

Exersați!

1 Determinaţi cazurile substantivelor din text.

Şi de n-aş fi român, aş iubi limba română pentru dragostea frăţească ce o caracterizează. În vălmăşagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziţie georgafică între naţii străine începutului şi firii ei, româna nu-şi uită mama şi surorile, se ţine lipită de latină prin gramatică, de italiană şi spaniolă prin ziceri, de portugheză prin pronunţare.
(C. Negruzzi)

2 Completaţi spaţiile punctate cu substantive, modificându-le forma după modelul dat.

Femeie – femeia – unei femei – femeii;
odaie – ...
scânteie – ...
voie – ...
contribuţie – ...
bibliotecă – ...
epopee – ...

3 Ce au comun şi prin ce se deosebesc cuvintele de adresare de forma vocativul?

a) Dragoș, Dragoș, frățioare,
Nu sunt zână, nu sunt floare. *(V. Alecsandri)*

b) – De vânzare ţi-i găinuşa ceea, mai băiete?
– De vânzare, moşule! *(I. Creangă)*

4 Scrieţi substantivele dintre paranteze la forma cerută de context. Puneţi semnele de punctuaţie ce lipsesc. Ce aţi constatat? Are forma de vocativ funcţie sintactică sau nu? De ce?

a) Dragul meu (cal) la grea încercare m-a vârât iar spânul.
b) Nu-i nimica (stăpân) capul de-ar fi sănătos că necazurile curg gârlă.
c) Ba nu (cal) meu.

5 Marcaţi accentele logice în exemplele ce conţin cuvinte de adresare, apoi citiţi expresiv aceste exemple.

Astăzi chiar de m-aş întoarce
A-nţelege n-o mai pot...
Unde eşti, copilărie,
Cu pădurea ta, cu tot?
(M. Eminescu)

● Ce aţi constatat? Are forma de vocativ funcţie sintactică sau nu? De ce?

6 Priviți imaginile. Alcătuiţi propoziţii în care substantivele să aibă funcţii sintactice ale cazurilor genitiv şi dativ.

7 Formulaţi propoziţii cu substantive la formele de G. plural, articulate hotărât.

8 Precizați funcţia sintactică a substantivului evidenţiat în enunţurilede mai jos:

a) *Ghetele* sunt pline de cadouri.
b) Am dat *ghetele* cu cremă.
c) Am dat *ghetelor* lustru.
d) Şireturile *ghetelor* sunt lungi.

9 Scrieți propoziţiile și subliniați substantivele în cazul nominativ cu o linie și substantivele în cazul acuzativ cu două linii:

a) Mă culcam ades lângă izvor. *(M. Eminescu)*
b) În seri cu lună rece trec sănii. *(N. Labiș)*
c) În văzduh plutiră frunze de nuc. *(C. Gruia)*
d) Băieţii şi fetele au pornit spre şcoală.
e) Vrabia mălai visează. *(Proverb)*
f) Buturuga mică răstoarnă carul mare. *(Proverb)*

10 Citiți cu atenție textul „**În Ţara Cunoștințelor”**.

Acum a urcat pe tron un împărat, care, cu o cheiţă de aur, vă deschide uşa în Ţara Cunoştinţelor, unde trăiesc poveştile lui Ion Creangă, versurile lui Mihai Eminescu, pastelurile lui Vasile Alecsandri… Acest împărat este ajutat de …

- Continuați textul, folosind substantive la diferite cazuri.
- Analizați morfo-sintactic două substantive.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Observaţi cum se scriu şi cum se pronunţă substantivele date.

Maria (Mariia)	memoria (memoriia)
Silvia (Silviia)	istoria (istoriia)
Victoria (Victoriia)	traiectoria (traectoriia)
teatru	aer
realizare	aerodrom
cereale	aerostat
creaţie	aerisire

V Atelierul creativ

Alcătuiți o compunere pe una din temele *„La marginea satului”*, *„Prietenii”*, *„La râu”*. Folosiţi dialogul.

Folosiți substantive la vocativ.

§ 12. Declinarea substantivului Funcțiile sintactice

I Terminologie:

declinare	**substantive neutre**
substantive masculine	**articol hotărât**
substantive feminine	**articol nehotărât**

II Ce ştim?

În timpul comunicării substantivul își modifică forma, exprimând o anumită intenție a vorbitorului.

Observați!

■ Citiți cu atenție textul:

Cântecul ciocârliei

În *cântecul păsărilor* este ceva asemănător cu *prospeţimea zilei* senine de vară. Fiecare, ascultând ciripitul ciocârliei, simte în suflet emoţii.

Aşa se întâmplă şi cu mine. Orice *melodie a păsărilor* trezeşte amintire. Glasul visător îmi aminteşte de *adolescenţa*, care nu se va mai întoarce, îmi aminteşte de pârâiaşul de sub podişorul

de lemn, de cireşul de pe vârful dealului...

În cântecul ciocârliei nu sunt *treceri* complicate şi virtuoase, sau, după cum spun muzicanţii, pasaje. Ea ne cântă despre aceea că dă în spic *secara*, despre lanurile întinse de lângă *pădurea* bătrână, cerul senin pe care plutesc uşor nouraşi. Mi se pare că şi ciocârlia este fericită, simţind că *melodia* ei ne crează dispoziţie bună şi face ca lumea înconjurătoare să ne fie mai dragă.

(*Din presă*)

● Stabiliți cazul substantivelor evidențiate.

● Alcătuiți propoziții în care cuvintele *păsărilor, zilei, pădurea* să fie la cazul genitiv și acuzativ.

III Ce vrem să ştim?

■ Cum își modifică substantivul forma?

Reţineţi!

Declinarea substantivelor constă în identificarea tuturor formelor pe care le poate avea un substantiv în funcție de gen, număr și caz.

■ În declinare, substantivul poate fi articulat cu articolul hotărât (*omul, oamenii, casa, casele* etc.) sau fără articol hotărât (*om, oameni, casă, case* etc.). Declinarea substantivului cu articol hotărât se numește declinare articulată.

Declinarea substantivelor comune:

Declinarea substantivului cu articolul nehotărât

Substantive nehotărâte masculine

	Singular	Plural
N.	(un) actor, perete, leu	(niște) actori, pereți,l ei
G.	(al unui) actor, perete, leu	(al unor) actori, pereți, lei
D.	(unui) actor, perete, leu	(unor) actori, pereți, lei
A.	pe (un) actor, perete, leu	pe (niște) actori, pereți, lei
V.	--	--

Substantive nehotărâte feminine

	Singular	Plural
N.	(o) casă, stea, vreme	(niște) case, stele, vremi
G.	(al unei)case, stele, vremi	(al unor) case, stele, vremi
D.	(unei) case, stele, vremi	(unor) case, stele, vremi
Ac.	(o) casă, stea, vreme,	pe (niște) case, stele, vremi
V.	—	—

Substantive nehotărâte neutre

	Singular	Plural
N.	(un) teatru, scaun, plai	(niște) teatre, scaune, plaiuri,
G.	(al unui) teatru, scaun, plai	(al unor) teatre, scaune, plaiuri
D.	(unui) teatru, scaun, plai	(unor) teatre, scaune, plaiuri
A.	pe (un) teatru, scaun, plai	pe (niște) teatre, scaune, plaiuri

Declinarea substantivului cu articolul hotărât

Substantive hotărâte masculine

	Singular	Plural
N.	actorul, peretele, leul	actorii, pereții, leii
G.	(al) actorului, peretelui, leului	(al) actorilor, pereților, leilor
D.	actorului, peretelui, leului	actorilor, pereților, leilor
A.	(pe) actorul, peretele, leul	(pe) actorii, pereții, leii

Substantive hotărâte feminine

	Singular	Plural
N.	casa, steaua, vremea	casele, stelele, vremurile
G.	(al) casei, stelei, vremii	(al) caselor, stelelor, vremurilor
D.	casei, stelei, vremii	caselor, stelelor, vremurilor
A.	(pe) casa, steaua, vremea	(pe) casele, stelele, vremurile

Substantive hotărâte neutre

Singular	Plural
N. teatrul, scaunul, plaiul	teatrele, scaunele, plaiurile
G. (al) teatrului, scaunului, plaiului	(al) teatrelor, scaunelor, plaiurilor
D. teatrului, scaunului, plaiului	teatrelor, scaunelor, plaiurilor
A. (pe) teatrul, scaunul, plaiul	(pe) teatrele, scaunele, plaiurile

Declinarea substantivelor proprii:

Declinarea substantivelor proprii diferă de declinarea substantivelor comune. Numele de familie primesc întotdeauna la cazurile genitiv şi dativ articolul substantival hotărât masculin ***lui***: *lui Munteanu, Creangă, Oboroc*. Numele mici – prenumele, se declină în felul următor: cele masculine și feminine invariabile – cu articolul ***lui*** (*lui Sandu, Ion, Gabi, Rikki*), cele feminine variabile – cu articolul substantival hotărât feminine ***ei***: *Mariei, Anei*.

Substantiv propriu masculin	**Substantiv comun masculin**
Nominativ (cine? ce?) Cireş Ion	cireşul înalt
Genitiv (al, a, ai, ale cui?) lui Cireş Ion	(al, a, ai, ale) cireșului înalt
Dativ (cui?) lui Cireş Ion	cireşului înalt
Acuzativ (pe cine? ce?) (pe) Cireş Ion	(pe) cireșul înalt

Substantiv propriu feminin
Nominativ (cine?) Felicia
Genitiv (al, a, ai, ale cui?) (al, a, ai,ale) Feliciei
Dativ (cui?) Feliciei
Acuzativ (pe cine?) (pe) Felicia

Exersați!

1 Citiţi exemplele şi comentaţi modalitatea formării pluralului la substantive: prin înlocuirea sunetelor; prin adăugarea unor sunete, prin păstrarea aceleiaşi forme.

vânzător – vânzători	flăcău – flăcăi
copil – copii	cui – cuie
pom – pomi	tablou – tablouri
frate – fraţi	nuia – nuiele

● Alcătuiţi îmbinări verbale după modelele date. Observaţi cum se schimbă forma substantivului. La ce caz este?

2 Declinaţi un substantiv la numărul singular şi plural, cu articol hotărât şi nehotărât.

3 Prin ce se deosebesc, din punct de vedere morfologic, substantivele evidenţiate în îmbinările date?

Cântarea *patriei* – datorez *patriei*, caietul *copilului* – explic *copilului,* zâmbetul *mamei* – povestesc *mamei,* fericirea *fratelui* – poruncesc *fratelui*.

4 Declinați substantivele. Observați cum se schimbă forma lor de declinare. Care substantive rămân neschimbate?

Mihai Eminescu, Ana Blandiana, Fani Tardini, Liviu Damian.

5 Citiţi textul. Selectaţi substantivele şi puneţi-le la forma iniţială (numărul singular, cazul nominativ.

Toate popoarele au câte un bărbat, în care au întrupat idealul virtuţilor, ce ar dori să găsească în domnitorul lor; numele şi faptele acestor bărbaţi îndumnezeiţi se fac o fală, o proprietate naţională şi, din neam în neam, din veac în veac, aureola de slavă ce-i înconjură creşte şi se sporeşte mai mult şi ce este mare, frumos, vitejesc se datoreşte geniului şi braţului lor. Un asemenea bărbat a avut şi Moldova – Ştefan cel Mare.

(V. Alecsandri)

6 Declinaţi în scris cu articol nehotărât şi cu articol hotărât substantivele *artist, misiune, talent.*

7 Citiţi textul. Puneţi substantivele dintre paranteze la forma cerută de context. Comentaţi această formă.

(Creaţia) înseamnă nemurire sau cel puţin (şansă) reală de a învinge (moarte). Şi dacă (luptă) pentru viaţă este o datorie a noastră, a tuturora, atunci (talent) se află în (avangardă) acestei (lupte). Înzestrarea, afirma un poet, reprezintă (misiune) pe care (om) trebuie s-o realizeze în ciuda tuturor (obstacol). E ca şi (misiune) (bob) de grâu. Aruncat în sol, el e dator să crească şi să dea rod. (Rod), (talent) nu e renumele său, (glorie), ci însăşi (viaţa), e adevăr, e frumuseţe, e (bine) din care rezultă (progres) întregii (omenire).

8 Completaţi proverbele şi analizaţi substantivele.

Prietenul adevărat ...
Vorba bună ...
Corb la corb ...
Meseria este ...
O zi de primăvară ...
Omul muncitor ...

9 Scrieți poezia. Selectați substantivele. Stabiliți categoriile lor gramaticale (**gen, număr, caz**). Declinați două dintre ele.

Dorul şi limba

Cerul e ţesut din stele,
Luncile din floricele,
Numai dorul strămoşesc
Din cuvântul românesc.

Din pământ izvorul iese,
Grâul din seminţe dese,
Numai dorul strămoşesc
Din cuvântul românesc.

Razele ne vin din soare,
Iar miresmele din floare,
Numai dorul strămoşesc
Din cuvântul românesc.

(G. Vieru)

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Atenție!

La declinarea articulată a substantivelor comune compuse, indiferent de gen, își schimbă forma numai primul substantiv, având două forme la singular și alte două forme la plural.

- Pronunțați și declinați corect substantivele compuse:

aducere-aminte
ceas-brăţară
drum-de-fier
facere de bine
floarea-soarelui

V Atelierul creativ

● Scrieți o compunere de volum mic despre familia voastră. Declinați două substantive folosite în text (un substantiv comun și un substantiv propriu).

Lucrați în grupuri!

Împărțiți-vă în trei grupuri și declinați în scris câte un substantiv: feminin, masculin, neutru.

§ 13. Funcțiile sintactice ale substantivului

I Terminologie:

funcții sintactice
subiect
nume predicativ
atribut
complement

II Ce ştim?

● În propoziție, substantivul poate avea funcții sintactice.

Observați!

● Completați spațiile libere:

… mi-a donat o carte.
Coperta…este cu imagini.
I-am mulțumit … pentru cartea promisă.
Pasiunea mea este …

● Observați cum se schimbă forma substantivelor.
● Ce funcții sintactice îndeplinesc substantivele introduse?

III Ce vrem să ştim?

Care sunt funcțiile sintactice ale substantivului.

Reţineţi!

Substantivul *poate avea în propoziție diferite funcții sinctatice:* ***subiect, atribut, complement.*** *Intră în alcătuirea predicatului care arată ce este, cine este, cum este, al cui este obiectul denumit prin substantivul cu funcția de subiect.*

Aceste funcții sinctactice sunt exprimate prin diferite forme ale substantivului:

Subiect: *Casa* este înaltă.
Atribut: Zidurile *casei* sunt din cărămidă.
Complement: Zidarii i-au dat *casei* o înfățișare frumoasă.
Nume predicativ: Școala e a doua *casă*.

Fiecărui caz în parte îi corespunde una sau mai multe funcții sintactice:

Cazuri și funcții sintactice ale substantivelor		
Cazul	Întrebarea	Funcția sintactică
NOMINATIV	cine? ce?	subiect: (*Copilul* se joacă.) nume predicativ: (El *este inginer*.)
GENITIV	al, a, ai ale cui?	atribut: (Cărţile *copiilor* sunt interesante.) subiect: (*Ai casei* au ieşit). nume predicativ: (Replicile sunt *contra profesoarei*.) complement: (Ploaia cade *deasupra livezilor în floare*.)
DATIV	cui?	complement: (Tu îi oferi prietenei tale *o floare*.) nume predicativ: (Ea *devine asemenea mamei*.)
ACUZATIV	pe cine? ce? prepoziţie + cine? ce? care? ce fel de?	complement: (Vara copiii merg *la mare*.) atribut: (Livada *cu pomi* a înflorit.)
VOCATIV	cazul chemării, al adresării directe	Fără funcție sintactică (– *Tată,* vino să vezi cine a venit!)

Să descoperim!

Copiaţi fragmentele. Subliniaţi substantivele la cazul dativ. Ce funcție sintactică îndeplinesc ele?

a) Copiii mei cum să-i îmbun?
Nevestei mele ce să-i spun,
Când va-ntreba de El-Zorab? *(G. Coşbuc)*
b) El duce regelui răspuns
Din tabără. Şi ţine-ascuns
Sub straiul picurând de ploi
Pe cel mai bun dintre eroi ... *(G. Coşbuc)*

Exersați!

1 Copiaţi propoziţiile. Scrieţi întrebările la care răspund substantivele evidenţiate. Indicaţi cazul și funcția lor sintactică.

a) Cântecul, pacea, zările albastre – toate aparţin (...) *generaţiei* noastre.
b) Dedic acest cântec (...) *învăţătoarei* noastre.
c) Aduc mulţumiri (...) *participanţilor* la festival.
d) Diplomele sunt (…) *ale participanților* la competiție.
e) Cântecele (…) *învățătoarei* noastre ne-au adus bucurie în suflet.
f) Faptele (…) *generației* noastre vor fi proslăvite de generațiile viitoare.

Exemplu: Dedic acest cântec (**cui?**) *învăţătoarei* noastre. Cazul dativ, complement.

2 Identificați opt substantive din textul următor, precizând cazul și funcția lor sintactică.

Acum câteva zile, am găsit la o margine de pădure o tufă mică purtând murele înmiresmate și bine coapte – minune de august târziu și dogoritor! Am mai căutat apoi, cu mâna facută greblă, prin toate tufele și frunzele la mică înălțime, ochind de departe frunza lor de neam de zmeură. N-am mai găsit, deși ursuleții mei pofticioși dedulciți la așa hrană rară mă îndemnau să mai caut murele cele mici.

Dacă le știti, dacă v-au însoțit

copilăria, ştiţi prea bine ce vă spun; dar dacă aflați cumva despre mure acum, vă îndemn să le căutați și să le gustați în drumețiile de la vară, începând de prin iunie și, uite, aproape de final de august. Au să vă placă tare și poate veți ajunge ca mine, să spuneți că sunt foarte gustoase!

Substantivul	Cazul	Funcția sintactică
1. 2. 3. 4. 5.		

3 Citiţi textul. Indicați cazurile substantivelor evidențiate. Ce funcții sintactice îndeplinesc ele?

De sub poalele pădurii se arată şi încep a juca în luciul soarelui nesfârşitele ape nordice, cu un nesfârşit cer albastru, răsturnat în adâncul lor. E renumita Baltică, cu toate insulele, golfurile, încheieturile şi descheieturile sale. E ceea ce se cheamă pre limba călătorilor din miez de vară Iurmala, legendara Iurmala...

Chiar de sub coasta oraşului Riga, cum treci pe celălalt mal al Daugavei, începe salba de mărgăritare, întinsă pe ţărmul Golfului Riga. Orăşele, cătune, vile şi pensionate, risipite cu har şi înţelepciune într-o pădure de brazi înalţi, încropiţi cu picături de smoală curată. *(I. Druţă)*

4 Subliniați substantivele. Indicați funcția lor sintactică.

Cad fulgii mari încet zburând,
Și-n casă arde focul,
Iar noi pe lânga mama stând
De mult uitarăm jocul.
De mult și patul ne-așteptă,
Dar cine să se culce?

Rugată, mama repeta
Cu glasul rar și dulce…

Și pâna nu tăceau la prag,
Noi nu vorbeam nici unul
Sărac ne-a fost, dar cald și drag
În casă-ne Crăciunul.
Și când târziu ne biruia
Pe vatra caldă somnul,
Prin vis vedeam tot flori de măr
Și-n fașe mic pe Domnul.

(G. Coşbuc)

5 Transcrieţi textul, subliniaţi substantivele şi indicați cazul și funcția lor sintactică. Declinați substantivul Țara de Jos.

Cea mai scumpă petrecere a mea consista întru a mă sui pe capra unei trăsuri vechi şi părăsite sub o şură deschisă din toate părţile. De acolo priveam cu melancolie dealurile Socolei, mişcarea norilor pe întinsul cerului, trecerea cârdurilor de cocoare prin aer, drumul vestit al Bordii ce ducea în Ţara de Jos şi, mai ales, orizontul albastru. Orizontul necunoscut şi plin de atragere misterioasă. Dorul de a călători se deşteptase în mine de când într-o noapte doi şcolari, fraţii Cuciuc, ne povestiseră nenorocirile lui Robinzon Cruzo. Şi de atunci mintea mea deveni un muzeu de tablouri ce reprezintă corăbii sfărâmate de stânci, valuri de mare umflate cât munţii, cete de sălbatici care frigeau oamenii pentru ospăţul lor.

(V. Alecsandri)

- Comentaţi ortografia a câtorva substantive din text.
- Despărţiţi în silabe cuvântul *misterioase*.

6 Stabiliți funcția sintactică a cuvintelor evidenţiate.

a) Gluma este un fel de *duel* în care nu se varsă sânge.
b) Râsul este unitatea de măsură *a inteligenţei*.
c) Podoaba omului e înţelepciunea, podoaba *înţelepciunii* e calmul, podoaba calmului e curajul, podoaba *curajului* e blândeţea.
d) Pe mincinos să nu-l crezi, chiar dacă spune *adevărul*.
e) Dacă adevărul este la fundul *fântânii*, mă arunc în fântână.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

■ Ciţiţi expresiv snoava. Intitulaţi-o. Comentaţi utilizarea semnelor de punctuaţie. Numiți substantivele, cazul și funcția lor sintactică.

Îl cheamă odată boierul pe Tândală, că-l avea de slugă cu nădejde, şi-i dă un coş cu raci şi o scrisoare.

– Na-le, îi zice boierul, le duci la curtea pârcălabului drept din partea mea. Ai înţeles?

– Am înţeles, cucoane, făcu Tândală.

Strângând scrisoarea cu grijă, aburcă Tândală coşul cu raci în spate şi porneşte la drum. Fiind calea cam departe şi racii grei, s-a oprit sub un copac, pe malul unei ape, să se odihnească. Tândală imediat a adormit, iar racii, simţind apa aproape, unul câte unul au ieşit din coş şi s-au ascuns în apă.

Caută Tândală prin iarbă, caută prin apă – nici pomeneală de raci. Ce să facă? Se duce aşa la pârcălab, să-i ducă măcar scrisorica.

– Aici în scrisoare, este un coş, cu raci? întreabă pârcălabul.

– Alei, ia te uită, da eu i-am căutat toată valea şi n-am ştiut că-s în carte! Acum rămâi sănătos cu scrisoare şi cu raci!

- Încercaţi şi voi să întocmiţi o snoavă.
- Găsiți în text un arhaism.
- Alcătuiți versuri dedicate limbii materne, părinților, tradițiilor, neamului. Declamați-le expresiv și scrieți-le în caiete.

V Atelierul creativ

Alcătuiți o compunere despre o excursie imaginară. Analizați funcția sintactică a cinci substantive din text.

Substantive defective de număr. Substantive colective

I Terminologie:

substantive defective de număr
substantive colective

Să descoperim:

Citiți cu atenție textul:

La rohatca Cernăuţilor, dinspre Adâncata, aveau să ajungă la apusul soarelui. Noroc de un ţăran de la munte, care trecuse pe la Mihăileni cu harabaua sa trasă de doi cai negri ca pana corbului, focoşi de mâncau pământul. El venea mai mult cu deşertul, că avea de gând să încarce niscaiva mărfuri din târg şi a doua zi, odată cu crăpatul zorilor, s-o apuce înapoi pe şleaul cel mare...

Băieţii lui Eminovici mai mult au moţăit, în timp ce au parcurs ultima postată de drum în coşul harabalei, cucuieţi pe fânul ce mai purta încă aroma unui plai de munte: care cu sacul de merinde sub cap, care cu bărbia sprijinită în pumni şi cu spinarea lipită de îngrăditura de nuiele a harabalei.

(M. Prepeliță)

- Selectați din text substantivele cu o singură formă de număr.
- Explicaţi sensul expresiilor: *odată cu crăpatul zorilor, de mânca pomântul, ultima postată de drum, coşul harabalei*,

II Ce ştim?

- Substantivele au două numere: singular și plural.

III Ce vrem să ştim?

- Sunt unele substantive care au numai o singură formă: singular sau plural.

Nu uitați!

Există substantive care:

- *au numai formă de singular şi se numesc substantive defective de plural;*
- *au numai formă de plural şi se numesc substantive defective de singular.*

Au forme numai de singular (singularia tantum):

nume de materii: *fier, aur, unt, miere, lapte, mazăre, vată, cacao, pătrunjel;*
nume de sport: *fotbal, box;*
nume de însuşiri şi stări fiziologice: *curaj, cinste, foame, somn;*
nume de discipline: *geografie, fizică etc.*;
nume de curente, doctrine: *clasicism, creştinism*;
toponime: *Lvov, Moldova, Olt, Movilău etc.*;

Au forme numai de plural (pluralia tantum):

nume de materii: *icre, măruntaie, tăieţei, spaghete;*
nume de obiecte alcătuite din două părţi identice: *iţari, ochelari;*
alte nume: *zori, şale, funeralii, Anale;*
toponime: *Bucegi, Carpaţi, Toporăuți, Cernăuți etc.*

Reţineţi!

Substantivele colective sunt substantivele cu formă de singular și înțeles de plural. Ele denumesc o totalitate de obiecte de același fel printr-un singur cuvânt.

Exemplu: Grup, hoardă, herghelie, neam, stol, turmă, trib, mulțime, aluniș, boierime, frunziș, țărănime, stejăriș, tineret, armată.

Folosiți-vă cunoștințele!

a) încercuiţi substantivele cu sens colectiv: studenţime, cârd, şcolari,

grupă, stoluri, norod, cor, coleg, popor, echipă, armată, turmă, mulţime, săteni, cireadă, cai, trib, brădet, copii, porumbişte.

b) formaţi câte două substantive colective cu următoarele sufixe: -et, -rime, -iste, -iş. Explicaţi sensul lor.

Atenție!

Sunt unele substantive care au o formă comună pentru ambele numere, singular și plural: *pui, curechi, ochi, tei, unchi;* etc.

Sunt unele substantive care au la plural câteva forme:

Roată – roți, roate;
Cap – capi, capete, capuri;
Timp – timpi, timpuri;
Cot – coți, coate, coturi;
Vreme – vremi, vremuri.

Pentru a numi unele profesii exercitate de femei folosim substantive de genul masculin: *electrician, medic, strungar etc.*

Folosiți-vă cunoștințele!

1. Scrieţi formele de G.D. singular, articulat hotărât ale substantivelor *stradă, farfurie, floare, farmacie, baie, hârtie, coajă, afirmaţie, margine, felie, pradă.*

● Explicaţi modul de formare.

2. Scrieţi la plural nearticulat şi articulat cu articol hotărât substantivele: *flăcău, socru, avocat, codru, uliu, graur, maestru.*

Exersați!

1 Identificaţi substantivele colective din următorul text şi arătaţi care sunt derivate. Explicaţi cum s-au format ele:

a) Poporul român şi-a păstrat obiceiurile. Astfel, în apropierea zilei sfinte a Crăciunului, mlădiţele tăiate din brădet aduc în case mirosul proaspăt al desişului de munte.

b) Mii de roiuri de albine, mii de fluturi mici albaștri
Curg în râuri sclipitoare. *(M. Eminescu)*

2 Faceţi acordul predicatului cu subiectul în următoarele enunţuri:

a) Echipa de fotbal (a câştiga) ieri meciul din campionatul verii.
b) Majoritatea elevilor (a merge) în vacanţă la munte.
c) O droaie de copii (a ieşi) la joacă.

3 Subliniaţi substantivele defective de număr din exemplele de mai jos. Grupaţi-le în două coloniţe: singular şi plural.

a) Îi plăcea dimineaţa să mănânce brânză, unt cu miere sau marmeladă şi să bea cacao cu lapte sau ceai.
b) Mama pregătea orez, griş sau tăieţei cu lapte ca desert pentru copilaş. Foamea se potolea repede.
c) Făina albă era o cinste pentru morar.
d) În zori, pescarii prindeau peştele bogat în icre.
e) Sportivul şi-a pus ochelarii şi s-a pregătit pentru proba de schi.
f) Documentele au fost publicate în Analele de istorie.
g) Pentru construcţie aveau nevoie de multe materiale: cărămizi, vată de sticlă, câlţi, ciment, tablă de zinc, var.
h) Nu ştia ce să aleagă: brăţara din aur sau din argint.
i) Căzuse, se lovise la şale şi rana era plină de sânge.
j) Bunicii cultivau în grădină ardei, mazăre, roşii, fasole, conopidă, pătrunjel, sfeclă, mei şi grâu.
k) În feudalism, geografia a înregistrat progrese în urma marilor descoperiri geografice.

4 Dați cinci exemple de substantive colective și alcătuiți cu ele câte un enunţ.

Citiți cu atenție textul.

Neobosita ciocănitoare – tobosarul pădurilor

Printre păsările de la noi, ciocănitoarea reprezintă una dintre cele mai neobosite căutătoare de hrană.

Ciocănitoarea se trezește de dimineață, bate din aripi pentru a le dezmorți și se mișcă în jurul cuibului. Este o pasare răbdătoare și puternică, a cărei viață este legată de trunchiurile copacilor mai bătrâni, cu scoarța crăpată. Se avântă rar pe crengi, dar și mai rar pe pământ.

Unealta ei de lucru este ciocul, lung și solid, care e totodată *târnăcop*, ciocan, *rândea* ori daltă. Zborul ei greoi și repezit, de la un copac la altul, cu *perseverenta* lovire a lemnului și sonora ei *toacă*, o ajută sa descopere arborii „bolnavi”.

Poporul spune despre ciocănitoare că ar fi o femeie pe care Dumnezeu a pedepsit-o pentru *curiozitatea* ei. Dându-i un sac cu tot felul de gângănii, ca să-l arunce în baltă, femeia, vrând sa vadă ce e în el, dezleagă sacul pe drum. Așa se face că lumea s-a umplut de gângănii! Prefăcută de Dumnezeu în pasăre, de atunci ea zboară în toate părțile, doar-doar va prinde gâzele scăpate din sac.

Ciocănitoarea se hrănește și cu semințe coapte de *carpen*, dar mai ales dezghioacă conurile de pin sau de molid, pe care le fixează într-o crăpătură sau scobitură făcută de ea, asemenea unei *nicovale*. În felul acesta poate sparge până la 50 de conuri într-o singură zi.

Din copaci își scoate mâncarea, în copaci își face și cuibul. Vrând să-și înșele dușmanii, începe 2-3 cuiburi deodată, dar nu termină decât unul.

- Redați pe scurt conținutul textului.
- Ce mai știți despre ciocănitoare?
- Scrieți în caiete cinci substantive la genul masculin, cinci la genul feminin. Identificați funcțiile lor sintactice.
- Folosind Dicționarul explicativ al limbii române, explicați sensul cuvintelor evidențiate din text.

Nu uitați!

OCROTIȚI NATURA!

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Spunem: motan – mâță, gânsac – gâscă, leu – leoaică. Prin urmare, avem două forme pentru ambele sexe. Numiți substantive – numiri de animale, păsări care au o singură formă.

Rândunică, elefant, girafă… Aceste substantive se numesc ***epicene.***

V Atelierul creativ

Ce este comun între substantivele ce denumesc următoarele obiecte:

§ 15. Mijloacele de formare ale substantivelor.

I Terminologie:

derivare (prefixare, sufixare)
compunere
abreviere, sudare, alăturare
conversie

II Ce ştim?

Să ne amintim!

Derivarea este formarea unor cuvinte noi cu ajutorul prefixelor şi al sufixelor de la un cuvânt de bază sau radical: *prefaţă, muncitor, împădurire*.

Compunerea este formarea unor cuvinte noi, cu un sens nou, unitar, din două sau mai multe cuvinte cu sens propriu: *untdelemn, Câmpulung, viţă de vie, gura-leului, botgros*, *cm. – centimetru*, etc.

Conversia este schimbarea valorii gramaticale, formarea unor cuvinte noi prin trecerea de la o parte de vorbire la alta: *rănit – rănitul, nota cinci – cinciul*.

Observați!

- Cum s-au format cuvintele *telescop, bunăvoință, zgârie-brânză, ONU?*

III Ce vrem să ştim?

Prin ce mijloace se formează substantivele.

Reţineţi!

În limba română, substantivele se pot forma prin:
prefixare: şcolar – preşcolar;
sufixare: om – omenire;
conversie: băiat muncitor – muncitorul;
compunere: oraş + erou – oraş-erou; Asociaţia Sportivă Benevolă – A. S. B.
Prin prefixare, substantivele se formează tot de la substantive, adăugându-se prefixele: co-, con-, ne-, in-, im-, stră-.

Notă!

- În urma articulării substantive pot deveni:
  - adjectivele: *bătrânul, tânărul.*
  - pronumele: *nimicul.*
  - numeralele: *suta, mia.*

- Care dintre substantivele de mai jos s-au format cu ajutorul sufixelor augmentative și care cu ajutorul sufixelor diminutivale?

băieţaş, băieţel, băieţică / băietan, băieţandru: pietricică / pietroi, căţeluş/ căţelandru; flăcăiaş / flăcăiandru, flăcăuan; căsuţă, căscioară / căsoi căsoaie; măturică / măturoi; grăsuț / grăsan; păpuşică / păpuşoi; iepuraş / iepuroi.

Notă!

- Derivarea substantivelor de la alte substantive are loc şi cu ajutorul sufixelor care comunică substantivului format un sens nou:

ziar – ziarist, gazetă – gazetar, alun – aluniş, ţăran – ţărănime, oaste – ostaş, vie – vier, erou – eroism.

Folosiți-vă cunoștințele!

- Alcătuiţi enunţuri în care să aveţi:
adverb, adjectiv şi prepoziţie, provenite din substantive.

■ Citiți cu atenție textul.

Vara, în schimb, este o mare *binecuvântare* pentru locuitorii acestor ţinuturi. Cât vezi cu ochii, câmpiile şi pădurile prind viaţă, iarba creşte din belşug, florile umplu poienile de *parfumul* şi culorile lor, albinile zumzăie voioase prin fâneţe şi prin livezile din jurul caselor. Nici prin păduri nu este mai puţin frumos. Arborii drepţi şi înalţi de molizi, de mesteceni şi fagi înmuguresc, capătă culori dintre cele mai vii, de un *verde-smarald*. Iar păsările se întrec în a umple cu trilurile lor ţinutul, făcându-şi cuiburi prin scorburi şi tufişuri, unde-şi vor creşte puii. Este o întrecere neîncetată între fiinţele nevinovate ale naturii, să crească, să *înfrumuseţeze* pădurile, să *proslăvească* numele Creatorului prin trilurile lor măiestrite!

Localnicii acestor ţinuturi ştiu că vara este rostul să se *îngrijească* de tot ce e nevoie pentru o iarnă lungă şi împietrită de ger; să adune lemne de foc, să cosească fân şi otavă pentru animale, să culeagă de prin poienile pădurilor hribi şi gălbiori, să-i taie, să-i usuce, apoi să-i pună în cămară, să culeagă afine şi zmeură de prin luminişurile pădurilor, să strângă de pe ogoare grâu, orz, mazăre, varză, sfeclă şi multe alte roade muncite din greu. E nevoie ca omul să fie harnic, să muncească mult vara, ca iarna să stea la adăpost, liniştit, în casa lui.

(V. Darie)

- Identificați în text toate substantivele la numărul singular și plural.
- Numiți modul de formare a cuvintelor evidențiate din text.
- Ce știți despre formarea substantivelor? Dați exemple.

Exersați!

1 Ortografiați corect cuvintele compuse:

Legumi cultură, termen record, femeie cosmonaut, pistol rachetă, ac de umbra iepurelui, api cultură, radio element, moto pompă, moto tricicletă, radio gazetă, cal putere, cal de apă, vagon restaurant.

2 Găsiți rădăcina și sufixul următoarelor substantive:

frunziş, plugar, maşinist, gurar, florărie, vătrar, brădet, locuitor, ideal pieptar, scandalagiu, corăbier, degetar, slujbaş.

- Alcătuiți 2-3 propoziții cu unele dintre aceste cuvinte.

3 Derivaţi prin sufixare alte substantive de la cele propuse:

propagandă, trompetă, echilibru, fotbal, chitară, afacere, artă, animal, scamator, nai.

- Explicaţi sensul cuvintelor derivate.

4 Completați propozițiile cu denumirile punctelor cardinale:

Ucraina se află în partea de ... a Europei. Odesa e situată la ... Ucrainei. Niprul străbate ţara dinspre ... spre .... Ucraina se mărgineşte cu Moldova în…și ... . Cu România are graniţe comune la ... şi ... , cu Bielarus – la…, cu Rusia – la ....

5 Abreviați cuvintele și îmbinările de mai jos:

Litru, tonă, hectar, Republica Federală Germania, kilogram, metru pătrat, kilometru, centimetru.

6 Copiaţi proverbele. Subliniaţi substantivele formate prin conversie.

Decât codaş la oraş mai bine-n satul tău fruntaş.
Tinerii cu tinerii şi bătrânii cu bătrânii.
Prin străini să fie şi miere şi zahăr, că tot îi amar.

7 Folosiți în propoziții cuvintele date, cu valorile indicate între paranteze:

șapte (numeral, substantiv),
frumos (adjectiv, adverb, substantiv).

8 Precizați modul de formare al următoarelor cuvinte:

autogară, floarea-soarelui, Sighetu Marmației, movul, DEX, treiul, muncitorul, leneșul, florăreasă.

9 Citiți textul. Selectați substantivele care s-au format prin diferite mijloace de formare a cuvintelor.

Copilul binecrescut

(poveste cu tâlc)

Într-un sat din câmpie, s-au întâlnit la fântână trei femei. Două dintre ele nu încetau să-şi laude băieţii. Cea de-a treia, însă, nu spunea nimic, cu toate că avea şi ea un băiat de care nu s-ar fi putut plânge. Au luat cele trei femei câte o găleată cu apă şi au plecat împreună înapoi, spre casă. Pe drum, s-au întâlnit cu cei trei copii, care se jucau într-o livadă.

– Ia uite-l pe-al meu, a zis prima femeie. E aşa de puternic!

– Dar al meu, zise şi a doua, e priceput la toate.

Nici de aceasta dată, cea de-a treia femeie n-a spus nimic. Însă copilul ei, văzându-şi mama, s-a grăbit să vină şi să ia găleata. Ceilalţi doi băieţi au început să râdă şi au rămas să se joace mai departe. Acum se vedea adevărul. Din modestie, cea de-a treia femeie nu se lăuda cu feciorul său, dar în locul ei vorbeau faptele.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Substantivele pot fi formate şi din alte părţi de vorbire:
adjective, verbe, adverbe.
Adjectiv + substantiv: *bunăcreştere, scurtcircuit.*
Substantiv + adjectiv: *botgros, botroş.*
Aceste cuvinte compuse se scriu împreună.
Substantiv + adjectiv: *vorbă-lungă, gură-spartă*.

V Atelierul creativ

Lucrați în grupuri!

Precizaţi ce parte de vorbire reprezintă cuvintele scrise diferit:

Grupul I
- Bunicul a aprins un *foc* mare în curte.
- Era deşteaptă *foc*.

Grupul II
- El doarme *tun*.
- Copiii au admirat un *tun* vechi.

§ 16. Locuțiunile substantivale. Funcțiile sintactice ale locuțiunilor substantivale

I Terminologie:

îmbinări stabile de cuvinte
locuțiuni substantivale
funcții sintactice

II Ce ştim?

Sunt grupuri de cuvinte stabile care denumesc un singur obiect, nu se dezmembrează la analiză: *casă de odihnă, sală de mese,* etc.

Să descoperim!

Selectați îmbinările de cuvinte stabile. Alcătuiți propoziții cu unele dintre ele:

Examen greu, asistență medicală, sală spațioasă, sală de festivități, casă mare, casă de cultură.

III Ce vrem să ştim?

Ce sunt locuțiunile substantivale.

Reţineţi!

Locuţiunile substantivale *sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar, echivalente cu un substantiv.*

Locuţiunile:
- nu se pot analiza separat;
- au forme de singular şi adesea de plural: *aduceri-aminte*;
- se pot declina;
- pot primi articol;
- provin cel mai des din locuţiuni verbale la infinitivul lung sau la participiu: *stare de veghe, băgare de seamă, luatul peste picior;*
- se analizează similar substantivului.

Cele mai multe locuţiuni substantivale au apărut din locuţiuni verbale, prin transformarea infinitivului lung în substantiv propriu-zis.

Locuţiuni verbale	***Locuţiuni substantivale***
a-(i) părea rau	părere de rău (regret)
a ţine minte	ţinere de minte (memorie)

a aduce aminte	aducere-aminte (amintire)
a băga de seamă	băgare de seamă (atenţie)
a lua aminte	luare-aminte (grijă, atenţie)

Notă!

- Alte locuţiuni substantivale mai frecvent folosite sunt:

Locuţiuni substantivale	*Sensul locuţiunii*
punct de vedere	opinie, părere
bătaie de joc	batjocură
bătaie de cap	supărare
dare de mână	dărnicie
nebăgare de seamă	neatenţie

Reţineţi!

***Funcțiile sintactice ale locuțiunilor substantivale sunt**:*
*a) **subiect:** Mă chinuiau părerile de rău.*
*b) **nume predicativ:** Vacanța a rămas o aducere-aminte.*

Folosiți-vă cunoștințele!

- Derivați de la îmbinările propuse locuțiuni substantivale:

A creşte animale, a depune flori, a cultiva sfeclă, a uita de sine, a şti carte, sigur de sine, a trece în revistă, plin de conţinut, a pune în mişcare.

- Selectaţi din text trei substantive şi analizaţile morfo-sintactic.

Nu ştiu alţii cum sunt, dar eu, când stau în faţa unui brad înalt cu crengile lui armonioase înconjurând trunchiul îndreptat spre înaltul cerului, mă cuprinde un dor de poteci de munte, de casele cele răsfirate în liniştea văilor şi pe coamele domoale ale munţilor, de oamenii care trăiesc şi muncesc paşnic pe aceste meleaguri.

Atunci mă copleşesc amintirile de altădată, pe care timpul încearcă să le acopere, aşa cum frunzele toamnei acoperă iarba din timpul verii, îmi răsar din amintire acele gospodării de la munte pe lângă care am

trecut de atâtea ori, oamenii aceia cărora le-am dat buna ziua în fiecare dimineaţă, cetele de copii veseli cu care am alergat dimineaţa împreună la şcoală. Parcă-i revăd pe bătrânii satului din copilăria mea care nu mai sunt demult pe lume. Doar memoria încearcă să-i readucă la viaţă printr-o luptă continuă îndârjită, cu uitarea.

(V. Darie)

1 Analizaţi substantivele şi locuţiunile substantivale din textele de mai jos:

a) Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind. (*M. Eminescu*)

b) De unde nu-i, de acolo nu se varsă, fiilor, însă mai multă băgare de seamă nu strică! *(I. Creangă)*

c) Iat-o! ... Sus în deal, la strungă,
Aştemând pământului
Haina ei cu trenă lungă
De culoarea vântului.
(P. Istrati)

d) Compătimirea e un mare răscolitor de suflete.”
(P. Istrati)

e) Noi eram de fier, de piatră. *(P. Istrati)*

f) S-a ivit pe culme Toamna,
Zâna melopeelor, ...*(G. Topârceanu)*

2 Alcătuiţi şase propoziţii cu următoarele locuţiuni substantivale:

părere de rău, aducere-aminte, luatul peste picior, nebăgare de seamă, dare în primire, pentru a ilustra funcţii sintactice diferite. Precizaţi-le.

3 Transformaţi locuţiunile verbale în locuţiuni substantivale indicând apoi sensul acestora:

Locuţiune verbală	**Locuţiune substantivală**	**Sensul locuţiunii obţinute**
a băga de seamă		
a pune la cale		
a lua în primire		
a lua cuvântul		
a-i părea bine		

4 Identificaţi locuţiunile substantivale şi analizaţi-le morfosintactic:

a) Alaltăieri îi povesteam fabula cu greierele şi furnica. Asculta cu mare luare-aminte, zicând numai când mă opream: „Şi pe urmă?”

(I. Al. Brătescu-Voineşti)

b) Şi păreri de rău trecute
Cad pe inima-i trudită. *(G.Topârceanu)*

5 Uniţi printr-o săgeată fiecare locuţiune substantivală cu sinonimul ei:

a) băgare de seamă	alăturare
b) punere cap la cap	avuţie, dărnicie
c) luare în primire	atenţie
d) dare în primire	preluare
e) dare de mână	predare

5 Identificați locuţiunile substantivale din enunţurile următoare şi notați câte un sinonim pentru fiecare:

El nu a mai suportat *bătaia de joc* a colegilor.
Venirea pe lume a unui copil este o mare bucurie pentru familie.
A călcat pe flori din *nebăgare de seamă*.
A lucrat la acest proiect cu multă *tragere de inimă*.

- Analizaţi locuţiunile după modelul dat.

Model de analiză a locuțiunilor substantivale:

bătaie de joc – locuţiune substantivală, genul fem., nr. sg., caz A, articulată cu articolul hotărât „a”, funcţia sintactică de CD;

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Locuțiunile substantivale alcătuite după modelul: **substantiv+prepoziție+substantiv** se scriu separat:

sala de clasă, casă de odihnă, părere de bine.

Se scrie prin cratimă locuțiunea substantivală **aduceri-aminte**.

V Atelierul creativ

- Alcătuiți propoziții cu următoarele locuțiuni substantivale:

tărie de caracter, facere de bine, lipsă de atenție, spirit de observație.

- Explicaţi sensul lor.
- Găsiţi antonime pentru locuţiunile date.

Analiza substantivului:

1. Substantiv. Forma iniţială.
2. **Comun** sau **propriu**.
3. **Simplu** sau **compus**.
4. Genul: **masculin, feminin, neutru**.
5. Numărul: **singular, plural**.
6. Cazul: **Nominativ, Genitiv, Dativ, Acuzativ, Vocativ**.
7. Declinarea (**I, II, III**).
8. **Articulat** sau **nearticulat**.
9. Funcţia sintactică: **subiect, nume predicativ;** parte secundară de propoziţie: **atribut, complement**.

Model: ***Meseria*** este brăţară de aur.

Meseria – substantiv; forma inițială – meserie, comun, simplu, genul feminin, numărul singular, cazul N., declinarea II, articulat hotărât „a”, funcţia sintactică subiect.

Teste de evaluare a cunoștințelor

1 În care șir de mai jos sunt numai substantive care au forme de singular și plural?

a) zăpadă, copil, foarfece, frică;
b) soare, portret, erou, urzică;
c) semănătoare, topor, minge.

2 Categoriile gramaticale ale substantivului evidenţiat din proverbul:
Apele mici fac *râurile* mari, sunt:

a) genul masculin, numărul singular, cazul nominativ;
b) genul feminin, numărul plural, cazul acuzativ;
c) genul neutru, numărul plural, cazul acuzativ.

3 Alegeți șirul care conține substantive cu forme numai de singular (singularia tantum):

a) onestitate, mărgică, poveste;
b) biologie, voleibol, realism;
c) miere, mazăre, casă.

4 Alegeți șirul care conține substantive cu forme numai de plural (pluralia tantum):

a) icre, pești, nuferi; b) zori, seri, ițari; c) Cernăuți, tăieței, ochelari.

5 După structură substantivele se clasifică:

a) proprii și comune; b) comune și compuse; c) simple și compuse.

6 După sens substantivele se clasifică în:

a) comune și proprii;
b) comune și simple;
c) simple și compuse.

7 La ce caz sunt substantivele evidenţiate din enunțul de mai jos:

Totul respiră *veșnicie și frumusețe*.
(N. Dabija)

a) nominativ, nominativ;
b) nominativ, acuzativ;
c) acuzativ, acuzativ.

8 La ce caz sunt substantivele evidenţiate din enunțul de mai jos:

Aici și-a plâns amărăciunile *surghiunului* gingașul poet al *Romei*.
(Al. Vlahuță)

a) dativ și genitiv;
b) genitiv și genitiv;
c) dativ și dativ.

9 Care dintre expresiile de mai jos este o locuțiune substantivală?

a) a-și aduce aminte;
b) nebăgare de seamă;
c) pierde-vară.

10 Stabiliți funcția sintactică a substantivului evidenţiat din versurile:

Cât de frumoasă te-ai gătit,
Naturo, tu! Ca o virgină...
(G. Coșbuc)

a) subiect;
b) atribut;
c) fără funcție sintactică.

11 Stabiliți funcția sintactică a substantivului evidenţiat din enunțul:

Prometeu a fost nevoit să fure focul de la zei ca să-l dea *oamenilor.*
(Miturile Greciei Antice)

a) atribut; b) complement; c) nume predicativ.

12 Stabiliți funcția sintactică a locuțiunii substantivale evidenţiate din enunțul:

Noaptea grănicerii sunt în *stare de veghe*.

a) nume predicativ; b) complement; c) subiect.

§ 17. Adjectivul. Adjectivele variabile și invariabile. Adjectivele formate cu prefixe și cu sufixe

I Terminologie:

adjective propriu-zise sau provenite din alte părți de vorbire
adjective simple și compuse
adjective variabile și invariabile
adjective formate cu prefixe și sufixe

II Ce ştim?

■ Citiți cu atenție enunțurile de mai jos și identificați adjectivele:

1. Bune, dulci, puţin mistreţe,
Mari, rotunde, lunguieţe,
Roşii, verzi – stau în panere...
Ce-s acestea oare?
(Gr. Vieru)

2. Pitulicea are o căsuţă frumoasă. Ea şi-a împletit cuibuşorul în vârful unei rămurele subţiri de mesteacăn.

3. Piţigoiul cel cu coada lungă are şi el un cuib confortabil.

● Găsiţi sinonimele cuvântului *confortabil.*

● Ce arată adjectivele din aceste propoziţii? La ce număr şi gen sunt ele? Argumentaţi-vă răspunsul.

Să ne amintim:

Adjectivul este partea de vorbire care exprimă însuşirea unui obiect și determină un substantiv sau un substitut al acestuia (pronume sau numeral). Întrebările adjectivului: care? ce fel de?

Adjectivul se acordă cu substantivul în gen, număr și caz.

■ Citiți cu atenție textul. Selectaţi adjectivele.

Din nordul cu neguri friguroase, un zvon apare tot mai clar la orizont: toamna este aproape. De ceva vreme, stă pitită după crestele ametitoare ale munților. Așteaptă momentul oportun să pună stăpânire peste pământurile încă înverzite.

Pentru început, toamna își aruncă privirea asupra razelor soarelui. Cu un soare puternic și arzător anotimpul de aramă nu-și poate face de cap după cum i-e firea. Dintr-o dată, soarele blând se vede prizonier al cerului

încărcat de nori pufoși, aducători de ploaie, greu de pătruns cu raze discrete. Cele mai puternice raze reușesc, totuși, să treacă de sita deasă a cerului și își revarsă căldura asupra naturii avide de afecțiunea soarelui.

Următoarea pe lista schimbărilor toamnei este culoarea vie a naturii. Culoarea verde a pădurilor și iarba de un verde crud îi trezesc o stare de angoasă. Starea de neliniște o răscolește atât de profund încât aruncă farmece grele asupra întregului cuprins înverzit. Cade umilă la picioarele toamnei, pregătită să-și accepte soarta ce i-o rezervă anotimpul ruginiu. Toamna își întinde brațele lungi și atinge natura pe creștet, precum își atinge o regină supușii. Natura împietrește și îngălbenește văzând cu ochii, asemenea unui om care încărunțește mai devreme decât ar trebui.

III Ce vrem să ştim?

Clasificarea adjectivelor. Adjective formate cu prefixe și sufixe.

- Descrie imaginea de mai jos, folosind cât mai multe adjective.

Reţineţi!

În limba română adjectivele pot fi clasificate în funcţie de mai multe criterii:

după sens:

- adjective propriu-zise: *mic, vesel;*
- adjective provenite din alte părţi de vorbire: *văzut, admirat;*

după formă:

- adjective simple: *dulce; gras;*
- adjective compuse: g*alben-verzui, cumsecade;*

după flexiune:

- adjective variabile (îşi schimbă forma după gen, număr şi caz): *amar, amară, amari, amare;*
- adjective invariabile (au aceeaşi formă indiferent de genul, numărul şi cazul substantivului pe care-l însoţesc): *mov, maro, bleu, bej, șic.*

Să descoperim:

- Citiți textul și explicaţi cum s-au format substantivele evidențiate:

Eram pe atuncea *mititel*, sfios, cu capul mare şi cu părul zbârlit. Eram alb şi *slăbuţ*, şi urechile parcă-mi mai crescuseră din ce erau, ca nişte toarte de o parte şi de alta a capului. Abia mă ridicasem după o boală îndelungată; se dusese de pe mine pielea ca de pe şerpi, şi în ochii *adânciţi* îşi lucea încă lumina frigurilor.

(M. Sadoveanu)

Reţineţi!

- Unele adjective se pot forma prin derivare cu sufixe:
  - **-os**: *ploios, osos, tăios, cărnos, ochios;*
  - **-iu**: *auriu, zglobiu, argintiu, pământiu, arămiu;*
  - **-ui**: *verzui, căprui, albăstrui;*
  - **-nic**: *falnic, jalnic, darnic;*
  - **-al**: *medical, muzical, lateral, seral, natural, moral, verbal;*
  - **-ar**: *molecular, vascular, universitar, pulmonar, temporar;*
  - **-ic**: atomic, economic, gastric, agronomic;
  - **-esc, -ească, -eşti**: *părintesc, părintească, părinteşti; românesc, ceresc, împărătesc*;
  - **-tor, -toare**: *fermecător, fermecătoare, fermecători; folositor, folositoare, folositori; asemănător, asemănătoare, asemănători*.
- Unele adjective se pot forma prin derivare cu prefixe. Frecvent apar următoarele prefixe:
  - **stră-**: *strămoş, străvechi;* ***ne-:*** *neadecvat;* ***pre-:*** *preşcolar, preuniversitar*

Exersați!

1 Copiați textul. Subliniaţi adjectivele împreună cu substantivele pe care le determină:

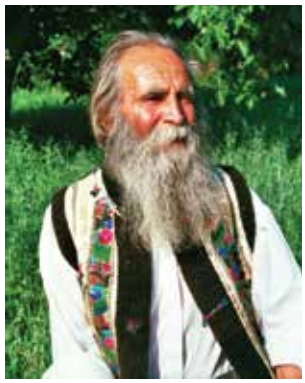

Bunicul

Se scutură din salcâmi o ploaie de miresme. Bunicul stă pe prispă. Se gândeşte. La ce se gândeşte? La nimic. Înnumără florile care cad. Se uită-n fundul grădinii. Se scarpină-n cap. Iar numără florile scuturate de adiere.

Pletele lui albe şi creţe parcă sunt nişte ciorchini de flori albe; sprâncenele, mustăţile, barba... peste toate au nins anii mulţi şi grei.

Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blânzi şi mângâietori.

2 Citiţi proverbele. Introduceţi adjectivele omise. 2. Determinaţi cazul substantivelor evidenţiate.

1. La omul harnic şi *pământul* (care?) rodeşte mult. Din sămânţa mică creşte *pomul* (care?). 3. Pentru *omul* (care?) timpul e de aur. 4. În pământul (care?) creşte pâine albă.

Pentru informaţie: *negru, rău, vrednic.*

- Găsiţi adjectivele cu sens opus.

3 Alcătuiţi câte o propoziţie e*nunţiativă, interogativă şi exclamativă* în care să fie câte un *şir de adjective*. Analizaţi propoziţia enunțiativă.

4 Cu ajutorul sufixelor formaţi adjective noi de la cele date. Construiţi schema structurii fiecărui cuvânt.

Verde –	dulce —
roşu –	negru —
albastru –	galben —

Model: verde — verzişor.

5 Formaţi adjective de la cuvintele de mai jos cu ajutorul sufixelor, şi prefixelor. Alcătuiţi cu ele propoziţii:

moş, tânăr, argint, Moldova, Bucovina, femeie, scorbură, mijloc, bărbat, ramură, trandafir, ceaţă, părinte, lăutar, serios, priceput, vindecat, vinovat.

6 Formaţi adjective de la substantivele date:

vrednicie, veselie, şcoală, înălţime, bunătate, munte, căldură, blândeţe, frumuşeţe, întuneric, plete, floare, pădure, mătase, plăcere, lumină.

7 Puneţi cuvintele din paranteze la forma potrivită şi explicaţi alegerea făcută:

Părinţii (grijuliu)…… au venit la şedinţă.
(Zglobiu)…… copii aleargă prin pădure.
Avea o privire (luminos)…… .
Mama şi-a cumpărat nişte pantofi (frumos)…… .
Bunicii mei sunt nişte oameni (cumsecade)…… .
De unde ai această eşarfă (mov) …… ?
Vântul a doborât doi copaci (mare)…… .
Am trecut prin apa (limpede)…… ca lacrima.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

■ Faceți o descriere a interiorului unei camere, folosind adjectivele de mai jos:

Bordo, maro, roz, bleu, gri, indigo;

● Puneți la plural substantivele. Ce se va întâmpla cu adjectivele?

Adjectivele date sunt ***invariabile***!

V Atelierul creativ

■ Citiţi textul. Intitulaţi-l.

Afară e totul alb. Copacii sunt încărcaţi cu zăpadă. Ea seamănă cu o plapumă puhavă, albă. Mii de fulgi zboară între cer şi pământ.

Copiii...

■ Copiaţi introducere şi continuaţi descrierea.

Lucrați în grupuri!

■ Numiţi obiectele cărora le sunt caracteristice următoarele însuşiri, calităţi. Gândiţi-vă şi voi astfel de ghicitori.

● Rotund, lunguieţ, dulce, mistreţ, galben, roşu.
● Albastre, roşii, galbene, albe, violete, gingaşe, plăcut mirositoare.
● Tânără, fragedă, moale, verde, înrourată.
● Auriu, dogoritor, strălucitor, rotund.

§ 18. Formele flexionare ale adjectivului. Acordul adjectivului cu substantivul determinat

I Terminologie:

adjectiv, substantiv
categorii gramaticale: gen, număr, caz

II Ce ştim?

- Priviţi imaginea. Alcătuiți un text, folosind adjective. Intitulaţi-l.

- Ce substantive determină aceste adjective?

Să ne amintim!

Adjectivul se schimbă după gen, număr și caz în funcție de schimbarea substantivului.

III Ce vrem să ştim?

Formele flexionare ale adjectivului. Acordul adjectivului cu substantivul determinat.

Reţineţi!

Adjectivul se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat.

Modificări după cazuri:

Adjectivul sta *după substantiv*, sau *înaintea lui:*

Observați!

- Când adjectivul sta după substantiv el nu se articulează.

Mi-e dor de munți... de Caraimanul
Pe veci acoperit de nor.
Mi-e dor de freamăt *lin* de brazi,
De murmur *tainic* de izvor,
Mi-e dor de tine azi!

(Ș.O.Iosif)

● Când adjectivul stă înaintea substantivului, el capătă o semnificaţie specială care îi măreşte expresivitatea:

Mi-e dor de toaca din vecernii
Și de tălăngi, de verde plai,
De jalnic fluier de păstor,
De mândru port, de dulce grai, —
Mi-e dor de tine, dor. (Ș.O.Iosif)

● Adjectivele invariabile au o singură formă pentru toate genurile, numerele și cazurile. Din această categorie fac parte adjectivele nume de culori (bej, crem), adjectivele terminate în ce (eficace); adjectivele-cuvinte vechi în limbă (sădea, gata).

Folosiți-vă cunoștințele!

■ Corectaţi textul. Copiaţi-l în caiete.

Acestea sunt locuri frumoase. Oameni (bun) şi (inimos) trăiesc aici. Codrii (verde) cu poieniţ.le cu flori, livez.le doldora de rod, cu fructe (delicios), de care nu mai întâlneşti în altă parte. Şi apa din izvoare e nespus de rece şi gustoasă.

■ Găsiţi sinonimele cuvântului *inimos*.

Exersați!

1 Copiaţi enunţurile. Subliniaţi adjectivele care determină substantivele evidenţiate Determinaţi genul, numărul şi cazul lor.

Iarna friguroasă e în toi. **Zilele** sunt scurte, **nopţile** lungi, geroase. **Viforniţa** nemiloasă a acoperit toate câmpiile. **Natura** s-a îmbrăcat în **haine** albe.

Model: friguroasă — g. f., n. s., c. N.

2 Citiţi propoziţiile. Observaţi cum se schimbă adjectivul.

Genul feminin, Numărul singular,
N. cine? Bunica *duioasă* ştie multe poveşti.
G. (a) cui? Vocea bunicii *duioase* este blândă.
D. cui? Mulţumim frumos bunicii *duioase*.
A. (pe) cine? Noi o ajutăm pe bunica *duioasă*.
Numărul plural
N. cine? Bunicile *duioase* ştiu multe poveşti.
G. (ale) cui? Mâinile bunicilor *duioase* sunt blânde.
D. cui? Mulţumim frumos bunicilor *duioase*.
Ac. (pe) cine? Noi le ajutăm pe bunicile duioase.

3 Copiaţi propoziţiile. Determinaţi genul, numărul şi cazul adjectivelor evidenţiate.

Savanţii studiază aştrii *cereşti*. Ei sunt numiţi astronomi. Noaptea astronomii privesc spre bolta *senină* cu ajutorul unei ţevi *enorme*. Ţeava este înzestrată cu sticle *speciale*. Ele măresc foarte puternic.

Model: cereşti — g. m., n. p., c. Ac.

4 Dictare de cuvinte.

Dinu, Sorin, Alexandru cel Bun, Mircea cel Bătrân, Azor, Grivei, Joiana, Europa, Africa, România, Statu-Palmă-Barbă-Cot, Cluj-Napoca, Mihai Eminescu, Alexe Mateevici.

5 Copiaţi versurile. Potriviţi adjectivele din paranteze în gen, număr şi caz cu substantivul determinat. Arătaţi prescurtat cazul adjectivelor.

Sunt şi sate mai (frumoasele)
Decât satul meu (natală),
Sunt şi case mai (înalt)
Decât casa mea din deal.
Sunt şi râuri mai (întins),
Mai (albastru) ori mai (verde),
Dar a Nistrului cântare
Eu în suflet o păstrez.

6 Schimbaţi după întrebările cazurilor adjectivele din îmbinările date:

doină frumoasă, melodie cunoscută.

- N. ce? *doină* ...
- G. (al, a, ai, ale) cui? (a) *doinei*...

- D. cui? *doinei*...
- Ac. (pe) ce? *doina*...

7 Scrieţi o compunere pe tema: „***Satul (oraşul) meu natal***“.

Cuvinte de reper: *muzeu, farmacie, școală, magazin, livadă, casă de cultură, bibliotecă.*

8 Citiţi textul. Găsiţi adjectivele şi substantivele determinate de ele.

Deși iarna este cumplită și viscolul frământă lumea, derdelușul este plin de copii veseli cu obrajii aprinși. Casele pitite sub caciuli mari și albe sunt înconjurate de un câmp de cristal.

Este un peisaj mirific: covorul moale și pufos de zăpadă domină pământul care pare mort. Singurele urme de viață le reprezintă copiii zglobii, fumul care se ridică deasupra caselor și instalațiilor ce împodobesc străzile și vitrinele. Acestea simbolizează sărbătorile de iarnă, care aduc bucuria și iubirea în sufletele noastre.

(Din presă)

IV Să vorbim şi să scriem corect!

Greşeli frecvente întâlnim atunci când se neglijează acordul adjectivului cu substantivul regent în cazul genitiv sau dativ, ca în exemplele:

1. Candidaţii vor intra în şedinţă în ordinea notei obținute (obţinută) la examen.
2. Potrivit analizei făcute(făcută) în laborator, şi-a întocmit raportul.
3. E ziua prietenei mele celei mai bune (cea mai bună).

V Atelierul creativ

Continuaţi compunerea după planul de mai jos. Folosiți adjective.

Merişorul

În pădure creştea un măr sălbatic. Toamna de pe el a căzut un măr acru. Păsările au ciugulit mărul, dar o semincioară a căzut pe pământ şi a rămas întreagă. Primăvara soarele a încălzit pământul. Sămânţa ...

1. Ce s-a întâmplat cu sămânţa?
2. Cine a adus merişorul în livada şcolii?
3. Cine a îngrijit copăcelul?

§ 19. Articolul adjectival sau demonstrativ. Acordul articolului adjectival

I Terminologie:

articol adjectival (demonstrativ)
substantiv (gen, număr, caz);
acord

II Ce ştim?

Citiți cu atenție textul. Identificați articolele adjectivale:

„În lacul cel verde şi lin
Răsfrânge-se cerul senin,
Cu norii cei albi de argint,
Cu soarele nori sfâşiind.
Dumbrava cea verde pe mal

S-oglindă în umedul val,
O stâncă stârpită de ger
Înalţ-a ei frunte spre cer.”
(M. Eminescu)

Să ne amintim:

Adjectivul se acordă cu substantivul în gen, număr și caz.

- Citiți cu atenție textul. Selectaţi adjectivele. Analizaţi morfologic două dintre ele.

În adierea vântului lanul de porumb se înclină la unison în dreapta, apoi în stânga, iar oscilația lor coordonată amintește de valurile unei mări agitate. Nemulțumit de soarta ce i-o rezervă toamna, porumbul scutură nervos din frunzele mari și uscate și mișcările lui par un dans armonios pe o melodie șuierată de vântul aspru de toamnă. Un foșnet continuu, ca un murmur amar de nemulțumire răzbate din mijlocul lanului obosit. La fel de apatice sunt și florile din vârful tulpinii veștejite. Gălbejite și ofilite, lipsite de orice urmă de voință, se supun cu totul hachițelor vântului. Singura bucurie a porumbului, care îi mai încălzește sufletul uscat și îndurerat, este rodul bogat. Ştiuleți bine legați, plini de boabe mari și galbene ca aurul, atârnă mândri de tulpinile prea slăbite să le susțină greutatea. Privind spre satul din depărtare, porumbul vede venind spre câmp o ceată de gospodari, pregătiți să strângă recolta de toamnă. Este semnul că rodul va fi strâns în curând, iar toamna se pregătește să părăsească aceste meleaguri. *(Din presă)*

III Ce vrem să ştim?

Ce este articolul adjectival. Acordul articolului adjectival.

Reţineţi!

Articolul adjectival sau demonstrativ *leagă un adjectiv cu substantivul determinat.*

Formele articolului adjectival (demonstrativ) sunt:

	masculin		***feminin***	
	singular	*plural*	*singular*	*plural*
N., Ac.	*cele*	*cei*	*cea*	*cele*
G., D.	celui	celor	*celei*	*celor*

Articolul demonstrativ se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat de adjectiv.

Folosiți-vă cunoștințele!

Puneţi în locul punctelor de suspensie din enunțurile de mai jos articolele demonstrative potrivite:

Culoarea caietului ... mare îmi place, nu a caietului… mic.
Profesorii dau notă mare copiilor ... harnici, nu copiilor… leneşi.
I-am certat pe băieţii ... obraznici, nu pe băieții… respectuoşi,

Exersați!

1 Identificați articolele adjectivale(demonstrative). Indicați numărul, genul și cazul acestora și ale substantivelor determinate de adjectivele înaintea cărora se află:

„Scoaseră fata cea mare... Lăsară din nou frânghia și scoaseră pe fata mijlocie cu o scrisoare în care o hotăra Prâslea de soţie fratelui celui mijlociu. Mai lăsară frânghia şi scoaseră şi pe fata cea mică.”

(Petre Ispirescu)

2 Arătaţi înaintea cărei părţi de vorbire se găsește articolul adjectival (demonstrativ) în enunţurile următoare:

Cei patru pleacă la joacă.
Cele două prietene vor să se dea cu sania.
Cel de-al treilea vrea să meargă la patinaj.
Cel de-al patrulea copil vrea să se plimbe.

3 Citiți textul. Găsiți articolele adjectivale. Stabiliți numărul, genul și cazul lor.

Trandafirul roșu

Trandafirul cel roșu înflori în grădină. Era cea mai frumoasă floare, încât Tinca alerga în fiecare zi la el să-l vadă. Dimineaţa, între petalele catifelate ale florii se ascundeau cele dintâi picături strălucitoare de rouă. Şi în fiecare picătură trăia un soare mititel şi strălucitor. Fluturii albaştri veneau de se odihneau pe cel mai minunat trandafir. Albinile îi sărutau petalele celei mai mirositoare flori.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

■ Construiţi enunţuri în care să folosiţi urmatoarele omonime omofone: *cel/ce-l, cea/ce-a, cei/ ce-i.* Explicaţi ortografia lor.

V Atelierul creativ

Lucrați în grupuri!

● Alcătuiți câte un enunț cu următoarele îmbinări de cuvinte:
Copilul cel talentat, fetița cea frumoasă, brazii cei înalți, zilele cele însorite.
● Indicați numărul, genul și cazul articolelor adjectivale.

§ 20. Gradele de comparație ale adjectivului. Adjective fără grade de comparație

I Terminologie:

gradul pozitiv
gradul comparativ
gradul superlativ

II Ce ştim?

Adjectivul este o parte de vorbire flexibilă, independentă.

Observați!

■ Identificaţi în text adjectivele. Scrieţi-le în caiete și argumentaţi, cum poate fi comparată calitatea numită de adjectiv.

De peste dealurile masive, cu copaci triști și ruginii, bate un vânt rece ca gheața. Natura mohorâtă se încovoaie la contactul cu aerul rece și încearcă să reziste cu demnitate în fața iernii ce se instalează în forță. Natura face eforturi disperate să lupte cu frigul ce-ți taie respirația. Nevoia unei raze de căldură poate fi citită pe chipul oricărei plante din jur.

O înmărmurire rece, specifică unei ierni geroase, domină întregul peisaj. Frigul pătrunzător a intrat în scoarța copacilor adormiți, iar trosnetele crengilor înghețate se aud până departe. Ca niște arătări, copacii

cu crengile golașe, par a implora milă din partea vântului nemilos. În loc de un răspuns plin de compasiune, vântul trimite o nouă răsuflare, mai rece decât înainte. Hărțuiala crivățului continuă câteva ore, care par ani, după care încetează.

De după bolta cerească plumburie, soarele cu dinți își arată fața. Este obosit sau poate bolnav din moment ce nu mai are vlagă să însuflețească atmosfera de pe pământ. Razele lui ating solul, preț de câteva minute, după care se retrag timide după perdeaua de nori plumburii.

Model: rea - mai rea, cea mai rea, foarte rea.

III Ce vrem să ştim?

Reţineţi!

Gradele de comparaţie *sunt forme pe care le ia adjectivul pentru a arăta în ce măsura un obiect posedă o însuşire în raport cu alte obiecte.*

Gradul pozitiv exprimă o însuşire a obiectului fără a o raporta la un alt obiect sau la alt moment – *cer senin, nor negru*.

Gradul comparativ exprimă însuşirea unui obiect în raport cu însuşirile unui alt obiect, stabilind raporturi de egalitate sau inegalitate):

- ***de superioritate*** (*mai scump*);
- ***de egalitate*** (*la fel de scump*);
- ***de inferioritate*** (*mai puţin scump*).

Gradul superlativ – relativ exprima însuşirile la cel mai înalt sau cel mai scăzut grad, prin comparaţie cu alt obiect:

- ***de superioritate*** (*cel mai scump*);
- ***de inferioritate*** (c*el mai puţin scump*);
- ***absolut*** arată gradul cel mai înalt sau mai scăzut grad, fără a compara obiectul *foarte scump.*

Nu uitați!

- Adjectivul poate să-şi schimbe valoarea gramaticală:

Omul leneş aleargă mult – adjectiv.

Leneşul mai mult aleargă – substantiv.

Atenție!

Mijloace afective de formare a superlativului absolut:

- adverbe şi locuţiuni adverbiale cu valoare expresivă (*extraordinar, extrem, grozav, nemaipomenit, nespus, din cale-afara, cu totul şi cu totu*l);

- adverbe, adjective substantive şi locuţiuni ce exprimă noţiuni dezagreabile, intensificând negativ sau pozitiv însuşirea (*deştept nevoie mare, sărac lipit pământului, putred de bogat, atât amar de vreme*);
- repetiţia adjectivului (*deşteptul deştepţilor, o apă adâncă, adâncă*)
- construcţii exclamative (*Cât de mare e!*);
- procedee lexicale, prin derivarea adjectivului la grad pozitiv cu prefixe sau sufixe cu sens superlativ (*arhi-, super-, extra-, ultra-, supra-, prea-, -isim*);
- procedee fonetice prin lungirea vocalei (*o apă adâââncă*!).

Îmbogățiți-vă cunoștințele!

- ***Nu au grade de comparaţie:***
- adjectivele care exprimă însuşiri ce nu pot fi comparate:

gigantic, uriaş, colosal, complet, întreg, unic, principal, perfect, egal, veşnic.

- adjectivele care în limba latină reprezintă forme ale comparativului sau superlativului:

exterior, interior, minim, maxim, posterior, anterior, minor, major, superior, inferior, suprem etc.

Exersaţi!

1. Explicaţi sensul adjectivelor. Care dintre ele au grade de comparaţie?

Superb, cuceritor, simpatic, antipatic, drăguţ, superior, principal, inferior

2. Formaţi toate variantele gradului comparativ al adjectivelor propuse. Ce instrumente gramaticale veţi folosi?

tânăr, vestit, priceput.

3. Alcătuiţi gradul comparativ al adjectivelor de mai jos şi alcătuiţi cu ele propoziţii:

dezvoltat, reuşit, îngăduitor, răbdător.

4. Puneţi la una dintre formele gradului comparativ adjectivele din îmbinările de mai jos:

carte captivantă	versuri muzicale
baladă veche	poveste interesantă

- Alcătuiți propoziții cu aceste îmbinări. Se schimbă ori nu substantivul?

5. Construiţi propoziţii în care adjectivul ***harnic*** să fie la toate gradele de comparaţie.

6. Indicaţi cinci modalităţi expresive de formare a superlativului absolut al adjectivului ***isteţ***.

Observați!

■ Citiți cu atenție textul.

La săniuș

A venit și pe la noi iarna cu multă zăpadă. Ninge atât de frumos, încât nu poți să te abții să nu ieși afară și să te joci prin omatul cel rece și pufos.

Norii plumburii și grei cern zăpada albă ca spuma laptelui cu nemiluita, repede și cu fulgi mari. Totul e amorțit sub oceanul de ninsoare.

● Continuați textul, folosind următoarele expresii:

câmp de cristal, șirag de săniuțe, ninge ca-n povești, haina argintie, steluțe mici și albe, fulgii pluteau în zbor legănat, flori sclipitoare de argint se țes pe geamuri, zăpada s-a așternut ca o mantie albă și strălucitoare.

● Priviți imaginea și descrieți personajele, obiectele, natura.

● Folosiți cât mai multe adjective la diferite grade de comparație.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

■ Corectaţi greşelile din următoarele enunţuri:

a) Filmul a fost mai puţin interesant şi captivant decât ne-am aşteptat.

b) Compunerea cea mai frumoasă şi surprinzătoare a fost a lui Alexandru.

c) Rezultatele lui Petrică sunt mai superioare decât ale Ioanei.

d) Anca are o rochie foarte splendidă.

V Atelierul creativ

■ Alcătuiți o compunere de volum mic după imaginile propuse de profesor. Folosiți adjective la toate gradele de comparație.

§ 21. Locuțiuni adjectivale

I Terminologie:

locuțiuni adjectivale
grade de comparație
articole demonstrative
funcție sintactică

II Ce ştim?

● Însuşirea unui obiect poate fi exprimată şi prin locuțiuni adjectivale.

Observaţi!

■ Găsiți un singur cuvânt echivalent pentru fiecare expresie:

cu punga goală, cu brânza-n șip, ascuțit la minte, putred de bani, cu un ochi la făină şi cu altul la slănină, cu scaun la cap, zgârie-brânză, putină de minciuni, bătător la ochi.

III Ce vrem să ştim?

Ce sunt locuțiunile adjectivale.

Reţineţi!

Locuţinile adjectivale *sunt grupuri de cuvinte care au valoarea unui adjectiv). Ele se comportă ca un adjectiv:*
au grade de comparație;
pot primi articol demonstrativ;
au aceleași funcții sintactice.

■ Înlocuiţi printr-un adjectiv locuţiunile adjectivale:

cu stare, fel de credinţă, tot unul şi unul, de haz, tras de păr, din topor, de ispravă, la ochi, cât palma, de treabă, într-o doagă, cu capul în nori, fără obraz, cu capul pe umeri, (mâini) de aur.

■ Alcătuiţi două propoziţii cu două locuţiuni adjectivale şi analizaţi-le.

Exersaţi!

1 Subliniaţi adjectivele care nu pot avea grade de comparaţie din seriile

larg, optim, bătrân, întreg, uriaş, minier, principal, desăvârşit, tineresc, strategic, etern, nesfârşit, unic, fundamental, important, scris, complet, major, maxim, logic, rural, ştiinţific.

2 Indicaţi forma de feminin plural a următoarelor adjective:

sărac, drag, perspicace, lung, tomnatic.

3 Analizaţi adjectivele din următoarele propoziţii:

„Eram obosiţi şi flămânzi. Iarba înaltă, deasă şi înflorită ne punea la îndemână un aşternut moale şi răcoros.” *(C. Hogaș)*

4 Subliniați locuţiunile adjectivale din textele următoare:

a) Măria ta, e un străin afară,
Cam strenţăros, dar pare-un om de seamă.

b) Băiatul era foarte blând, de treabă, nu avea nici un viciu.

c) Sosim în Bucovina, aşezare de oameni muncitori şi cu dare de mână.

5 Explicaţi sensul următoarelor locuţiuni adjectivale:

om de seamă, lucru de trebuinţă, lucru de folos, om cu capul în nori, om de nădejde, om cu noroc, om fără minte.

■ Construiți pluralul după modelul dat: om cu cap – oameni cu cap.

6 Construiți câte o propoziţie în care să aveţi locuţiunile adjectivale: *de credinţă, de nădejde, cu stare, de seamă, cu judecată, de nimic* la gradul comparativ de superioritate și la superlativ relativ. Indicați prin săgeată substantivele determinate.

IV Să vorbim şi să scriem corect!

În general locuțiunile se scriu în cuvinte separate, nedeosebindu-se grafic de grupurile libere de cuvinte. Este vorba de locuțiuni adjectivale:

altfel de diferit, astfel de asemenea, de prim rang de calitatea întâi;

V Atelierul creativ

■ Alcătuiți propoziții cu locuțiunile adjectivale:

om „*de ispravă*”; om „*cu judecată*”; băiat „de *treabă*”; om „*cu stare*”; om „*de seamă*” etc.;

§ 22. Funcțiile sintactice ale adjectivului și ale locuțiunilor adjectivale

I Terminologie:

adjectiv
locuțiune adjectivală
funcții sintactice

■ Citiţi modelul de descriere a unei păsări. În ce stil este realizat: științific sau artistic?

Colibri e cea mai mică pasăre din lume, de aceea i se mai spune pasăre-muscă. Penele ei seamănă cu nişte podoabe alese, din această cauză ea e numită bijuterie vie. Colibri e singura pe pământ care zboară cu coada înainte. Această mică păsăre este foarte harnică: într-o singură secundă ea bate de optzeci de ori din aripi.

● Ce rol au adjectivele în acest text? Faceţi analiza lor după următorul plan:

● Ce indică? La ce întrebare răspunde?

● La ce formă sunt?

● Ce funcţii sintactică îndeplinesc?

II Ce ştim?

● Adjectivul și locuțiunea adjectivală îndeplinesc în propoziție anumite funcții sintactice.

III Ce vrem să ştim?

Care sunt funcțiile sintacice ale adjectivului?

Reţineţi!

Funcțiile sintactice ale adjectivului sunt:
atribut adjectival: *Nu-mi place iarna grea.*
nume predicativ: *Iarna este grea.*
complement: *De mic era talentat la desen.*

Notă!

Locuțiunile adjectivale îndeplinesc aceeaşi funcție sintactică ca şi adjectivul.

Atribut adjectival: Mi-am cumpărat un lucru *de trebuință.*

Nume predicativ: Prietenul meu este *de nădejde*.

Folosiţi-vă cunoştinţele!

■ Analizaţi adjectivele şi locuţiunile adjectivale din textul următor:

„Care dintre voi se simte destoinic a împărăţi peste o ţară aşa de mare, bogată ca aceea, are voie din partea mea să se ducă ca să îndeplinească voința cea mai de pe urmă a moşului vostru.” *(I. Creangă)*

■ Alcătuiţi propoziţii cu locuţiunea adjectivală *de seamă,* la diverse grade de comparaţie. Precizaţi funcţia ei sintactică.

Exersaţi!

1 Subliniaţi adjectivele din textul următor:

„Era o vreme frumoasă de primăvară. Lângă măceşii înfloriţi cântau păsărele mărunte. Bătrânul morar coborâse la câmp şi sta lângă râul limpede, privind peştii multicolori. Era un moşneag slab cu barba albă.”

2 Scrieţi la plural următoarele substantive şi adjective, apoi schimbaţi locul adjectivului faţă de substantiv.

copac ruginiu, urs cafeniu, nor fumuriu.

3 Treceţi la numărul plural grupurile de substantive şi adjective:

copil cuminte, trandafir roşu, vază rotundă.

4 Subliniaţi adjectivele din textele în versuri şi analizaţi trei dintre ele:

În aer ciocârlia, pe case rândunele,
Pe crengile pădurii un roi de păsărele
Cu-o lungă ciripire la soare se-ncălzesc
Şi pe deasupra bălţii nagâţii se-nvârtesc.

Ah! Iată primăvara cu sânu-i de verdeaţă!
În lume-i veselie, amor, sperare, viaţă,
Şi cerul şi pământul preschimbă sărutări
Prin raze aurite şi vesele cântări!

(V. Alecsandri)

„Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Pe-ntinsele ape
Să am un cer senin.
Nu-mi trebuie flamuri,
Nu voi sicriu bogat,
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri.”

(M. Eminescu)

IV Să vorbim şi să scriem corect!

■ Se scriu la masculin, plural, forma articulată cu trei de „i” adjectivele terminate la singular, forma nearticulată, în „iu”:

bulgăre argintiu – bulgări argintii, argintiii bulgări;
miel brumăriu – miei brumării, brumăriii miei.

V Atelierul creativ

■ Scrieți o compunere: „Răsăritul soarelui”, folosind adjective. Stabiliți funcția lor sintactică.

Teste de evaluare a cunoştinţelor

1. Adjectivul este:

a) Parte de vorbire flexibilă care arată o însuşire a unui obiect sau a unei fiinţe şi determină un verb;

b) Parte de vorbire flexibilă care arată o însuşire a unui obiect sau a unei fiinţe şi determină un substantiv;

c) Parte de vorbire neflexibilă care arată o însuşire a unui obiect sau a unei fiinţe şi determină un substantiv.

2. Categoriile gramaticale ale adjectivului sunt:

a) gen, număr, caz;

b) gen, număr, caz, grad de comparație;

c) gen, număr, caz, grad de comparație, funcție sintactică.

3. Adjectivul se acordă cu substantivul în:

a) gen și caz;

b) gen, număr și caz;

c) număr și caz.

4. Gradele de comparație ale adjectivului sunt:

a) pozitiv, comparativ de egalitate, superlativ;

b) pozitiv, comparativ, superlativ absolut;

c) pozitiv, comparativ, superlativ.

5. Stabiliți în care rând sunt numai adjective care n-au grade de comparație:
a) superior, maxim, pozitiv;
b) sensibil, amabil, întreg;
c) clasic, mulțumit, modern.

6. Numiți rândul cu adjective invariabile:
a) bordo, gri, cumsecade;
b) kaki, albastru, oranj;
c) lila, verde, crem.

7. În care rând adjectivul se acordă corect cu substantivul:
a) falnicii stejarii;
b) falnicilor stejarilor;
c) falnicilor stejari.

8. La ce grad de comparație este adjectivul evidențiat din enunțul următor:
„*Ma-a-re* nătărău mai eşti Dănilă Prepeleac!” (*I. Creangă).*
a) pozitiv;
b) comparativ;
c) superlativ absolut.

9. Cuvântul evidențiat din enunțul de mai jos este:
Mama a spus: „Îmi plac oamenii *de ispravă*.”
a) substantiv;
b) adjectiv;
c) locuțiune adjectivală.

10. Adjectivul evidențiat din enunțul următor este:
Ciocănitori tocau în scoarţa arborilor, strigăte *melancolice* veneau de departe şi se strângeau între frunzişurile neclintite. *(M. Sadoveanu)*
a) propriu-zis;
b) format prin sufixare;
c) format prin prefixare.

11. În ce caz sunt adjectivele evidențiate?
Noaptea-i *albă, luminoasă*,
Ceru-i boltă de opal. *(V. Alecsandri)*
a) nominativ;
b) genitiv;
c) acuzativ.

12. Ce funcție sintactică are adjectivul evidențiat?
La noi sunt codri *verzi* de brad
Și câmpuri de mătasă. (*O. Goga)*
a) nume predicativ;
b) atribut adjectival; c) complement.

Analiza adjectivului:

1. Adjectiv cu sens **propriu** sau **figurat**.
2. **Variabil** sau **invariabil**.
2. Poziţia faţă de substantivul determinat.
3. Categoriile gramaticale: **genul**, **numărul**, **cazul**.
4. Gradele de comparaţie: (fără grade de comparaţie).
5. Funcţia sintactică (**nume predicativ**, **parte secundară de propoziţie**: *atribut*, *complement*.

Model: Vorba ***dulce*** mult aduce.

Dulce – adjectiv propriu zis, stă după substantivul determinat vorba, genul feminin, numărul singular, cazul N., gradul de comparaţie pozitiv, funcţie sintactică atribut.

§ 23. Pronumele
Pronumele personal

I Terminologie:

pronume personale
accentuate
neaccentuate: silabice şi nesilabice
persoană
număr
funcţii sintactice

Citiţi cu atenţie textul de mai jos.

Primăvara s-a întors pe meleagurile *noastre*. Odată cu *ea*, stoluri întregi de păsări zboară aproape de cer spre locurile în care aveau cuiburi anul trecut. Printre *ele* şi o mulţime de rândunele săgetează neobosite cerul. Din înaltul cerului, ochesc locurile natale şi se îndreaptă cu o viteză ameţitoare spre pământ.

(Din presă)

Să ne amintim:

Ce este pronumele.

Reţineţi!

Pronumele *este partea de vorbire flexibilă, independentă care ţine locul unui nume*.

Exemplu: *Eu* sunt a *sa* mumă, *el* e fiul meu…
De eşti *tu* acela, nu-*ţi* sunt mumă *eu*.
(D. Bolintineanu)

Să descoperim!

Clasificarea pronumelui:

- personal propriu-zis (eu, tu, ...; dânsul...);
- personal de politeţe (dumneata, dumnealui...);
- reflexiv (sine, se, sieşi, sie, îşi...);
- de întărire (însumi/însămi, însuţi/însăţi...);
- posesiv (al meu/a mea; al tău/a ta...).
- demonstrativ:
  - de apropiere - acesta...;
  - de depărtare - acela...;
  - de identitate - acelaşi...;
  - de identificare - cestălalt, celălalt...);
- nehotărât (altul/alta, vreunul/vreuna..., cineva...);
- negativ (nimeni, nimic, niciunul...);
- interogativ (cine? care? ce?...)
- relativ (cine, ceea ce, de...).

Pronumele personal este pronumele care desemnează diferite persoane.

Exemple:

Noi pregătim o serbare. *Voi* vă decideţi greu.

Pronumele are trei persoane:

a) *Persoana I-a* (care vorbeşte – *eu, noi*)
b) *Persoana a II-a* (cu care se vorbeşte – *tu, voi*)
c) *Persoana a III-a* (despre care se vorbeşte – *el, dânsul, ea, dânsa, ei, dânşii, ele, dânsele*)

Genul pronumelui:

Pronumele personal are gen numai la persoana a III-a:
a) masculin (el, ei)
b) feminin (ea, ele)

Numărul pronumelui

c) singular (eu, tu, el, ea)
d) plural (noi, voi, ei, ele)

Formele pronumelui personal:

a) accentuate (independente)
b) neaccentuate (strâns legate de verb)

Observați!

Formele pronumelui personal

Persoana a I	Persoana II	Persoana a III-a masc şi neutru/fem.
accentuate	accentuate	accentuate
eu	tu	el ea
mine	tine	lui ei
mie	ție	ei ele
noi	voi	ei lor
nouă	vouă	
neaccent.	neaccent.	neaccent.
mă; -mă	te; -te	îl; -l, l-;
m; îmi;	te-; îţi;	o, o-, -o;
mi; mi-;	-ţi;	îi;
-mi;	vă, vi	i-, i, -i;
ne, ni,		

Reţineţi!

Pronumele *dânsul/dânsului; dânsa/dânsei; dânşii/dânşilor; dânsele/dânselor sunt pronume personale propriu-zise, nu pronume de politeţe.*

Declinarea pronumelor personale

Pronumele personale se schimbă după cazuri.

Notă!

- Persoanele I și a II-a nu dispun de forme pentru cazul G .
- Cazurile D. și Ac. au forme paralele accentuate și neaccentuate.

Persoana I

Singular	Plural
N. eu	noi
G. -	-
D. mie/îmi, mi, mi-, -mi	nouă/ne, ni, ne-, -ne
Ac. (pe) mine/mă, mă-, -mă	(pe) noi/ne, ne-, -ne

Persoana a II-a

Singular	Plural
N. tu	voi
G. -	-
D. ție/îți, ți, ți-, -ți	vouă/vă, vi,vă-, -vă
Ac. (pe) tine/te, te-, -te	(pe) voi/vă, vă-, -vă
V. tu!	voi!

Persoana a III-a (masculin)

Singular	Plural
N. el	ei
G. (al) lui	(al) lor
D. lui/îi, i, i-, -i, -i-	lor/le, li, le-, -le
Ac. (pe) el/îl, -l, l-, -l-	(pe) ei/îi, i-, -i, -i-

Persoana a III-a (feminin)

Singular	Plural
N. ea	ele
G. (al) ei	(al) lor
D. ei/îi, i, i-, -i, -i-	lor/le, li, le-, -le
Ac. (pe) ea/o, -o	(pe) ele/le, le-, -le

Să descoperim!

Funcţiile sintactice ale pronumelor personale sunt:

- subiect: *Noi* am venit.
- nume predicativ: Autorul este *el*.
- atribut: Cartea de la *tine* este interesantă.
  Caietul *ei* este curat.
  Ideile *lui* sunt valoroase.
- complement: *Îl* văd zilnic pe afară.
  I-am povestit aventurile din excursie.
  Scrie ca *mine*.
  A sosit acasă înaintea *ei*.
  Nu conta pe *mine*.
  Lui îi datorez totul.

Folosiți-vă cunoștințele!

Ortografia pronumelor personale:

- formele neaccentuate se scriu cu cratimă - cântă-mi, sufletu-mi, să-mi dai, uite-mă, dă-mi-l;
- formele neaccentuate *îmi, îţi, îi, îl* nu se scriu cu cratimă;
- nu pot forma independent silabe, decât dacă sunt pronume diferite:

mi-o, ţi-o, ne-o, i-o

Exersați!

1 Identificaţi pronumele personale din textul de mai jos şi analizaţi-le, arătând persoana, genul, numărul şi cazul:

a) Apoi ce trebuinţă îi face unuia ca dânsul poveştile mele? a răspuns

femeia ridicând spre noi mila ochilor ei castanii. Las' că nici nu-s poveşti; îs dureri ale vieţii mele. Ce să facă el cu dânsele.

(M. Sadoveanu)

b) Ea un înger ce se roagă – El un demon ce visează;
Ea o inimă de aur – El un suflet apostat... .

(M. Eminescu)

2 Analizaţi diferitele forme ale pronumelui personal din următorul text:

„Ba eu, drept să vă spun, cucoane, n-am înţeles! Cică zise cu îndrăzneală unul dintre ţărani, anume Ion Roată. Ş-apoi chiar dacă ne-am pricepe şi noi la câte ceva, cine se uită în gura noastră? Vorba ceea, cucoane: Ţăranul, când merge tropăieşte; şi când vorbeşte, hodorogeşte; să ierte cinstita faţă a dumneavoastră. Eu socot că treaba asta se putea face şi fără noi; că, dă, noi ştim a învârti sapa, coasa, secera, dar dumneavoastră învârtiţi condeiul şi când vreţi, ştiţi a face din alb negru şi din negru alb... Dumnezeu v-a dăruit cu minte, ca sa ne povăţuiţi şi pe noi, prostimea." *(I. Creangă)*

3 Alcătuiţi propoziţii cu omonimele-omofone de mai jos:

mie, mi-e, ţie, ţi-e, ia, i-a, nea, ne-a, neam, ne-am, va, v-a, aţi, a-ţi, aş, a-şi.

- Explicaţi ortografia lor.

4 Formulaţi câte o propoziţie în care să folosiţi pronume personal astfel:

a) pers. I, nr. sing, formă accentuată, subiect;
b) pers. a II-a, nr pl, formă accentuată, complement;
c) pers. a III-a, nr pl, gen feminin, formă accentuată, complement.

Atenție!

- Alegeți varianta corectă:
- Nu cred căi/că-i bine s-o/so ei/iei pe că-i/căi ocolite.
- Pentru cea/ce-a chemato/chemat-o pe ce-a/cea m-ai/mai mică fată?

Lucrați în grupuri!

- Alcătuiţi o compunere gramaticală cu titlul *„O călătorie în munţi"*. Folosiți și subliniaţi pronumele personale.

§ 24. Pronumele personal de politețe (de reverență)

I Terminologie:

pronume de politețe (de reverenţă)

- Citiți cu atenție enunţurile de mai jos:

Atunci, Moş Roată viindu-și în sine, începe a se jălui cum urmează:

– Luminarea voastră! De când cu păcatul cela de Ad-hoc, n-am mai avut zi bună cu megieşul meu cel puternic, stăpânul unei moşii, pe care-l cunoşti Măria-Ta... Numai Dumnezeu să-i deie sănătate şi bine, dar amarnic m-a lovit în avere şi în cinste! Crede Măria-Ta, că nici eu n-am fost aşa de sărac între cei de o samă cu mine... îţi poţi închipui Măria-Ta, ce urgie grozavă era pe capul meu. *(I. Creangă)*

- Recunoaşteţi pronumele personale din textul de mai sus.
- Ați întâlnit și alte forme de pronume care țin locul unor persoane?

Să descoperim!

Pronumele personal de politeţe arată respectul faţă de o anumită persoană.

Rețineți!

- Pronumele personal de politeţe are:
  - forme numai pentru persoana a II a (singular şi plural) şi pentru persoana a III a (singular şi plural, masculin şi feminin).

	singular	plural
persoana a II a	*dumneata (d-ta)* *dumitale (d-tale)*	*dumneavoastră* *(dv, dvs, d-voastră)*
persoana a III-a	***masculin feminin*** *dumnealui dumneai* *(d-lui) (d-ei)*	***masculin+feminin*** *dumnealor* *(d-lor)*

  - are forme diferite pentru cazurile N. Ac. V.: *dumneata* etc. şi G.D: *dumitale* etc.
  - pronumele de politeţe are aceleaşi funcţii sintactice cu substantivul înlocuit;
  - în scris, se foloseşte şi cu forme prescurtate: *d-ta, d-lui, d-voastră*;

Pronumele *Dumneavoastră* se poate referi şi la persoana a II-a singular, pentru a exprima un grad mai înalt de respect.

În limbajul familiar şi regional, se folosesc pronume personale de

politeţe care reprezintă cel mai scăzut grad de respect: *mata, matale, mătăluţă, mătălică, tălică*.

În limbajul solemn, oficial şi protocolar, se folosesc formule reverenţioase care exprimă cel mai înalt grad de respect:

- Maiestatea sa – pentru suverani, monarhi;
- Sfinţia sa – pentru preoţi;
- Alteţa sa – pentru membrii familiilor domnitoare;
- Sanctitatea sa – pentru papă;
- Preafericirea sa – pentru patriarhii ortodocşi;
- Eminenţa sa – pentru demnitarii Bisericii catolice;
- Preasfinţia sa – pentru demnitarii Bisericii ortodoxe;
- Excelenţa sa – pentru înalţi funcţionari.

Formulele reverenţioase de adresare sunt alcătuite dintr-un substantiv scris cu literă mare şi un alt cuvânt, scris cu literă mică.

Observați!

Funcţiile sintactice ale pronumelui personal.

Pronumele are aceeaşi funcţie precum partea de vorbire pe care o substituie:

- subiect: *Noi* vorbim. *Dumneata* ai plecat.
- nume predicativ: Acela din fotografie sunt eu. Cadoul este pentru *dumneavoastră*.
- atribut: Copilul *dumneaei* este inteligent.
- complement: Pentru *dumnealui* am tot respectul.

Observați!

Există pronume personale fără funcţii sintactice: îmi, îţi, ţi, mi, îi (se analizează împreună cu verbul).

Folosiți-vă cunoștințele!

- Citiți textul, identificați toate pronumele.

Era o toamnă târzie. Lângă casa Dumnealui, unchiului, se află o pădure deasă și mare. În jurul casei lui era plin de frunze ruginii, cărămiizii și aurii. Când el a împlinit 78 de ani, eu am mers să-i urez „la multi ani” și să-i fac un cadou. Dumneaei, soţia lui, m-a invitat să mai stau să mă servească cu ceva. La plecare, afară mă așteptau colegii mei cu care trebuia să merg în pădure.

Exersați!

1 Identificaţi pronumele de politeţe din textele de mai jos:

a) Vremea a fost dimpotrivă, cum ştiţi, şi numai un om a venit azi în pădure, dar ş-acela a scăpat de mine, căci am dat în urma lui târziu, tocmai când se dusese... Alta nu mai ştiu nimica, întunecimea voastră.

(I. Creangă)

b) „– Codrule, Măria ta,
Lasă-mă sub poala ta... ” *(M. Eminescu)*

c) „Cât de bun ești dumneata, Dascăle iubit...” *(Gr. Vieru)*

2 Închipuiți-vă că vă aflați în autobus. Alcătuiți un dialog cu o persoană mai în vârstă.

3 Alcătuiți textul unei invitații adresate directorului școlii în care învățați, cu scopul de a participa la o măsură educativă pregătită de voi.

4 Identificați pronumele de politețe din exemplele ce urmează:

a) – De vânzare ți-i gâinușa ceea, măi băiete?

– De vânzare, moșule!
– Și cât cei pe dânsa?
– Cât crezi și dumneata că face.

(I. Creangă)

b) – Să fie sănătos dumnealui, om bun...

(I. Creangă)

5 Stabiliți funcțiile sintactice ale pronumelor din exemplele de mai jos:

a) – Noi pe dumneavoastră vă cunoaștem stăpân și de la dumneavoastră așteptăm milă. *(L. Rebreanu)*

b) – Dă, cucoane... Dumneavoastră numai ne-ați poruncit să aducem bolovanul, dar n-ați pus umărul împreună cu noi... Iar de la bolovanul Dumneavoastră am înțeles așa... *(I. Creangă)*

Atenție!

■ Cum se scrie corect? Alegeţi varianta corectă cu ajutorul profesorului.

romîn – român
ământelșugatâ – îmbelșugat
coborâ – coborî
neântâlnit - neîntâlnit

● Priviți imaginea, scrieți patru propoziții în care „i” să fie, pe rând, pronume și verb.

V Atelierul creativ

Lucrați în grupuri!

- Alcătuiți câte un dialog în care să folosiți forme ale pronumelui de politeţe.

Lucrați după modelul:

– Dumneavoastră aveţi atâta răbdare!
– Nici dumneata nu s-ar spune că duci lipsă de aşa ceva.

§ 25. Pronumele reflexiv

I Terminologie:

pronume reflexiv:
forme accentuate
forme neaccentuate

- Citiți cu atenție textul de mai jos:

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună,
Se ascund în rămurele –
Noapte bună! *(M. Eminescu)*

O, mamă, dulce mamă, din negura de vremi
Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi;
Deasupra criptei negre a sfântului mormânt
Se scutură salcâmii de ploaie și de vânt,
Se bat încet din ramuri, îngână glasul tău...
Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu. *(M. Eminescu)*

- Stabiliți valoarea morfologică a cuvintelor evidențiate.
- Ce parte de vorbire înlocuiesc ele?
- Cum se răsfrânge acțiunea verbului asupra substantivului înlocuit prin pronume?
- Asupra cui se răsfrânge acţiunea făcută de subiect?

Să descoperim!

Pronumele reflexiv este pronumele care înlocuiește un substantiv asupra căruia acțiunea verbului se răsfrânge direct sau indirect și este identic cu subiectul.

Notă!

Pronumele reflexive au categoria gramaticală **a persoanei!**

Caracteristici:

- acest pronume poate înlocui substantive care denumesc oricare dintre cele trei persoane care se regăsesc în procesul comunicării (I-a II-a şi a III-a);
- are forme proprii numai pentru persoana a III-a, singular (Ac: **pe sine**, **se, s-**; D: **sieşi, îşi, -şi-**);
- formele pentru persoanele a II-a şi a III-a sunt împrumutate de la pronumele personal, cazurile Ac. şi D. (forma neaccentuată): **(pe mine) mă, m-, (pe tine) te-, (pe noi) ne, (pe voi) vă, v-**;
- este semnul gramatical al diatezei reflexive a verbului;
- pronumele reflexiv n-are funcţie sintactică de subiect și atribut în genitive, deoarece nu posedă cazurile G, și D.: **mă** gândesc.

Pronumele reflexive au numai cazurile **acuzativ** şi **dativ**.

Funcțiile sintactice ale pronumelor reflexive:

- **atribut în acuzativ:**

Lauda *de sine* nu miroase a bine. (*Folclor*)

- **complement:**

Bătrânul caută să se convingă *pe sine* că toate-s bune și frumoase.
(I. Druță)

Folosiți-vă cunoștințele!

- Citiți cu atenție textul.

Cocostârcul, vestitorul primăverii, în fiecare an străbate mii de kilometri pentru a ajunge la vechiul său cuib, așezat în apropierea bălților, pe acoperișurile caselor, pe stâlpii de telegraf sau în sălciile bătrâne și uscate.

Prin secarea bălților, prin distrugerea cuiburilor lor, numărul acestor pașnice păsări este mereu în scădere, deși cocostârcul este folositor omului. Ei se hrănesc cu insecte, broaște, viermi, șerpi. Sunt păsări atașate omului, de unde și zicala, că barza aduce noroc în casa, lângă care își face cuib.

- Identificați în text pronumele reflexive. Indicați categoriile lor gramaticale.

Nu uitați!

OCROTIȚI NATURA!

Exersați!

1 Identificaţi şi analizaţi pronumele reflexive din textele de mai jos, arătând formele lor accentuate şi neaccentuate. Explicaţi ortografia lor.

În azur se simt întoarceri.
Vânăt fum de vreascuri ude
S-a întins pe tot oraşul.
Undeva un zbor s-aude...
(L. Blaga)

2 Comparați! Subliniați cu o linie pronumele personale și cu două linii pronumele reflexive din exemplele următoare:

a) Ți-am oferit o înghețată. Ți-ai amintit de mine.
b) Mama mi-a cumpărat un ceas nou. Mi-am băut ceaiul.
c) Ne-am dus la teatru. Ne-au chemat în clasă.
d) V-ați sculat devreme. V-a spus adevărul.

3 Construiți enunțuri în care să folosiți pronumele personal și pronumele reflexiv: mă, te, ne, vă.

Atenție!

- Alcătuiţi propoziţii în care să folosiţi următoarele forme:

s-a / sa, mie / mi-e; ţie / ţi-e; va / v-a; ia / i-a; nea / ne-a; neam / ne-am.

Observați!

Grupurile *verb – pronume*, ca cele de mai sus, legate prin cratimă se pronunţă într-o singură silabă.

Lucrați în grupuri!

- Fiecare dintre cele 4 grupe formate analizează sintactic enunțul corespunzător, indicând categoriile gramaticale ale pronumelor reflexive:

I gr. – Copile, în strălucirea apei cristaline
Să nu te vezi numai pe tine!
(Gr. Vieru)

II gr. – Și deasupra tuturora va vorbi vreun mititel,
Nu slăvindu-te pe tine, lustruindu-se pe el.
(M. Eminescu)

III gr. – Pentru a nu răzleți feciorii de pe lângă sine, baba mai dură încă două case alăturea. *(Ion Creangă)*

IV gr. – Păsările-și dreg glasul prin huceagul de sub luncă...
(V. Alecsandri)

§ 26. Pronumele posesiv și adjectivul pronominal posesiv. Forme, cazuri și funcții sintactice

I Terminologie:

pronume posesive: ***cu un singur posesor***
cu mai mulți posesori
cu un singur obiect posedat
cu mai multe obiecte posedate

adjectiv pronominal posesiv

Citiți cu atenție textul de mai jos:

– Ce spui tu străine?... Ștefan e departe...
Brațul *său* prin lupte mii de morți împarte.
Eu sunt *a sa* mumă, el e fiul *meu*,
De ești tu acela, nu-ți sunt mumă eu...
Insă dacă cerul vrând să-ngreueze
Anii vieţii *mele* şi să mă-ntristeze,
Nobilul *său* suflet astfel l-a schimbat;
Dacă tu eşti Ştefan cu adevărat,
Apoi tu aice fară biruinţă
Nu poţi ca să intri cu *a mea* voinţă.
Du-te la oştire! pentru ţară mori!
Şi-ţi va fi mormântul coronat cu flori! *(Dimitrie Bolintineanu)*

- Precizați ce parte de vorbire înlocuiesc cuvintele evidențiate din textul de mai sus?
- Stabiliți cum se acordă articolul posesiv cu substantivul care denumește obiectul posedat.

Să descoperim:

Pronumele posesiv înlocuieşte atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului.

Formele pronumelui posesiv ***pers. a III -a***

al său a sa

Pronumele posesiv înlocuieşte atât numele obiectului posedat, cât şi numele posesorului.

- un singur obiect şi un singur posesor

	pers. I	*pers. a II-a*
masc. şi neutru	al meu	al tău
fem.	a mea	a ta

- un singur obiect şi mai mulţi posesori

	pers. I	*pers. a II-a*	*pers. a III-a*
masc. şi neutru	al nostru	al vostru	-
fem.	a noastră	a voastră	-

- mai multe obiecte şi un singur posesor

	pers. I	*pers a II-a*	*pers. a III-a*
masc. şi neutru	ai mei	ai tăi	ai săi
fem.	ale mele	ale tale	ale sale

- mai multe obiecte şi mai mulţi posesori

	pers. I	*pers. a II-a*	*pers. a III-a*
masc. şi neutru	ai noştri	ai voştri	-
fem.	ale noastre	ale voastre	-

Pronumele posesiv este însoţit întotdeauna de articolul posesiv (al, a, ai, ale).

Îmbogățiți-vă cunoștințele!

Pronumele posesiv:

- înlocuieşte un substantiv care denumeşte posesorul (persoana I, a II-a sau a III-a), oferind în acelaşi timp şi informaţie despre genul şi numărul substantivului care denumeşte obiectul posedat.
- arată, prin forma sa, atât persoana şi numărul posesorului, cât şi genul şi numărul obiectului posedat. Acesta din urmă este exprimat prin forma articolului posesiv, care se acordă în gen şi număr cu substantivul care denumeşte obiectul posedat (al - masculin, singular: copilul al meu - posesor de persoana I, nr. singular.)
- nu are forme accentuate şi neaccentuate.
- are ca marcă articolul posesiv al, a, ai, ale. Acesta însă nu indică şi cazul G, aşa cum se întâmplă la substantiv (caiet al fetei, al băiatului; carte a fetei, a băiatului, a elevilor), ci indică obiectul/obiectele posedat(e) (al meu, al tău, al său etc.).

Reţineţi!

Pronumele posesiv are funcţii sintactice de:

- **subiect:** *Ai noştri* au învins.
- **nume predicativ:** *A voastră*-i fericirea!
- **atribut:** Persoana din spatele *alor tăi* îmi este cunoscută.
- **complement:** După ce mi-oi spune *ale mele*, voi tăcea.

Nu uitați!

Formele pronumelui posesiv se folosesc şi ca adjective pronominale posesive, când determină substantivul care denumeşte obiectul (obiectele) posedat(e) şi se acordă cu substantivul determinat.

Comparați!

- **Ai mei** s-au întors. (*pronume posesiv*)
- **Ai mei** părinți s-au întors. (*adj. pron. posesiv*)

Să descoperim!

Reţineţi!

Adjectivul pronominal posesiv *determină un substantiv, se acordă în gen, număr și caz cu acesta și substituie numele posesorului cu care se acordă în persoană și număr.*

Exemplu:

- **Cartea *mea*** este nouă.
  g. fem. g. fem.
  n. sg. n. sg.
  c. N. c. N.

Bunicii *noștri* locuiesc departe de noi.
g. masc. g. masc.
n. plur. n. plur.
c. N. c. N.

Observați!

Adjectivul pronominal posesiv are funcţie sintactică de:
atribut adjectival: Eu sunt *a sa* mumă; el e fiul *meu*...

- Citiți cu atenție textul.

Vara și toamna oamenii se bucură de fructele de pădure și ciupercile comestibile care cresc în pădurile noastre: hribi sau mânătărci, gălbiori sau bureți galbeni, opintici sau ghebe, etc. Oamenii culeg ciupercile în etajele inferioare ale pădurii. Pădurarii spun, că ciupercile au nevoie doar de 3-6 zile pentru a ajunge la o dimensiune medie, dacă au necesarul de umiditate și temperatură moderată. Ai mei sunt pasionați de culesul ciupercilor. Fratele meu a găsit niște hribi albi deosebiți.

- Extrageți pronumele posesive și adjectivele pronominale posesive.
- Analizați-le morfologic.
- Identificați în text un adjectiv pronominal posesiv. Indicați felul lui.

Exersați!

1 Subliniaţi pronumele posesive. Arătaţi funcţia lor sintactică:

Ai mei pierduţi sunt, paşă, toţi! / O, mântuie-i de vrei, că poţi.

(G. Coşbuc)

2 Analizaţi pronumele şi adjectivele posesive din textele de mai jos:

a) Din casa voastră, unde-n umbră
Plâng doinele și râde hora,
Va străluci odată vremii
Norocul nostru-al tuturora. *(O.Goga)*

b) – Gheorghiţă, ia vezi şi tu. Pare-mi-se că tot aşa-i ş-al tău. Numai că al tău abia a ieşit din foc şi de sub ciocan. *(M. Sadoveanu)*

3 Alcătuiţi propoziţii cu adjective şi pronume posesive (persoana I şi a II-a singular şi plural; masculin şi feminin).

4 Aflați valoarea morfologică a cuvintelor evidențiate; funcția sintactică.

„Ţineți minte cuvintele lui Ştefan care v-a fost baci până la adânci bătrâneţe... că Moldova n-a fost a strămoşilor **mei**, n-a fost **a mea** şi nu e a voastră, ci a urmaşilor voştri şi a urmaşilor urmaşilor **voştri**, în veacul vecilor.” *(B. Şt. Delavrancea)*

Atenție!

- La G. D. plural apar formele *alor mei, alor tăi, alor noștri* etc.

Comparați!

- La G. – Mașina este *alor mei*. (nume pred.) Am urmat îndemnul *alor noștri*. (atribut pr. genit.)
- La D. – A mulțumit *alor tăi* pentru ajutor. (compl. indir.) Succesele datorită *alor tăi* ne-au bucurat. (atr. pron. prep.)

Lucrați în grupuri!

- Elaboraţi o descriere, de maximum 10 rânduri pe tema „*Anotimpurile anului*” în care să folosiţi pronume şi adjective pronominale posesive.

§ 27. Pronumele demonstrativ și adjectivul pronominal demonstrativ. Forme, cazuri și funcții sintactice

I Terminologie:

pronume demonstrative
- ***de apropiere***
- ***de depărtare***
- ***de diferențiere***
- ***de identitate***

adjective pronominale demonstrative

Citiți cu atenție textul de mai jos:

– Mă rog, domnule, dacă eşti bun şi nu te superi... cu cine am onoarea?

– Eu?... Eu sunt inspectorul cutare...

– Hm! Şi domnu' Trandafir se uită cu coada ochiului, neîncrezător, la domnul inspector. Nu, fără şagă... Dar *celălalt* domn?...

– *Celălalt* e domnul ministru!

– *Asta* e prea-prea; şi Domnu' începu a râde cu hohot:

– Ei, ştii că ai haz! Nu, că *asta*-i chiar frumos! *(M. Sadoveanu)*

- Care este valoarea morfologică a cuvintelor evidențiate?
- Ce indică ele?
- Putem primi informații gramaticale despre genul şi numărul substantivului înlocuit?

Să descoperim!

Pronumele demonstrativ înlocuieşte un substantiv, demonstrând apropierea sau depărtarea obiectului de vorbitor, identitatea sau diferenţierea acestui obiect cu el însuşi.

Exemplu: Bune-s și acestea… da bună ar fi și aceea, când ar avea cineva un fecior.

(I. Creangă)

Pronumele demonstrativ

	de apropie		de depărtare	
singular				
	N.Ac.	G.D.	N. Ac.	G.D.
masculin	acesta	acestuia	acela	aceluia
feminin	aceasta	acesteia	aceea	aceleia
plural				
	N.Ac.	G.D.	N. Ac.	G.D.
masculin	aceştia	acestora	aceia	acelora
feminin	acestea	acestora	acelea	acelora

Pronumele demonstrativ de diferenţiere

singular

	N.-Ac.	G.-D.	N. - Ac.	G.-D.
masculin	cestălalt	cestuilalt	celălalt	celuilalt
feminin	ceastălaltă	cesteilalte	cealaltă	celeilalte

plural

	N.-Ac.	G.-D.	N. - Ac.	G.-D.
masculin	ceştilalţi	cestorlalţi	ceilalţi	celorlalţi
feminin	cestelalte	cestorlalte	celelalte	celorlalte

Pronumele demonstrativ de identitate

singular

	N.-Ac.	G.-D.
masculin	acelaşi	aceluiaşi
feminin	aceeaşi	aceleiaşi

plural

	N.-Ac.	G.-D.
masculin	aceiaşi	aceleaşi
feminin	aceloraşi	aceloraşi

■ ***Caracteristici ale pronumelui demonstrativ:***

- are forme distincte pentru exprimarea genului: acesta, aceasta;
- formele pronumelui demonstrativ pot da informaţii gramaticale despre genul şi numărul substantivului înlocuit;
- are cazurile şi funcţiile sintactice ale substantivului înlocuit.
- când însoţeşte un substantiv cu care se acordă în gen, număr şi caz, formele pronumelor demonstrative au valoare de adjective pronominale demonstrative (elevul acesta - acela);
- cu excepţia adjectivului demonstrativ de identitate, care se aşează numai înaintea substantivului determinat (acelaşi scriitor), toate celelalte adjective demonstrative pot sta atât după, cât şi înaintea substantivului;
- pronumele demonstrativ îndeplineşte aceleaşi funcţii sintactice ca pronumele personal.

Formele populare sunt: ăsta, asta, ăla, aia, ăstălalt, ălălalt, ai (a) laltă, ista, istalalt.

Observați!

Adjectivele pronominale demonstrative nu substituie substantivele, dar le însoţesc, făcând precizarea gradului de apropiere/depărtare/ identitate /diferenţiere/ identificare. Sunt atribute adjectivale.

Exemplu:

Pe *aceeași* ulicioară bate luna în ferești.
(Mihai Eminescu)

Să descoperim!

Când precedă substantivele, adjectivele pronominale demonstrative pierd vocala finală ***-a***: băiatul *acesta* / *acest* băiat.

Priviți imaginea. Folosind expresiile date, alcătuiți o compunere despre primăvară, folosind diferite tipuri de pronume. Intitulați compunerea.

Mirosea a verdeaţă, aerul înmiresmat al pădurii, pe pământ şi-n cer e linişte, răsuflul cald al primăverii, un vânt nesigur, văzduhul limpede, iarba fragedă înverzeşte natura, soarele se oglindeşte în bobiţele străvezii de rouă, parfumul naturii, miros divin de primăvară, vântul domol, vântul adie fericit, soarele străluceşte vesel, razele calde ale soarelui mângâie dealurile înverzite, poiana plină de verdeaţă, porţile zilei se deschid, o suliţă de lumină străbate zorile, dimineţile calde de primăvară îndeamnă a visare, razele soarelui scaldă frunzele în albastrul cerului, murmurul rece al izvorului de munte, natura este scăldată în raze de soare.

Exersați!

1 Identificaţi pronumele şi adjectivele demonstrative din textele de mai jos şi analizaţi-le:

a) Voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nemişcare,
N-auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător...
Numai tu, popor române, să zaci vecinic în robie?
Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator? *(V. Alecsandri)*

b) În această viață de mizerii plină
Singura-i amică este o albină... *(M. Eminescu)*

2 Analizaţi pronumele din textul de mai jos:

– Odată cu ea, cu luna martie, primăvara îşi face loc în calendar şi alungă cu un potop de raze strălucitoare frigul greu al iernii şi ultimele pete albicioase de zăpadă. Soarele, cu a sa lumină aurie, scaldă cu fascicole luminoase căpşorul gingaş al ghioceilor, transformându-i în clopoţei de argint.

3 Alcătuiţi propoziţii în care să folosiţi pronumele demonstrativ de apropiere, de depărtare şi de identitate. Declinaţi-le la singular şi plural.

Atenție!

Aceea – pron. demonstr. de depărtare, g.fem., num.singular;
Aceia – pron. demonstr. de depărtare, g.masc., n. plural;
Acelaşi – pron. demonstr. de identitate, g.masc., n. singular;
Aceleaşi – pron. demonstr. de identitate, g.fem., num. plural;
Aceeaşi – pron. demonstr. de identitate, g.fem., num.singular;
Aceiaşi – pron. demonstr. de identitate, g.masc., n. plural.

- Stabiliți funcțiile sintactice ale pronumelor și adjectivelor pronominale demonstrative din exemplele următoare:
  - Aceia sunt eroii țării.
  - Biletul lui Alexandru este acesta.
  - Am citit o carte și mă gândesc la aceasta.
- Identificați categoriile gramaticale ale pronumelui demonstrativ.

Lucrați în grupuri!

- Alcătuiți o compunere pe tema *„Darurile pădurii”,* folosind pronume demonstrative.

§ 28. Pronumele de întărire (de accentuare) și adjectivul pronominal de întărire (accentuare). Forme, cazuri și funcții sintactice

I Terminologie:

pronume de întărire
adjectiv pronominal de întărire

Citiți cu atenție textul de mai jos:

Mircea *însuși* mână-n luptă vijelia-ngrozitoare
Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;
Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți,
Printre cetele păgâne trec rupându-și large uliți;
Risipite se-mprăștie a dușmanilor șiraguri,
Și gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri... *(Mihai Eminescu)*

- Găsiți în text pronumele studiate.
- Stabiliți ce parte de vorbire este cuvântul evidențiat.
- Ce categorii gramaticale îi corespund, după părerea voastră?

Să descoperim:

Pronumele care însoțesc un substantiv sau un pronume cu rol de a întări sau identifica persoana determinată se numesc pronume de întărire sau de accentuare.

Exemplu:

Acum vă invităm a lua *înşivă* colecţiunea cântecelor poporane, publicată de marele nostru Alecsandri. *(B.P. Hasdeu)*

pers.	**singular**		**plural**	
	masc.	feminin	masc.	feminin
I	însumi	însămi	înşine	însene
II	însuti	însăţi	înşivă	însevă
III	însuşi	însăşi	înşişi	înseşi, însele

Observați!

În limba literară pronumele de accentuare se foloseşte numai ca *adjectiv pronominal, cu funcţia de atribut adjectival*.

Exemplu: Noi *singuri (înșine)* îngrijim de muzeul satului.

Adjectivul pronominal de întărire se acordă în *gen*, în *număr* şi în *caz* cu regentul: el însuşi - *dar ea însăşi; lui însuşi - dar ei înseşi*.

Funcţiile pronumelui personal de întărire sunt aceleaşi ca şi ale substantivului.

Notă!

Forma pronumelui de accentuare *singur(ă)* este folosită în calitate de sinonim al pronumelor de întărire: *singur = însumi, însuți, însuși...*

Folosiți-vă cunoștințele!

- Citiți cu atenție textul.

A venit primăvara. Natura s-a trezit la viață: zumzetul harnicelor albine se aude în tot satul, iarba a prins colț fraged și nou, s-a dus zăpada albă, cea dintâi rândunică, venită de departe, taie albastrul cerului ca o săgeată. Copacii sunt în floare, mierla fluieră în zăvoi, câmpul a înverzit, zboară gândacei de tot neamul.

Peste tot întinsul pământului – flori, verdeaţă, copaci în floare, zumzet de albine, ciripit de păsărele. Soarele își aruncă razele pe pământ, munca este în toi. *(Vioiu Cristiana)*

- Reamintiți-vă părțile de vorbire studiate în clasa a 6-a.
- Identificați în textul de mai sus adjectivele. La ce grad de comparație sunt ele?

Exersați!

1 Identificaţi şi analizaţi pronumele de întărire, arătând persoana, genul, numărul, cazul şi funcţia sintactică:

a) „Hai mai bine despre copilărie să povestim căci ea singură este veselă și nevinovată... ” *(I.Creangă)*

b) „Și însuți ție un zeu îți pari/ Când râzi de ce se tem mai rău/ Dușmanii tăi cei tari...” *(G.Coșbuc)*

c) „Îl măcina tăcerea din jur și ca s-o sfarme măcar pe-o clipă și-a zis sie însuși...” *(I. Druță)*

2 Completaţi locurile libere cu adjectivele de întărire corespunzătoare, ţinând cont de genul şi numărul substantivelor sau al pronumelor determinate:

Elevul...; elevii...; eleva...; elevele...; gândul...; gândurile...; hotărârea ...; hotărârile...; Maria şi Ionel (ei)...; mama şi tata (ei)...; unchiul şi bunicul tău (noi)...; îţi scriu ţie...; colegă ...; vouă... prieteni.

3 Construiţi propoziţii în care substantivele *ostaş, munte,* (la nominativ şi acuzativ singular şi plural) şi *pădure, întâlnire, râu, fată* (la genitiv, dativ singular şi plural) să fie însoţite de adjectivele de întărire corespunzătoare.

Lucrați în grupuri!

■ Scrieți o compunere (de 6-8 propoziții) pe tema ***„Regimul zilei elevului”*** în care să folosiţi pronume de întărire /accentuare/ și adjective pronominale de întărire.

§ 29. Pronumele nehotărât și adjectivul pronominal nehotărât. Forme, cazuri și funcții sintactice

I Terminologie:

pronume nehotărât — **adjectiv pronominal nehotărât**
- ***simplu***
- ***compus***

■ Citiți cu atenție exemplele de mai jos:

● Nucul stătea mut, urmărindu-mi fiecare suflare, *fiecare* gând, *fiecare* pas. (I. Druță)

● „*Fiecare* ceas tihnit de azi
E plătit cu sânge de viteaz,
Pentru *fiecare* bucurie
Au căzut de-ai noștri poate-o mie.
Au căzut să fie pace, pâine
Și-o nădejde cu temei în mâine”

● *Unii* vorbesc ce știu, *alții* știu ce vorbesc.

● Ce răsare în grădină al tău este, nu a *altcuiva*.

■ Stabiliți valoarea morfologică a cuvintelor evidențiate.

■ Precizați genul, numărul, cazul și funcția sintactică.

Să ne amintim:

Pronumele nehotărât este partea de vorbire flexibilă care ține locul unui substantiv fără să dea vreo indicaţie precisă asupra obiectului.

Pronumele nehotărâte sunt:

● simple: *unul, altul, tot, mult, puţin, atât(a), cutare*;

● compuse: *vreunul, cineva, careva, ceva, câtva; oricine, oricare, orice, oricât; oarecine, oarecare, oarece; altcineva, altcareva, altceva; orişicine, orişicare, orişicât; fiecine, fiecare*.

Caracteristici:

■ Se declină după modelul pronumelui din alcătuirea fiecăruia, celelalte fiind invariabile.

Exemplu: *vreunul, vreuna, vreunuia, vreunora; cineva, cuiva* etc.

Când pronumele nehotărâte însoţesc substantivele determinându-le, sunt adjective pronominale nehotărâte.

Exemplu:

Tot omul fuge, *toată* făptura se ascunde. *(V. Alecsandri)*

Să ne amintim:

- Pronumele nehotărâte au funcţia sintactică de:
- **subiect:** 1. *Fiecare* a citit opera nemuritoare a Marelui Eminescu.
  2. Când *unul* trece, *altul* vine
  În astă lume a-l urma... *(M. Eminescu)*
- **nume predicativ:** *Altul este* al tău suflet...
- **atribut:** Mă interesează fericirea *oricui*.
- **complement:** Bucuroși le-om duce *toate*, de e pace, de-i război.
  (M. Eminescu)

Nu trebuie să se piardă cu firea nici pentru unii, nici pentru *alții*.
(E. Camilar)

Deasupra *tuturora* se ridică cine poate.
(M. Eminescu)

Folosiți-vă cunoștințele:

- Citiți cu atenție textul.

Dintre toate insectele, albinele sunt printre puținele despre care s-ar putea spune că au fost „domesticite”. Aceste vietăți harnice, care trăiesc în comunități bine organizate, sunt cunoscute încă din antichitate ca furnizori de miere, ceară și alte substanțe folositoare.

Se pare, că micuțele insecte nu și-au dezvăluit încă toate tainele și ne rezervă, încă multe surprize...

Mierea și ceara lor se folosesc în scopuri terapeutice încă din antichitate, pentru tratarea diferitor boli.

- Identificați în text cuvintele articulate și nearticulate.
- Copiați în caiete enunțurile care conțin pronume.
- Analizați morfo-sintactic două dintre ele.

Exersați!

1. Identificaţi pronumele nehotărâte, arătaţi felul lor şi analizaţi-le indicând persoana, genul, numărul, cazul şi funcţia sintactică.

a) Glia mea natală-mi pare
Altfel decât orișicare... (*V. Levițchi)*

b) Fiecare știe să câștige banul, dar nu fiecare știe să-l păstreze. (*Folcl.*)
c) Toate se schimbă în viață
Numai izvorul nu... *(Gr. Vieru)*

2 Declinaţi în propoziţii pronumele *fiecare şi oricine*.

3 Construiţi propoziţii în care pronumele *fiecare* şi *oricine* să îndeplinească diferite funcţii sintactice.

Lucrați în grupuri!

Încercați să alcătuiți o compunere-descriere a unui colțișor din natură (10-12 propoziții), folosind pronume și adjective pronominale nehotărâte, luând ca motto versurile:

„Fiecare arbor pe pământ
Are-n el ceva dintr-o vioară.”
(L. Deleanu)

§ 30. Pronumele negativ și adjectivul pronominal negativ. Forme, cazuri și funcții sintactice

I Terminologie:

pronume negativ
simplu
compus

adjectiv pronominal negativ

Citiți cu atenție exemplele de de mai jos:

- Nu se vedea nici o pasăre, nu se auzea nici un glas.
- „Pierzând timpul tău cu dulci nimicuri,/ N-ai vrea ca nime-n ușa ta să bată.” *(Mihai Eminescu)*
- „– Doamne, cumnățică-hăi, cum se pot învrăjbi oamenii din nimica toată...” *(Ion Creangă)*

Stabiliți valoarea morfologică a cuvintelor evidențiate.
Care este rolul lor în propoziție?
Ce parte de vorbire înlocuiesc?

Să descoperim:

Pronumele care neagă existenţa unei persoane sau a unui obiect se numesc **negative**: *nimeni, nimenea, nimic, nimica, niciunul, niciuna*.

Pronumele negativ exprimă lipsa obiectului. După structură, pronumele negative sunt de două feluri:

- pronume simple: *nimeni, nimic;*
- pronume compuse: *niciunul, niciuna.*

Îmbogățiți-vă cunoștințele!

Pronumele cu forme cazuale îndeplinesc funcţia sintactică de:

- **subiect:** *Nimeni* nu se plânge de greutăți.
- **nume predicativ:** Pământurile din gârlă erau *ale nimănui*.
- **atribut:** Era un om de *nimic*.
- **complement:** Scapi fusul jos, *nimic* nu zici,
  Când fusul se desfiră. *(G. Coșbuc)*
- **complement:** E toamnă, e sfârșit de toamnă și pădurea nu crede *nimănui.*

(I. Druță)

Observați!

Când însoţesc substantive, determinându-le, au rolul de adjective ***pronominale negative***.

Exemplu:

Nici un elev n-a fost absent la ore.

Adjectivul pronominal negativ determină un substantiv și se acordă cu acesta în gen număr și caz.

Exersați!

1 Deosebiți pronumele negative și adjectivele pronominale negative. Analizați-le morfologic și sintactic.

a) Nici casă, nici pădure, nici râu răcoritor,
Nimic nu se arată, pe câmpul de mohor. *(V. Alecsandri)*

b) „O mulțime de feciori de crai și de împărați au venit și nici unul din ei n-a făcut nici o ispravă.” *(I.Creangă)*

2 Identificați pronumele și adjectivele pronominale negative. Analizați-le morfologic și stabiliți funcția lor sintactică.

a) Vorba ceea: toți se plâng de bani, da de minte nimeni nu se plânge. *(Folclor)*

b) „Unii au început să-și îngroape pungile în pământ – să nu fie ale nimănui. ” *(V. Romanciuc)*

3 Faceți o scurtă descriere a plaiului natal și a destinului oamenilor lui, pornind de la versurile:

„Noi frate-i spunem omului,
Noi rău nu facem nimănui.” *(Gr. Vieru)*

Scrieţi cinci propoziţii. Folosiți pronume negative și adjective pronominale negative. Analizați morfosintactic două dintre ele.

Atenție!

Scrieţi în caiete câte două propoziţii, în care să se găsească şi următoarele forme: al / a-l; ai / a-i; cel / ce-l; cei / ce-i; voi / v-oi.

Lucrați în grupuri!

Încercați să alcătuiți o compunere (10-12 propoziții) pe tema „***Vrem pace pe pământ”***, folosind pronume și adjective pronominale negative.

§ 31. Pronumele relativ-interogativ și adjectivul pronominal relativ

I Terminologie:

Pronume relativ **adjectiv pronominal relativ**
simplu
compus

Citiți cu atenție textul de mai jos:

Limba noastră-i foc *ce* arde
Într-un neam *ce* fără veste
S-a trezit din somn de moarte
Ca viteazul din poveste.

(A. Mateevici)

- Precizați care este valoarea morfologică a cuvintelor evidențiate?
- Unde pot apărea ele? Care este funcția lor în propoziție?

Să descoperim!

Pronumele relativ apare în frază și leagă o propoziție subordonată de regenta ei.

El are un rol sintactic dublu:

a) de element de relație;

b) de parte de propoziție în subordonata pe care o introduce.

Exemplu:

- Cine știe carte are patru ochi.
- Vino-n codrul la izvorul

Care tremură pe prund... *(Mihai Eminescu)*

- Pronume relative:
  - *simple:* care, cine, ce, cât (câtă, câți, câte);
  - *compuse:* cel ce =cine, cea ce = ce, cei cu = cine, cele ce=ce.

Funcțiile sintactice ale pronumelor relative sunt:

***Subiect*:** M-a întrebat *cine* m-a căutat.

Nume predicativ: Nu știu *cine* este.

***Atribut*:** Mă gândesc *al cui* este acest teren.

***Complement*:** Am aflat *pe cine* așteptați.

Știu *cu cine* ai vorbit.

Știu *precum cine* te porți...

- ***Pronumele interogativ*** apare în propoziții interogative și ține locul substantivului așteptat ca răspuns la întrebare.

Funcțiile sintactice ale pronumelor interogative sunt:

Subiect: *Care* m-a strigat?

Nume predicativ: *A cui* este scrisoarea?

Atribut: *Al cui* este acest teren?

Complement: *Pe cine* așteptați?

- ***Pronumele interogativ și adjectivul relativ*** determină un substantiv și se acordă cu acesta în gen număr și caz.
- ***Adjectivul interogativ și adjectivul relativ*** îndeplinesc funcția sintactică de atribut adjectival.

Exemplu:

- Știam ***al cărui*** tată n-a venit la ședință.

Exersați!

1. Identificaţi pronumele interogative şi relative din următoarele texte. Explicaţi rolul stilistic al repetării lor:

a) Cine cântă la fereastra cu perdele-nflorate,
Că nu-i cântec de femeie
Şi nici cântec de vioară...
Cine-aruncă pe fereastră note vagi,
Desperecheate,
Dintr-o veche melodie,
Care urcă
Şi coboară? *(I. Minulescu)*

2. Efectuați analiza morfo-sintactică a pronumelor relative și interogative din exemplele ce urmează:

Multe trec pe dinainte,

În auz ne sună multe,
Cine ține toate minte
Și ar sta să le asculte?... *(M. Eminescu)*

3 Declinaţi în propoziţii pronumele *care* şi *cine*.

Lucrați în grupuri!

Încercați să alcătuiți o compunere (6-8 propoziții) pe tema ***„Natura e în pericol!”***, folosind pronume și adjective pronominale relativ-interogative.

§ 32. Locuțiunea pronominală. Funcțiile sintactice

I Terminologie:

locuțiune pronominală

Să descoperim!

Locuțiunile pronominale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar în alcătuirea cărora intră, de obicei, unul sau mai multe pronume, având valoarea unui pronume.

Exemple: cine știe cine (cineva), cine știe ce (ceva), nu știu ce (ceva), nimica toată, te miri ce, nici cât negru sub unghie (nimic), nici țipenie de om (nimeni).

Caracteristici:

- grupul de cuvinte are sens unitar; nu se poate analiza separat;
- are valoarea unui pronume; îndeplinește funcțiile sintactice ale pronumelor.

Folosiți-vă cunoștințele!

Citiți cu atenție textul.

Zâna Verii a îmbrăcat toată natura în culorile ei preferate. Oamenii și natura sărbătoresc venirea ei.

A sosit pe meleagurile noastre în trăsura ei de raze de soare, trasă de doi fluturi colorați… Ea poartă o rochiță țesută cu fir de aur…. Vrea să poposească la noi ceva timp…

Dar, nu peste mult timp, vara pleacă și sosește toamna cu norii grei, care își poartă ploile ei reci, cu frunze cărămizii, cu fructe care te îmbată cu mirosul lor înmiresmat. În livezi așteaptă coșuri pline cu mere, pere, prune și alte roade din belsug…

- Redactaţi textul, folosind locuţiuni pronominale.

Exersați!

1 Identificați locuțiunile pronominale din următorele exemple:

a) Nu știu ce altceva aș mai putea face.
b) Spunea ba una, ba alta și timpul trecea.
c) Imi aminteam de una, de alta.
d) Nu se poate să crezi una ca asta.

2 Găsiți trei locuțiuni pronominale negative, sinonime cu pronumele negativ *nimic*.

3 Găsiți sinonimele următoarelor locuțiuni pronominale:

nici cât negru sub unghie, cât păr în palmă, cât păr pe broască, nici picior de om, nici țipenie de om, nici cât să chiorăști un șoarece.

Lucrați în grupuri!

- Alcătuiți o compunere de volum mic pe tema ***„Locuința mea”,*** folosind diferite tipuri de pronume, adjective pronominale și locuțiuni pronominale.

Analiza pronumelui:

1. Pronume (personal, personal de politeţe, reflexiv, posesiv, de întărire, demonstrativ, nehotărât, relativ, iterogativ, negativ).

2. Categoriile gramaticale: persoana, genul, numărul, cazul.

3. Funcţia sintactică (subiect, nume predicativ, parte secundară de propoziţie: atribut, complement).

Model: Bunica a venit la ***noi*** în ospeţie.

Noi – pronume personal accentuat, persoana I, numărul plural, cazul Ac., funcția sintactică complement.

Test de evaluare a cunoştinţelor

1. Stabiliți șirul în care toate pronumele sunt personale:
a) mie, pe voi, -ți, le, noi; b) pe sine, -ți, -și, meu, pe tine; c) dânsul, pe sine, -le, mi-, însumi;

2. Identificați valoarea morfolgică și funcția sintactică a cuvântului subliniat din exemplul:
Tu ai răspuns repede scriind frumos.
a) pronume personal de politețe, subiect; b) pronume personal, subiect; c) pronume demonstrativ, atribut.

3. Identificați valoarea morfologică și cazul cuvântului „cui” din enunţul:
„Hai la casa ***cui*** ne are.”
a) pronume relativ în cazul dativ; b) pronume relativ în cazul genitiv; c) adjectiv pronominal relativ în cazul genitiv.

4. Stabiliti funcția sintactică a cuvântului „lui” din enunțul:
„Limba unui popor este istoria ***lui***”. *(Gr. Vieru)*
a) atribut, c. G.; b) complement, c. G.; c) complement, c.D.

5. Precizați valoarea morfologică a cuvântului evidențiat din enunțul:
„Acolo este țara mea/ Și neamul ***meu*** cel românesc”.
a) pronume posesiv; b) pronume personal; c) adjectiv pronominal posesiv.

6. Indicaţi exemplul care conţine pronume reflexiv:
a) El mă privește lung. b) Eu mă gândesc la tine. c) Mă Ioane, tu nu-nțelegi ce-ți spun?

7. Identificați tipul și funcția sintactică a pronumelui din enunţul:
„Nu şedea că-ţi şede norocul” .
a) personal – complement în dativ; b) personal – atribut pronominal în dativ; c) reflexiv - atribut pronominal în dativ.

8. Identificați valoarea morfologică a subiectului din enunțul:
„Venea anume Dumnealui să ne viziteze în orice duminică”.
a) pronume de politeţe; b) substantiv propriu; c) substantiv comun.

9. În enuţul: *„I-am dat adresa celuilalt, nu pe a ta”*, cuvântul „*celuilalt*” este:
a) atribut pronominal în genitiv; b) atribut adjectival în acuzativ; c) complement în dativ.

10. Alegeți variantele în care toate pronumele sunt ortografiate corect:
a) mi-e totuna, m-ă recunoaște, sar duce;
b) văzând-o, i-i cald, șia cumpărat.;
c) d-ta, d-lui, d-voastră.

11. Identificați tipul și funcția sintactică a pronumelui din enunțul:
„Vai de pasărea ce scapă din colivie și cade în laț.”
a) pronume personal, complement; b) pronume relativ, subiect; c) pronume de accentuare, atribut;

12. Indicaţi seria care conține numai pronume posesive:
a) mie, a ta, vouă, a lor;
b) nimeni, altcineva, înșivă;
c) ai mei, al nostru, a voastră.

Numeralul
§ 33. Numeralele cardinale simple și compuse. Valorile morfologice și funcțiile sintactice

I Terminologie:

Numerale:
cardinale **ordinale**

Reţineţi!

Numeralul *este partea de vorbire flexibilă care exprimă un număr, determinarea numerică strictă a obiectelor sau ordinea lor prin numărare.*

Exemplu: Opt şi cu opt este egal cu şaisprezece. În clasă sunt cincisprezece fete şi paisprezece băieţi. Primul elev din clasa noastră a ocupat locul al doilea la olimpiadă.

Numeralele se clasifică în:

a) **numeral cardinal**

b) **numeral ordinal**

Îmbogățiți-vă cunoștințele!

Numeralul cardinal exprimă un număr abstract sau o cantitate concretă de obiecte și răspunde la întrebările câți? câte?

După alcătuire, numeralele se împart în:

- simple: de la 1 la 10, zero, sută, mie, milion, miliard;
- compuse: restul.

Numeralele cardinale unu (una), doi (două) şi compusele, în componenţa cărora intră, au forme diferite după gen.

Numeralele de la doi în sus se declină la fel;

Când apar fără articolul demonstrativ, numeralele cardinale în genitiv sunt însoţite de prepoziţia *a*, iar în dativ de prepoziţia la: Caietele *a* doi dintre ei au fost controlate. Le-am dat *la* doi dintre prieteni un mic cadou.

Numeralele zece, sută, mie se comportă ca substantive feminine; zero, milion, miliard - ca substantive neutre.

Numeralul are valoare adjectivală:

- când determină un substantiv, se acordă în gen, număr şi caz cu acesta: *Trei* colegi vor merge la olimpiadă.

Funcţiile sintactice:

- numeralul cardinal cu valoare adjectivală are funcţia sintactică de atribut adjectival;
- numeralul cardinal cu valoare substantivală poate avea funcţiile sintactice ale substantivului:

- ***subiect*: *Zece* au venit în curtea şcolii.
- ***nume predicativ*:** Colegul meu este *primu*l din clasă.
- *atribut*: Plecarea *celor doi* ne-a întristat.

Cadoul *celor doi* era grozav.

- complement: I-am admirat *pe cei doi*.

Citiți cu atenție textul.

Primele zile de primăvară au fost frumoase. Covorul argintiu de zapadă s-a topit. Acesta este primul semn al primăverii. Ghioceii o mulțime și șase brânduşe firave, sub un copac, își scot capul din ultimele petece de zapadă.

În pădurea de la marginea satului răsună cântecul păsărilor acompaniate de susurul unicului izvor din pădure.

Concertul primăverii a început și miile de fire subţiri de iarbă încep să coloreze natura.

- Identificați în text numeralele. Indicați tipul lor.
- Copiați în caiete trei enunțuri care conțin numerale. Efectuați analiza lor morfologică.

Exersați!

1 Scrieţi cu litere cifrele din propoziţiile de mai jos:

Casa mea este la numărul 15.
Maşina 134 şi tramvaiul 18 se întâlnesc la capătul şoselei.
Am citit „1001 de nopţi”.
Am ajuns al 8-lea.

2 Subliniați numeralele cardinale din textele următoare. Indicați funcţia lor sintactică:

a) Doi nourași se jucau de-a mijatca cu soarele.
b) Răspunsurile celor trei au fost convingătoare.
c) Le-am spus celor doi vestea.
d) I-am lăudat pe cei opt pentru purtarea lor.

3 Înscrieți în două coloniţe numeralele cardinale după modul de formare (compunere prin sudare; compunere prin alăturare):

douăzeci, treisprezece, o sută trei, patruzeci, două sute opt, o mie nouă sute trei, optzeci, nouăsprezece, o mie zece, două mii șapte sute.

Identificați din câte rădăcini s-a format fiecare numeral cardinal.

4 NUmiţi cinci opere în titlul cărora întâlnim numerale cardinale.

Lucrați în grupuri:

- Alcătuiți o scurtă notă autobiografică, în care să precizați:
  - data nașterii; vârsta; clasa.
- Alcătuiți o scrisoare în care să transmiteți bunicii o rețetă culinară.
- Scrieți un afiș pentru un concurs sportiv în care să îndicați:
  - data când are loc; locul unde se va desfășura;
  - câte premii se vor acorda; prețul biletului.

§ 34. Numeralul colectiv. Numeralul fracționar

I Terminologie:

numeral colectiv.
numeral fracționar

- Citiți cu atenție textul de mai jos:

,, ***Amândoi*** suntem de-o mamă,
De-o făptură și de-o seamă,
Ca doi brazi într-o tulpină,
Ca doi ochi într-o lumină.
Amândoi avem un nume.
Amândoi o soartă-n lume.
Eu ți-s frate, tu-mi ești frate,
În noi doi un suflet bate! *(V. Alecsandri)*

- Precizați ce exprimă cuvintele evidențiate.

Numeralele care exprimă gruparea obiectelor în spațiu sau timp și răspund la întrebările *în câți? în câte?* se numesc ***numerale colective***.

Îmbogățiți-vă cunoștințele!

Caracteristici:

Forme:

simple: ambii;

compuse: tustrei, câteștrei, toți trei.

Categoria **genului** apare la formele: amândoi/amândouă, ambii/ambele.

Caz: N. Ac. (pe) amândoi, amândouă; ambii, ambele;

G. D. (al) amânduror(a); ambilor, ambelor.

Pentru celelalte numerale, G. D. se exprimă cu prepoziția ***la***. Exemplu: Au înmânat premii ***la tuspatru***.

Să descoperim!

Numeralele colective amândoi, amândouă sau ambii, ambele; tustrei, tuspatru, tuscinci sunt formate din numerale cardinale şi *tus-*, provenit din cuvântul *toţi*); câteşitrei, (câteşitrele).

Numeralele *amândoi (amândouă), ambii (ambele)* au la G.D. formele: *amânduror (a), ambilor (ambelor);*

Observați!

- Când are valoare adjectivală, numeralul *amândoi (amândouă)* poate sta atât după substantiv, cât şi înaintea lui, în prima situaţie pierzându-l pe *a-* de la G. D. Se construieşte întotdeauna cu un substantiv articulat:

amânduror copiilor;
copiilor amândurora;

- Numeralele colective au valoare adjectivală, când însoţesc un substantiv (*Tustrei fraţii au venit*), sau valoare substantivală, când nu arată numărul obiectelor denumite printr-un substantiv (*Tustrei erau harnici*).

Folosiți-vă cunoștințele!

Citiți cu atenție textul.

Școala în care învăț este mare. Clădirea are două etaje, iar clasa în care învăţ eu se află la etajul întâi. Este o sală de clasă cu 24 bănci, deşi noi suntem în total 22 elevi. Colectivul clasei mele este format din 12 colegi şi 10 colege, toţi suntem locuitori ai aceluiaşi sat. Unii dintre colegii mei de clasă sunt chiar vecini, din acest motiv cu toţii ne înţelegem foarte bine.

- Identificați în text numeralele.
- Scrieți cu litere numeralele din text, indicați tipul lor.
- Transformați numeralele scrise în caiete în numerale ordinale.

Exersați!

1 Identificaţi numeralele colective din exemplele de mai jos. Arătaţi părţile lor componente şi daţi exemple de acelaşi fel:

a) Din tuspatru părţi a lumii se ridică-nalt pe ceruri,
Ca balauri din poveste, nouri negri, plini de geruri. *(V. Alecsandri)*
b) Se duse trei asalturi redutei neînvinse,
Tustrele îndrăzneţe şi crunte, dar respinse. *(V. Alecsandri)*

2 Recunoaşteţi numeralul colectiv. Precizaţi formele pe care le are la genitiv-dativ:

Doi bărbaţi din convoi au îngenunchiat în noroi... Se-nclină şi se roagă la soldaţi... Amândorura le-au crescut mari, bărbile. *(Z. Stancu)*

3 Identificați numeralele colective. Comentați formarea, ortografia și funcția lor sintactică.

a) Craiul, primind cartea, îndată chemă tustrei feciorii înaintea sa. *(I. Creangă)*

b) Și se însurară feciorii toți trei și luară trei surori. *(Folclor)*

c) Stăteau tușșapte fântânele la rând... . *(M. Sadoveanu)*

Numeralul fracționar

Numeralele care exprimă o parte sau o fracțiune dintr-un întreg și răspund la întrebările în cât? în câtă? a câta parte? se numesc ***numerale fracționare****.*

Exemplu: *o doime, un sfert, două treimi, jumătate, un sfert,* etc.

Se formează de la numeralele cardinale (în afară de unu) + sufixul substantival ***– ime***: *doi + ime = doime, zece+ ime + zecime,* etc.

Se mai formează de la numeralele ordinale urmate de substantivul ***parte***: *a doua parte, a zecea parte, a suta parte*.

Funcțiile sintactice ale numeralelor colective:

Subiect: *O treime* e mai mică decât o doime.

Nume predicativ: Eminenții alcătuiau *un sfert (o pătrime)* din clasă.

Complement: Nu putem împărți *o cincime* la doi fără rest.

La spectacol m-am întâlnit *cu jumătate (o pătrime)* din colegi.

Exersați!

1 Alcătuiți propoziții cu îmbinările propuse:

O pătrime din pâine, o șesime din suprafață, o zecime din venituri, trei pătrimi din populație, un sfert din roadă, peste două treimi din colegi.

- Subliniați numeralele fracționare.
- Explicați formarea numeralelor și funcțiile sintactice.

2 Determinați valoarea substantivală (sau adverbială) a cuvintelor: *jumătate, sfert, pătrar*. Explicați sensul expresiilor:

A face ceva pe jumătate, un pătrar de lună, a crede pe jumătate, un sfert de oră, om o dată și jumătate, a vorbi cu jumătate de gură, a nu ști nici un sfert, jumătate în glumă, a se duce cu inima pe jumătate.

2 Scrieţi după dictare. Explicați punctuația și ortografia cuvintelor scrise prin cratimă:

– Maică Sfântă Vinere, iată că mi-am ales lucru pe cât face slujba mea.

– Ia-l, fata mea, dacă n-ai voit să-ţi iei altceva mai frumos, şi du-te cu Dumnezeu! (*P. Ispirescu)*

Lucrați în grupuri!

Alcătuiți o compunere (8-10 propoziții) pe tema ***„O lecție de matematică”***, folosind numeralele studiate.

§ 35. Numeralul multiplicativ. Numeralul distributiv. Numeralul adverbial

I Terminologie:

numeral multiplicativ
numeral distributiv
numeral adverbial

Numeralul multiplicativ

Să descoperim!

Numeralele care arată în ce măsură crește o cantitate și răspund la întrebarea *cum?* se numesc ***numerale multiplicative***.

Exemplu: *îndoit, întreit, înzecit, însutit, înmiit*.

Caracteristici:

- Numeralul multiplicativ care determină un substantiv are *valoare adjectivală* (*bucurie **îndoită***): A câștigat un *salariu **dublu***.
- Când determină un verb are *valoare adverbială* (*muncea **înzecit***): El *a muncit **înzecit*** luna aceasta.
- Se formează: prefixul *în-* + numeralul cardinal +sufixul *- it* = *îndoit, însutit, înzecit* etc.–
- **Funcţia sintactică:**

Nume predicativ: Munca plugarului primăvara este *înzecită*.
Atribut: A fost un geamăt *întreit*.
Complement: Cine muncește îndoit primește *înzecit*.

Numeralul distributiv

Să descoperim!

Numeralul care exprimă repartizarea sau gruparea numerică a obiectelor și răspunde la întrebările *câte câți? câte câte?* se numeşte ***numeral distributiv.***

Exemplu: *câte unul, câte doi, câte trei*...

Caracteristici:

- Are valoare adjectivală sau valoare substantivală şi îndeplineşte aceleaşi funcţii sintactice ca şi adjectivul sau substantivul (Ședeau în rând ***câte trei*** elevi – *valoare adjectivală*), (***Câte patru*** se îndreptau spre clasă - *valoare substantivală*).
- Formarea numeralului distributiv: adverbul *câte* + numeral cardinal:(*câte doi, câte cinci*, etc.).
- Numeralele distributive au **funcţia sintactică** de:

Subiect: *Câte unul* întreba câte ceva din când în când.
Atribut adjectival: *Câte trei* elevi se întreceau la fugă.
Nume predicativ: La dansuri copiii erau *câte doi*.
Complement: Ei au plecat în drumeție *câte doi*.

Numeralul adverbial

Să descoperim!

Numeralul care arată numărul sau ordinea repetării unei acțiuni și răspund la întrebările *de câte ori? a câta oară?* se numeşte ***numeral adverbial***.

Exemplu: *o dată, de două ori...*

Tabloul acesta este *de trei ori* mai mare decât celălalt.

Sora mea şi-a sporit *de două ori* mai repede economiile decât mine.

Caracteristici:

- Se formează de la numeralele cardinale precedate de prepoziția ***de*** și urmate de substantivul *ori* (uneori - *oară*): *de două ori – a doua oară*, *de opt ori – a opta oară*
- Se mai poate forma de la multe numerale nehotărâte: *de multe ori, de câteva ori, de puține ori, a câta oară,* etc.

Folosiți-vă cunoștințele!

- Priviți imaginile. Alcătuiți o compunere despre vară, folosind expresiile propuse și numeralele studiate.

Razele fierbinţi coc grânele, spice de aur, livezi îmbelşugate, pajişti odihnitoare, se seceră, se treieră, se culeg cireşe, vişine, piersici şi caise, soarele îşi trimite cu dărnicie razele, florile te întâmpină cu parfumul lor, aurul holdelor, săgeţile de foc ale soarelui, soarele arde ca un cuptor, a acoperit cu aur greu spicele de grâu şi secară, florile de câmp s-au culcat în căpiţele de fân parfumat, flori albastre de cicoare, mai curate ca albastrul cerului, valurile de grâu, se înalţă cântecul greierilor, mireasma grâului copt.

Exersați!

1. Construiţi propoziţii în care numeralul multiplicativ *îndoit* să determine un substantiv cu valoare de adjectiv şi un verb cu valoare de adverb.

Exemplu: *bucurie îndoită; muncesc înzecit*.

2. Identificaţi numeralele distributive şi precizaţi funcţia lor sintactică:

a) Pe urmă şapte zile de-a rândul, a ouat câte un ou, în tot şapte ouă mici ca nişte cofeturi şi a început să le clocească. *(I. Al. Brătescu-Voineşti)*

b) În frig şi noroi
Trec hoţii-n convoi, câte doi,
Cu lanţuri târâş de picioare. *(T. Arghezi)*

3 Construiţi propoziţii cu numerale distributive care să aibă valoare adjectivală şi substantivală; stabiliți funcţiile lor sintactice.

Lucrați în grupuri!

Alcătuiți o compunere (10-12 propoziții) pe tema ***„În livadă”***, folosind toate tipurile de numerale studiate.

§ 36. Numeralele ordinale. Valorile morfologice și funcțiile sintactice

Lucrați în grupuri!

Numeralul ordinal *indică ordinea sau locul obiectelor (în spațiu sau în timp) și răspund la întrebările al câtulea? a câta?*

După alcătuire, ele se împart în:

simple: formate dintr-o singură rădăcină (*primul, cel dintâi, al doilea, al sutălea* etc);

compuse: formate din două sau mai multe rădăcini (al douăzeci și treilea, al patruzecelea etc.).

Caracteristici:

- Pentru numeralul ordinal *unu* există trei numerale corespunzătoare: *întâi, (cel) dintâi şi primul / întâia, cea dintâi, prima*.
- Celelalte numerale ordinale se formează de la numeralul cardinal, la care se adaugă:
  - pentru genul masculin şi neutru: articolul posesiv *al* + articolul hotărât *le*= ***al*** trei-***le***-a,\
  - pentru genul feminin: articolul posesiv *a* + articolul hotărât *a*: ***a*** trei-***a***.
- Numerale ordinale (spre deosebire de cele cardinale) se folosesc numai cu ideea de singular, deoarece indică întotdeauna locul de ordine al unui singur obiect: *primul sportiv, al paisprezecelea sportiv, al o sută douăzeci și cincilea sportiv* etc.

Funcţiile sintactice ale numeralelor ordinale:

valoare adjectivală – **atribut**: Colegul meu s-a situat pe locul *al doilea*.

valoare substantivală – **subiect**: *Al doilea* n-a mai participat la etapa finală a concursului.

nume predicativ: Şi scurtă vorbă: unde erau trei, eu eram *al patrulea*. *(I.Creangă)*

atribut: Meritul celui de-*al doilea* nu poate fi pus la îndoială.

complement: M-am adresat *primului*.

Citiți cu atenție textul.

În ziua de 24 iunie, calendarul popular consemnează sărbătoarea cunoscută în Bucovina sub denumirea de Sânziene.

Bătrânii povestesc că demult, demult, într-un sătuc de la marginea pădurii, trăia o fată foarte harnică și frumoasă. Înaltă și zveltă, cu părul bălai și ochii albaștri luminoși și blânzi, fata era plină de dragostea celor din jur. Ea se numea Sânziana. Sânzienele erau considerate a fi niște femei frumoase, adevărate preotese ale soarelui divinități nocturne ascunse prin pădurile întunecate, neumblate de om.

Sanzienele sunt un simbol al verii, deoarece perioada lor de maximă înflorire este identică cu perioada maximă de strălucire a soarelui, vara.

Răspândite în toată țara, sunt cunoscute și sub numele de Drăgaica.

- Identificați în text substantivele. Reamintiți-vă ce știți despre substantive.
- Analizați morfosintactic trei substantive.
- Ce știți despre sărbătoarea Sânzienelor?

Exersați!

1 Identificați numeralele ordinale. Determinați genul, numărul, cazul, funcția sintactică.

a) Atunci iedul mezin – care era acum și cel dintâi și cel de pe urmă – sare iute și-i deschide ușa. *(I. Creangă)*

b) Om învățat e întâi cine nu știe nimic, al doilea cine știe și se miră singur, al treilea cel care, știind ceva, nu se mai miră. *(N. Iorga)*

2 Alcătuiți patru propoziții cu numeralul *trei* astfel ca el:

- să arate ordinea;
- să însoțească substantive de genuri diferite;

Lucrați în grupuri!

Alcătuiți o compunere (8-10 propoziții) pe tema *„La o competiție sportivă”*. Folosiți tipurile de numerale studiate.

Analiza numeralului:

1. Numeral cardinal (propriu-zis, colectiv, multiplicativ, distributiv, fracționar, adverbial) sau ordinal.

2. Simplu sau compus.

3. Funcţa sintactică: subiect, nume predicativ, atribut, complement.

Model: *Cincisprezece* elevi au plecat în excursie.

Cincisprezece – numeral cardinal propriu-zis, compus, funcția sintactică atribut.

Teste pentru evaluarea cunoștințelor

1. În exemplul: Când *doi* se ceartă, *al treilea* câștigă. *(Proverb)* cuvintele evidențiate au valoare morfologică de:
a) substantive; b) numerale; c) pronume.

2. Menţionaţi forma corectă a numeralelor 18,14,15:
a) optâsprezece, patrusprezece, cincisprezece; b) optisprezece, cinsprezece, paisprezece; c) optsprezece, paisprezece, cincisprezece.

3. Alegeţi seria care conţine numai numerale cardinale colective:
a) amândoi, tustrei, ambii; b) îndoit, întreit, de trei ori; c) doi, trei, câte doi.

4. Indicaţi seriile care conţin numai numerale ordinale:
a) tustrei, primul, două treimi; b) prima, cinci, câte patru; c) întâiul, a doua,al şaselea.

5. Indicaţi partea de vorbire şi funcţia sintactică a cuvântului evidențiat din enunţul: „Eu eram al patrulea.”
a) numeral cardinal, atribut; b) numeral ordinal, nume predicativ; c) numeral adverbial, subiect.

6. Numeralul colectiv are funcția sintactică de atribut în enunțul:
a) Pe amândoi i-am întâlnit. b) Posturile pentru amândoi se păstrează. c) Amândoi au fost menționați drept câștigători.

7. Stabiliți cazul la care se află numeralul din exemplul: Casa celor doi bătrânei era bine îngrijită.
a) genitiv; b) dativ; c) acuzativ.

8. Identificați valoarea morfolgică a cuvântului subliniat din exemplul: Un porumbel și două rândunele zboară deasupra casei mele.
a) articol; b) adjectiv pronominal; c) numeral.

9. Identificați tipul numeralului din enunţul: „Grauri negri stau la pândă/ Pe-orice creangă câte opt.” *(V. Alecsandri)*
a) numeral multiplicativ; b) numeral distributiv; c) numeral adverbial.

10. În enuţul: „Cine muncește *îndoit* primește *înzecit*.” *(Proverb)*, numeralele multiplicative evidențiate au valoare:
a) adjectivală; b) sbstantivală; c) adverbială.

11. Precizați ce arată numeralele evidențiate în exemplul: Viteazul moare *o* singură *dată*, fricosul – *de o mie de ori*.
a) gruparea numerică a obiectelor; b) în ce proporție crește o cantitate; c) de câte ori se înfăptuiește o acțiune.

12. Identificați enunțul care conține un numeral:
a) O dată importantă din viață a devenit ziua onomastică. b) A fost odată un împărat putred de bogat. c) A bătut în poartă o dată, de două ori, de trei ori...

Comunicarea orală şi scrisă

Normele de conversație:

E important să știți că într-o comunicare trebuie:

- să fii amabil, respectuos;
- să asculți cu atenție interlocutorul, fără a-l întrerupe;
- să-l stimulezi să-și exprime părerile;
- să-l asculți cu atenție;
- să știi a-ți exprima dezacordul cu poziția interlocutorului, fără să-l jignești;
- să nu vorbești neîntrebat;
- să nu întrebuințezi cuvinte brutale;
- să vorbești și despre ceea ce este interesant și pentru interlocutor.

Stilurile funcționale ale limbii

- ***stilul oficial (juridico-administrativ)***
- ***stilul ştiinţific***
- ***stilul artistic (beletristic)***
- ***stilul publicistic (gazetăresc)***

Stilul oficial (juridico-administrativ) se întrebuinţează în sfera relaţiilor oficial-justiţie, administraţie, diplomaţie etc. Este reprezentat de o categorie largă de texte (legi, hotărâri judecătoreşti, documente politice, autobiografie, curriculum vitae, proces-verbal, cerere, etc.)

Exersaţi!

1. Citiți cu atenție. Copiați numai textul scris în stil oficial.

a) Frumoasă e natura, frumoasă dimineaţa,
Plăcut este al undei murmur melodios:
Şi roua, şi zefirul, şi floarea, şi verdeaţa,
Dar lumea nimic n-are ca tine de frumos. *(Gr. Alexandrescu)*

b) Legea Ucrainei despre „Cartea Roșie a Ucrainei”;
Articolul 3, Noțiunea „Cartea Roșie a Ucrainei”

• Cartea Roșie a Ucrainei este un document oficial de stat care conține listele cu specii de păsări și animale pe cale de dispariție de pe teritoriul Ucrainei.

Stilul ştiinţific este folosit în studii şi lucrări ştiinţifice, articole, monografii, referate, comentarii, analiză de text, manuale etc.

Exersaţi!

1. Continuați rândurile cu termenii necesari:

– matematică: ecuație, triunghi,…
– medicină: fractură, aspirină,…
– sport: antrenor, hokey,…
– istorie: epocă, imperiu,…
– lingvistică: prefix, verb,…

2. Citiți problema pe care a alcătuit-o un elev din clasele primare:

Într-un coș erau 9 mere mari și roșii. Ionel a luat un măr, l-a spălat bine și l-a mâncat. Ce gustos era! Câte mere au rămas în coș?

- Redactați textul problemei.
- Ce stiluri au fost confundate?
- Ce stil ați folosit?

Stilul artistic (beletristic) este specific operelor literare în proză şi în versuri: nuvele, poezii, schițe, romane, fabule, basme, memorii, jurnale, eseuri, amintiri etc.

Exersaţi!

1. Alcătuiți o minicompunere din 6-7 enunțuri pe tema: „***La plajă***”.
Căutați în DEX sensul cuvântului „plajă” și scrieți-l în caiete.
• În ce stil este scris acest text?
• Care este deosebirea dintre textul vostru şi definiţia din DEX?

2. Faceți o comunicare orală pe tema: „***Anotimpul meu preferat***”. Folosiți figurile de stil studiate: epitetul, comparația, metafora etc.

Stilul publicistic (gazetăresc) este caracteristic mijloacelor de comunicare în masă: ziare, reviste, televiziune, radio (articol de ziar, corespondenţă, ştire, schiță, portret, reportaj, recenzie, publicitate, comunicat, interviu etc.)

■ Citiți anunțul de mai jos:

Anunț!

Stimați profesori, dragi elevi!

Astăzi, 1 martie, în sala de festivități a școlii va avea loc omagierea scriitorului român Ion Creangă. Sunt invitați profesorii și elevii claselor mijlocii și superioare.

Începutul – la orele 15.00 . *Conducătorul cercului literar.*

• Alcătuiți un anunț despre un eveniment important în școala voastră.

Formele comunicării orale

Comunicarea monologată şi comunicarea dialogată

■ Citiți cu atenție exemplele:

a) Bine-ar fi s-o pot scoate la capăt, măcar aşa, cu mama şi cu mătuşa Măriuca, gândeam eu, bătându-mi-se inima ca într-un iepure…*(I. Creangă)*

b) – Bine, am să scriu, Vitorie. Ştiu eu ce să spun.
– Atât am vrut; pe urmă facă ei ce-or şti, că eu n-aştept de la dânşii sprijin.
(M. Sadoveanu)

c) Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă,
Aş vrea să zbor şi rana din pulpă nu mă lasă... *(V. Alecsandri)*

• Care este forma de comunicare în exemplele de mai sus: dialog sau monolog?

■ **Comunicarea orală se realizeaeză în două feluri:**
• prin dialog;
• prin monolog.

■ Care sunt elementele fără de care o comunicare orală nu poate avea loc?
• Emiţătorul – sursa de informaţie, sursa mesajului;
• Receptorul – destinatarul informaţiei;
• Mesajul – semnalele verbale sau nonverbale pe care emiţătorul le transmite receptorului;
• Codul – sistemul de semne cu ajutorul căruia se construieşte mesajul (limba naturală, alfabetul Morse, semnele de circulaţie, alfabetul surdo-muţilor etc.;
• Canalul – aer, telefon, radio, televizor, internet;
• Contextul – circumstanţele în care are loc comunicarea, timpul, locul.

■ Ce este situaţia de comunicare?

Situaţia de comunicare constă în transmiterea unei informaţii vizând gânduri, opinii, stări, fapte, evenimente etc.

Monologul şi dialogul

■ Citiți cu atenție dialogul:

Luluța.

– Ei, zău, tare-mi pare bine... Fluturaș, vin' lângă mine...Ah, ascult'al meu cuvânt , că și eu sunt ca și tine singurică pe pământ! Nu zbura, nu zbura, stăi...

Guliță. (căutând pe sus)

– Iată-l, iată-l! măi, măi, măi!

Luluța.

– Tare-i sprinten și frumos.

Guliță.

– Când pe sus îi, când pe jos. *(V. Alecsandri)*

• Numiți personajele care participă la dialog.

• Ce semne de punctuație s-au folosit?

Rețineți!

Dialogul este o formă de comunicare, un mod de expunere care constă în convorbirea dintre două sau mai multe personaje.

Structura de bază a dialogului e perechea de replici în care o replică aparţine unui emiţător, iar replica următoare aparţine celui care fusese receptor.

Dialogul este principala *modalitate de exprimare* în textul dramatic.

■ Semnele de punctuaţie în dialog:

• În dialog, vorbirea fiecărei persoane se scrie din rând nou.

• Înaintea fiecărei replici se pune linia de dialog, fără a mai folosi ghilimelele.

• La cuvintele autorului ce însoţesc replicile se folosesc aceleaşi semne de punctuaţie precum în cazurile similare la vorbirea directă.

Exersaţi!

1. Alcătuiți un dialog dintre membrii cercului dramatic, apelând la imaginile date:

Atenție!

■ Pentru ca un dialog să se desfășoare în bune condiții, respectați următoarele reguli:

• ascultați-l și priviți-l atent pe partener;
• nu-l întrerupeți și nu vorbiți în același timp cu el;
• nu vorbiți mai mulți în același timp;
• prin replicile voastre, faceți ca dialogul să avanseze;
• vorbiți clar și concis.

Rețineți!

Monologul este un mod de expunere, o formă de comunicare în cadrul căreia un personaj îşi exprimă gândurile, sentimentele fie "vorbind cu sine însuşi", fie producând o replică de dimensiuni ample și care nu aşteaptă un răspuns.

De exemplu: regula unei declaraţii de presă e ca o persoană să vorbească, iar cei prezenţi să asculte, fără să pună întrebări.

Monologul este specific genului dramatic, mai rar genului epic sau liric.

■ Caracteristici:

- Nu are replici şi nici destinatar.
- Se desfăşoară în situaţii restrânse.
- Are dimensiuni variate.
- Sunt specifice exclamaţiile.
- Este specific operelor literare.
- Poate lua forma unei povestiri.

Principalele tipuri de monolog sunt:

- *interior* (se desfăşoară în gând şi este adresat sinelui).
- *exterior*

Monologul interior sau *literar* ajută la caracterizarea unui personaj, poate reda gândurile, sentimentele etc, unui personaj spre a le aduce la cunoștință cititorului sau spectatorului.

Monologul exterior este adresat unei persoane sau unui grup-ţintă, prezent în emisiuni TV, radio, expuneri, clasă etc.

■ Recunoașteți dialogul și monologul în text.

Odată Guguţă venea de nu ştiu unde. Pe lângă moară iaca se întâlneşte cu o fetiţă din clasa întâi cu cărţile subsuoară. Era vânătă de frig.

– Dă să le duc eu, arată Guguţă spre cărţi.

– Tu? Îl măsoară fata cu ochii, dar, în loc să spună „nu”, i le dă, apoi îşi vâră mâinile în mâneci şi haide-hai după Guguţă. Rămâne în urmă o casă, două... Merge băiatul, dar un gând nu-i dă pace: „Dacă n-am geantă, îşi zice, le pun sub cuşmă. O să încapă şi capul şi cărţile astea din clasa întâi”.

Şi Guguţă îşi scoate cuşma şi o întoarce cu gura în sus, dar vede fetiţa şi i se face încă o dată milă de dânsa. *(S. Vangheli)*

Exersaţi!

1. Imaginaţi-vă că sunteți directorul unei şcoli şi vă aflați la deschiderea unui nou an şcolar. Prezentați printr-un monolog mesajul vostru de întâmpinare!

2. Imaginaţi-vă că sunteți un elev care tocmai a făcut o boroboață. Încercați, printr-un dialog, să convingeți diriginta să nu vă scadă nota la purtare.

3. Imaginaţi-vă că vă întoarceţi dintr-o excursie. Realizaţi un dialog prin care să vă spuneţi reciproc ce v-a impresionat cel mai mult.

4. Într-un monolog alcătuit din 5-6 enunțuri, expuneți-vă părerea despre rolul cărții în viața omului.

Cerinţe şi etape importante în elaborarea compunerilor

1. Înţelegeți exact sarcina ce vă revine.
2. Identificați şi consultați sursele bibliografice.
- Începeți din timp.
- Ţineți un caiet de notiţe.

3. Planificarea lucrării.
- Întocmiți un plan al lucrării.
- Selectați materialele pe care le veți folosi.
- Urmăriți ideile principale.
- Scrieți propoziţii şi fraze scurte.
- Exprimați-vă simplu, clar, concis.

4. Întrebări pentru autoverificare:
- Lucrarea corespunde titlului?
- Ideile sunt bine argumentate?
- Are o structură logică cursivă?
- E scrisă clar, simplu, îngrijit?

Compunere-narațiune

■ Ce exprimă scriitorul prin textul următor:

Îi aştepta coliba lor de lemn, cu paturi călduroase, cu aparatul de radio. Îi aşteptau în cuşcă şi cei trei pui de urs. Scânceau flămânzi.

Fram înconjură de câteva ori cuşca. Mormăi. Privi la oameni, privi la uşă. Apoi trase încet zăvorul!... Puii nu îndrăzneau să iasă afară. Îi trase Fram de ceafă, unul câte unul. Îi împinse cu piciorul în spate, să-şi vadă de drum.

Cei doi vânători priveau cu mâinile în buzunare… *(C. Petrescu)*

• De ce scriitorul foloseşte multe verbe?
• Povestiţi în puţine propoziţii întâmplarea narată.
• Continuaţi naraţiunea în cel mult zece rânduri.

Atenţie!

Printr-o narațiune, răspundeţi în scris la întrebarea: *„Cum s-a întâmplat ceva?*”

Se numesc *narative* acele texte în care se realizează un șir de întâmplări în ordinea desfășurării lor. Un text narativ conține: *o intrigă*, un *punct culminant* și un *deznodământ*.

Rețineți!

Naraţiunea prezintă o succesiune de întâmplări petrecute într-o ordine temporală. Ea poate apărea în: film, piese de teatru, scrieri istorice, articole de ziar, comentarii sportive etc.

Naraţiunea presupune:
- narator sau povestitor /autorul sau un personaj al operei/;
- acţiune /totalitatea faptelor și întâmplărilor desfășurate;
- personaje /persoane care participă la acțiune/.

■ Pentru ca narațiunea să fie interesantă, naratorul se va folosi de următoarele indicații:
• să nu se piardă în amănunte și descrieri neesențiale;
• să mânuiască limba în așa fel, ca lucrarea să evoce lucruri vii;
• motivația se va menține ascunsă pentru a interesa cititorul;
• să se exprime concret, clar, expresiv.

■ Tipurile de compuneri-narațiune:
• narațiunea unor întâmplări din viața proprie;
• narațiunea pe baza celor auzite (expunere);
• narațiunea în baza unui subiect dat;
• narațiune cu începutul dat.

Rețineți!

Narațiunea este o modalitate de expunere prin care se relatează fapte şi întâmplări.
În narațiune se respectă *ordinea cronologică*.

■ Urmăriți imaginile de mai jos și imaginați-vă care este „***Drumul pâinii***”.

Scrieți o microcompunere narativă „***Sfântă este fața pâinii***”.

Atenție!

Nu arunca pâinea, căci o fărâmitură poate salva viața cuiva...

■ Într-un text literar, naraţiunea alternează cu descrierea.

Compunerea narativă după un tablou

■ Planul compunerii după tabloul ***„Ciobănaşul”,*** de Nicolae Grigorescu

I. Introducere (ca punct de sprijin – textul „Un om necăjit” de Mihail Sadoveanu).

1. Precizarea obiectului discuției.
2. Fixarea spațiului, personajelor și timpului desfășurării acțiunii.

II. Cuprinsul

1. Prim-planul tabloului (ciobănașul, poziția, portul, expresia feței).
2. Planul secundar și fundalul (oițele, câinele, lunca, pădurea)
3. Cerul, fundalul tabloului.

III. Încheiere

1. Semnificația culorilor.
2. Intențiile autorului de a prezenta ideile în pictură.
3. Impresia produsă.

Rețineți!

Atunci când povestim o întâmplare, redăm faptele aşa cum s-au petrecut ele sau aşa cum ne închipuim noi că s-ar fi putut întâmpla. Fiecare idee reprezintă un alineat al compunerii. Cuvintele şi expresiile luate din creaţiile unor autori se vor scrie între ghilimele. Se poate folosi şi dialogul.

Exersaţi!

1. Alcătuiţi o compunere în care să povestiţi o întâmplare care v-a impresionat în mod deosebit.

2. Continuați narațiunea:

Cunoaște-te pe tine însuți

Ce repede trec anii! Parcă ieri eram în clasa a cincea, gălăgioși și dornici să părem grozavi în fața celor mici.

În noua mea clasă erau băieți buni. Trebuia să arăt ce pot, să mă prezint bine. Mă descurcam bine la majoritatea disciplinelor, aveam notă mică doar la …

• Alegeți tonalitatea corespunzătoare (cum veți povesti: revoltat, indiferent, încântat, îndurerat, bucuros, hazliu).

3. Alcătuiți o narațiune în care să dezvoltați proverbul ***„Ai carte, ai parte”***.

4. Realizaţi o compunere-narațiune ***„O întâmplare hazlie din copilăria mea”*** după un plan simplu alcătuit de voi.

Compunerea-descriere

■ Citiți textul de mai jos:

Când păsările ciripesc voioase printre copacii încărcați de flori, când fluturii roiesc printre florile plăcut mirositoare, când iepurașii se veselesc printre lanurile verzi de grâu, este clar, că a venit primavara. Odată cu ea a sosit și cea mai mare sărbătoare a creștinității – Învierea Domnului, Paștele.

De Paște oamenii parcă sunt mai curați sufletește și mai iertători. Pe masa fiecărui creștin sunt multe bunătăți, ouă vopsite în roșu sau frumos ornate în diferite culori.

Lumea se duce la biserică pentru a lua Lumina pe care o aduce acasă pentru a avea o viață mai liniștită, mai luminoasă. Oamenii se salută:

– Hristos a înviat!

– Adevărat a înviat!

- Ce aspect din realitatea înconjurătoare este zugrăvit în text?
- De ce scriitorul foloseşte multe substantive şi adjective în textul de mai sus?
- Căutaţi cuvintele cu sens deosebit.
- Continuaţi descrierea în cel mult cinci rânduri.

Amintiți-vă!

Descrierea este un tip de compunere care zugrăveşte aspecte ale realităţii înconjurătoare sau chipuri ale oamenilor, acţiunile lor.

■ Deosebim mai multe feluri de descrieri:

- descrierea obiectului;
- descrierea animalului;
- descrierea interiorului;
- descrierea unui colțișor din natură etc.
- descrierea potretului;
- descrierea localităţii;
- caracterizarea unei persoane;

■ Structura unei descrieri conține:

I. Introducere

- fixarea aspectelor descrise (toamna, iarna, satul etc.);
- prezentarea scurtă a scopului descrierii.(1-2 enunțuri menite să capteze atenția cititorului).

II. Cuprins

- precizarea locului şi timpului;
- aspectele particulare ale obiectului;
- impresii despre unele particularităţi ale obiectului, fiinţei, fenomenului;
- omul ca figură predominantă în cadrul naturii;
- idei şi sentimente ce ţi le trezeşte contactul cu natura, obiectul;

• analogii în comparaţie cu alte obiecte, aspecte, fiinţe.

III. Încheiere

• Ecouri, impresii, meditaţii pe care ți le-a produs obiectul, ființa, persoana.

Exersaţi!

1. Alcătuiţi o descriere a localității (satului, orașului).

• Folosiţi, mai întâi, numai propoziţii simple.

• Adăugaţi complemente şi atribute, pentru a face comunicarea mai frumoasă, mai limpede şi mai precisă.

2. Continuați descrierea amurgului:

Sub vraja înserării

Cerul s-a preschimbat în trandafiriu. Soarele se ascunde după munţii care se ridică asemenea unor fantasme. Câţiva brazi de pe culme ţes cu acele lor văzduhul. Un car cu fân se leagănă alene, înflorind nori de colb în urma lui...

Noaptea se lasă peste sat. Discul lunii se arată falnic pe cerul întunecat. În vale se văd acoperişurile caselor...

Cântecul unui greieraş tulbură liniştea...

3. Realizați caracterizări ale persoanelor apropiate vouă:

„Mama mea”, „Fratele meu”, „Prietenul meu”, „Sora mea”, „Bunicul”, „Bunica”, „Colegul de bancă”, „Profesoara mea”.

• Alcătuiți compunerile, ținând seama de următorul plan:

I. Introducere:

• Numele, vârsta.

II. Cuprins:

• Înfățișarea: statura, chipul, îmbrăcămintea, însușirile sufletești.

III. Încheiere:

• Părerea proprie despre această persoană.

Compunerea-raționament

Sufletul

Ce o fi însemnat sufletul pentru om? O mulțumire deplină, o neliniște? Şi cum simte el necazul şi fericirea?

Probabil că sufletul e nepreţuita comoară ce ni s-a dat pentru a culege tot ce este bun. Sufletul este forţa ce-l face pe om liber şi nemuritor. El trebuie să existe între Bunătate şi Cinste, Demnitate și Prietenie.

Noi, românii, suntem oameni cu sufletele curate ca apa izvorului carpatin; cu sufletele mari ca o zi de vară; cu sufletele bune ca pâinea cea caldă; cu sufletele răbdătoare ca martirii; cu sufletele darnice ca mila lui Dumnezeu şi iertătoare ca Hristos. El trebuie să fie bun, luminos, curat, credincios, devotat. Poate că s-ar asemăna cu o stea ce ne-ar călăuzi numai spre bine. Eu aş dori ca faptele mele să fie demne de părinţii mei, de strămoşii ce odihnesc somnul de veci. Sunt suflet din sufletul neamului românesc și încerc să fiu mereu alături și la bine, și la rău, să împart bucuria şi amarul.

Să dea bunul Dumnezeu la toată casa de român noroc şi fericire, faptele voastre să fie făcute cu suflet bun.

Reţineţi!

Raționamentul este o desfășurare logică a gândurilor, o legătură a noțiunilor și a judecăților care duce la o concluzie. Cu ajutorul argumentelor se va confirma adevărul ideii principale.

■ Orice raționament cuprinde trei părți:
I. teză;
II. argumente;
III. concluzie.

■ Pentru efectuarea compunerilor-raționament se va ține seama de următoarele indicații:
• faceți o mică introducere;
• formulați teza compunerii precis și clar;
• alegeți pentru demonstrarea tezei dovezi convingătoare;
• formulați concluzia.

***Raționamentul** este o compoziție realizată prin „cauză și efect". Pentru realizarea ei sunt prezente două întrebări; „de ce?" și „ce?". Prin întrebarea „de ce?" descoperim motivul producerii unui efect, iar întrebarea „ce?" slujește să aflăm ce efect va fi produs de o anumită cauză.*

Exersaţi!

1. Scrieți o compunere-raționament pe tema „***Pe cine-l consider prieten adevărat?***" sau „***Cum e oare să fii mare***".

2. Dezvoltați proverbul „***Munca te ridică, iar lenea te strică***" după următorul plan:

I. Introducere:

• faceți o mică introducere;
• formulați teza compunerii precis și clar.

II. Cuprins:

• porniţi de la cauza sau acţiunea care a determinat întâmplarea;
• prezentaţi desfăşurarea întâmplării aşa cum s-a petrecut ea;
• subliniaţi punctul cel mai important al întâmplării;
• alegeți pentru demonstrarea tezei dovezi convingătoare;
• redaţi finalul întâmplării.

III. Încheiere:

• formulați concluzia, impresia produsă;
• învăţătura desprinsă.

3. Realizați un raționament

„***Ce aș face dacă aș avea puteri magice sau dacă aș fi atotștiutor***", având ca suport planul de idei propus mai jos:

Planul:

I. Introducere.

• Ce am observat în societate, ce mă preocupă, ce nu-mi place și aș vrea să schimb dacă aș avea puteri magice.

II. Cuprins.

• Enumăr toate lucrurile pe care aș vrea și le-aș putea schimba dacă aș avea puteri magice.

(Aș ajuta copiii orfani, bătrânii, păsărelele, animăluțele, natura, pe mine, școala, pădurea, apa, părinții, prietenii, bunicii, toată lumea. Aș salva … ; aș face să fie…; aș îndeplini …)

III. Încheiere.

• După părerea mea, ce aș putea din toate cele enumerate mai sus să îndeplinesc cu adevărat și ce nu?

Biletul

Amintiți-vă!

• Ce este bileţelul?

• Care sunt părțile componente ale bileţelului?

Reţineţi!

Compunerea de mici dimensiuni prin care se transmite un mesaj cu un conţinut simplu se numeşte **bilet**.

Exemplu:

23. 09.2014

Dragă Gabriela,

Nu te-am găsit acasă. Dacă te întorci degrabă ne întâlnim la biblioteca școlii.

Prietena ta, Tamara

■ **Părțile componente ale biletului sunt:**

• data;

• formula de adresare;

• conţinutul;

• semnătura.

Nu uitați!

Biletul e o comunicare prin care se transmite un mesaj, o informație, o mulțumire, o felicitare cu un conţinut simplu. Spre deosebire de scrisoare, biletul nu se transmite prin poștă.

Exersaţi!

1. Alcătuiţi diverse bilete în care transmiteţi:

o informație; o precizare; o rugăminte; o scuză.

2. Imaginați-vă următoarele situații:

a) Cristina vrea s-o anunțe, printr-un bilețel, pe prietena ei Loredana despre plecarea la munte împreună cu familia, pentru o perioadă de trei zile.

b) Aţi lipsit motivat de la şcoală. Vreţi să aflaţi de la un coleg ce lecţii aveţi de făcut. Deoarece nu l-aţi găsit, îl rugaţi, printr-un bilet, să vă dea telefon când se întoarce acasă.

• Scrieți fiecare grup câte un bilețel, potrivit situațiilor date.

• Țineți cont de părțile componente ale biletului.

• Prezentați în fața clasei biletul cu cel mai bun conținut.

Anunțul

■ Citiți cu atenție textul de mai jos:

Stimați elevi, profesori, părinți!

În data de 4 mai, în incinta școlii va avea loc sărbătoarea consacrată tradițiilor strămoşeşti şi portului național.

Sărbătoarea se va desfășura în sala de festivități a școlii, cu începutul la ora 13.00.

La acest eveniment vor participa elevii claselor superioare, formații artistice și tineri interpreți.

Vă așteptăm cu drag! *Comitetul organizatoric al școlii*

• Ce prezintă el? • Ce este anunțul?

Anunțul (avizul) este o înștiințare scrisă care comunică ceva, un document cu caracter oficial prin care se face publică o înștiințare.

■ Alcătuiți un anunț în legătură cu concursul de limba și literatură română Show intelectual „***Erudiții***”.

CUPRINS

Introducere....3
Actualizarea cunoștințelor acumulate în clasa a 5-a
Propoziția. Fraza....5
Noțiune de vocabular. Vocabularul fundamental.
Masa vocabularului....16
Mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului....21
Familia lexicală (cuvinte derivate și compuse)....25
Sinonimia și antonimia (actualizare)....28
Dinamica lexicului în timp și spațiu:
arhaisme, neologisme, regionalisme....33
Câmpurile lexicale (actualizare).
Pleonasmul....40
Noțiuni de morfologie și ortografie.
Părțile de vorbire.
Clasificarea părților de vorbire....45
Articolul....51
Substantivul
Felul substantivelor. Ortografia substantivelor....60
Genul și numărul substantivelor....66
Cazurile substantivului....73
Declinarea substantivului.
Funcțiile sintactice....83
Substantive defective de număr....95
Mijloacele de formare ale substantivelor....100
Locuțiunile substantivale.
Funcțiile sintactice ale locuțiunilor substantivale....105
Adjectivul. Adjectivele variabile și invariabile....111
Articolul adjectival (sau demonstrativ). Acordul articolului adjectival....121
Gradele de comparație ale adjectivului.
Adjective fără grade de comparație....123
Locuțiuni adjectivale....127
Funcțiile sintactice ale adjectivului și ale locuțiunilor adjectivale....128
Pronumele. Pronumele personal 133
Pronumele personal de politețe....138
Pronumele reflexiv....141
Pronumele posesiv....144
Pronumele demonstrativ și adjectivul pronominal demonstrativ....148
Pronumele de întărire (de accentuare)
și adjectivul pronominal de întărire (accentuare)....152
Pronumele nehotărât și adjectivul pronominal nehotărât....154
Pronumele negativ și adjectivul pronominal negativ....156
Pronumele relativ și adjectivul pronominal relativ....158
Numeralul.
Numeralele cardinale simple și compuse....163
Numeralul colectiv. Numeralul fracționar....165
Numeralul multiplicativ. Numeralul distributiv. Numeralul adverbial....168
Comunicarea orală şi scrisă....173

Навчальне видання

Говорнян Лілія
Попа Марія
Бурла Олена

РУМУНСЬКА МОВА

Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням румунською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Румунською мовою

Зав. редакцією *К.В. Даскалюк*
Редактор *Г.І. Унгурян*
Художній редактор *І.Б. Шутурма*
Підбір та обробка фотоілюстрацій, обкладинка *С.Л. Говорнян*
Шмуци *О.В. Шингур*
Коректор *Л.М. Єремія*

Формат 70x100 $^{1}/_{16}$.
Ум. друк. арк. 14,9. Обл.-вид.арк.14,0
Тираж 1891 пр. Зам.

Державне підприємство
«Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ»
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2980 від 19.09.2007

www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк на ПРАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас»
79005 м. Львів, вул. Зелена, 20
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1110 від 08.11.2002

Навчальне видання

Говорнян Лілія
Попа Марія
Бурла Олена

РУМУНСЬКА МОВА

Підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням румунською мовою

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Румунською мовою

Зав. редакцією *К.В. Даскалюк*
Редактор *Г.І. Унгурян*
Художній редактор *І.Б. Шутурма*
Підбір та обробка фотоілюстрацій *С.Л. Говорнян*
Шмуци *О.В. Шингур*
Коректор *Л.М. Єремія*

Формат 70x100 $^{1}/_{16}$.
Ум. друк. арк. 14,9. Обл.-вид.арк.14,0
Додатковий тираж 22 пр. Зам.

Державне підприємство
«Всеукраїнське спеціалізоване видавництво «Світ»
79008 м. Львів, вул. Галицька, 21
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2980 від 19.09.2007

www.svit.gov.ua
e-mail: office@svit.gov.ua
svit_vydav@ukr.net

Друк на ПРАТ «Львівська книжкова фабрика «Атлас»
79005 м. Львів, вул. Зелена, 20
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1110 від 08.11.2002

УДК 811.135.1(075.3)
ББК 81.474.1я72
Г 57

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 07.02.2014 р. № 123)

Наукову експертизу проводили:

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Експерти, які здійснювали експертизу:

В.Г. Тодощук – кандидат культурології, асистент кафедри румунської та класичної філології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

М.Ф. Бирка – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології та теорії управління освітою Інституту післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області

Відповідальні за підготовку підручника до видання:

Ж.О. Кошкіна – науковий співробітник Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України;

О.Б. Хомяк – методист вищої категорії відділу науково-методичного забезпечення змісту освіти загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням російською та іншими мовами національних меншин та освітніх зв'язків з діаспорою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України

Говорнян Л.

Г 57 Румунська мова : підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. з навч. румунською мовою / Л. Говорнян, М. Попа, О. Бурла. – Львів : Світ, 2014. – 184 с.

ISBN 978-966-603-869-5

УДК 811.135.1(075.3)
ББК 81.474.1я72

ISBN 978-966-603-869-5

© Говорнян Л.С., Попа М.К., Бурла О.К., 2014
© Видавництво «Світ», 2014